İlk Dönem İslâm Tarihinde

Nusaybin ve Nusaybin Akademisi

Bediha Şimşek

SAMER
KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

İlk Dönem İslam Tarihinde Nusaybin ve Akademisi

Bediha ŞİMŞEK

Kitap Adı :	İlk Dönem İslam Tarihinde Nusaybin ve Akademisi
Yazar :	Bediha Şimşek
ISBN :	978-975-6497-45-6
SAMER Yayınları :	16
Editör :	Prof. Dr. Nurettin Gemici
Dizgi :	SAMER
Kapak :	SAMER
Genel Yayın Yönetmeni :	Doç. Dr. Feyza Betül Köse

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER Yayınları

Adres : KSÜ Avşar Kampüsü
Onikişubat/Kahramanmaraş

İletişim : 0344 300 47 59

e-posta : samer@ksu.edu.tr

Kahramanmaraş 2019

Bu kitap, "İlk Dönem İslam Tarihinde Nusaybin ve Nusaybin Akademisi" adlı yüksek lisans tezinin gözden geçirilmiş yayım halidir.

İÇİNDEKİLER

— ÜÇÜNCÜ BÖLÜM —

NUSAYBİN AKADEMİSİNİN KURULUŞU

— DÖRDÜNCÜ BÖLÜM —

NUSAYBİN AKADEMİSİ MÜDÜRLERİ

ÖNSÖZ

İbn-i Cubeyr'in 'dıştan genç gözükse de içten yaşlıdır' dediği Nusaybin, pek çok tez, yazılı araştırma ve esere konu olmuştur. Nusaybin tarihinin önemli bir parçası olan Nusaybin Okulu ise bizim yazın hayatımızda maalesef pek yer bulamamıştır. Biz ise bu çalışmada Nusaybin Akademisini farklı boyutlarıyla ama bir bütün olarak ele aldık. Doğu toplumlarının Hıristiyanlık ile tanışmalarını sağlayan Nasturilerin en önemli akademilerinden biri olan Nusaybin Akademisi'nin ortaya çıkışını, tarih içerisindeki serüvenini çok yönlü bir okumayla inceledik. Nusaybin şehrinin Roma İmparatorluğu ile Pers İmparatorluğu arasındaki sınır kenti pozisyonunu kitabımızın odaklandığı önemli başlıklardan birisidir. Bunun yanında Roma İmparatorluğunun dini tercihlerinin, çeşitli siyasi mücadelelerin ve Mezopotamya coğrafyasındaki kültürel geçişlilik zeminin Nusaybin Akademisi ve Nasturilik üzerindeki etkilerine mercek tuttuk. Nusaybin, Urfa ve Antakya gibi birbirine yakın akademilerin mensupları arasında yürüyen dini tartışmaların Roma İmparatorluğu içerisinde nasıl bir karşılık bulduğu çalışımızın için önemli başlıklardan birisiydi. Efes Konsili'nde Mor Nastur'un aforoz edilmesi ve diyofzitçilerin sapkın sayılması ile beraber bu grubun doğuya yönelmesinin nasıl çok daha büyük sonuçları ortaya çıkardığını, İran'a Hindistan'a hatta Çin'e uzanan doğu coğrafyasının Hıristiyanlığı Nasturi formuyla tanımasının nasıl doğrudan Nusaybin Akademisi'nin serüveniyle alakalı olduğunu aktardık. Öte taraftan Nusaybin Akademisi'nin iç işleyişi ve kendi

çevresiyle ilişkileri de konu edinildi. Çalışmanın genel bir değerlendirmesinin sunulduğu "Giriş" bölümünü takip eden ilk bölümlerinde ise Nusaybin şehrinin kuruluşu ve kökenleri incelenmiştir.

Üzerinde yaşadığımız toprakların zengin tarihini bir kez daha gözler önüne süren bu çalışma yürütülürken bazı engellerle de karşılaşılmıştır. Bunların başında ise kaynaklara ulaşma problemi gelmektedir. Nusaybin Akademisi üzerine yazılmış eserlerin çoğu Süryani dilinde basılmıştır. Bu eserlerin önemli bir kısmının Fransızcaya çevrilmiş olmasına karşın Türkçeye çevrilmiş eser sayısının oldukça kısıtlı olması zikredilmesi gereken önemli bir husustur. Bu durum hem bir engel olarak karşımıza çıkmakta hem de şüphesiz çalışmamız benzeri araştırmaların önemini arttırmaktadır. Bu ve benzeri çalışmaların artarak çoğalmasını temenni ediyorum.

Bu ilginç ve önemli konuyu araştırmam konusunda beni cesaretlendiren Prof. Dr. Mehmet Mahfuz Söylemez'e, artık daha ileri gidemeyeceğimi düşündüğüm noktalarda bana her türlü destek ve yardımı gösteren danışman hocam Prof. Dr. Nurettin Gemici'ye, Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Tandoğan'a, Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Yıldırım'a ve konuyla ilgili kaynaklara ulaşmamda bana yardım eden Viyana'daki dostlarıma teşekkürü borç bilirim. Ayrıca çalışmamın yayımlanmasını üstlenen SAMER Yayınlarına müteşekkirim.

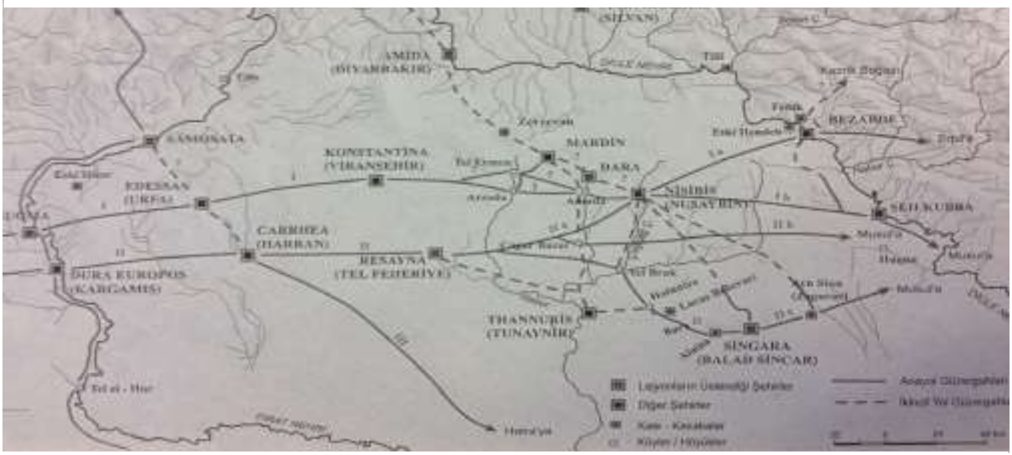
Bediha ŞİMŞEK
İstanbul-2019

– GİRİŞ –

A. Mezopotamya

Mezopotamya günümüzde birçok araştırmacı tarafından tarihin başladığı yer olarak kabul edilir. Bu havza birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Mezopotamya coğrafyası bu konumu sonucu, tarih boyunca kavimlerin hâkimiyet mücadelesine konu olmuştur. Sümerlerden Asurlulara, Medlerden İskilitlilere pek çok farklı kavim Mezopotamya üzerinde hakimiyet kurma mücadelesine girişmiş ve bu coğrafya üzerinde iz bırakmıştır. Büyük medeniyetlerin doğuşuna ve mücadelelerine sahne olmuş olan Mezopotamya, insanlık tarihi dikkate alındığında yakın sayılacak tarihe kadar dünyanın merkezi konumunda yer almıştır. Ayrıca semavi dinlerin yayılışı da büyük ölçüde bu coğrafyadan olmuştur. Tüm bunlar göz önüne alındığında Mezopotamya'nın insanlık tarihinin en önemli kültürel havzalarının başında geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bağlamda altını çizmek gerekir ki Mezopotamya farklı medeniyetlerin bibiriyle etkileşime girdiği ve beslendiği önemli bir kaynaktır.

Harita 1: Helen dönemi Nusaybin'den geçen yollar.

Kaynak: E.R.Hayes, **Doğu-Batı Asur Süryanilerin Kurduğu Urfa Akademisi,** Çev: Yaşar Günenç, İstanbul, Yaba Yayınları, 2005, s.340.

Nusaybin akademisinin kurulu olduğu Nusaybin ise tarih boyunca Mezopotamya içerisinde önemli bir şehir olmuştur. Farklı kültürlerin etkileşim içinde olduğu ve siyasi mücadelelerin eksik olmadığı bir konumdadır. Kuruluşu M.Ö 2300'e kadar giden bu şehir Asurlular, Medler, Makedon- Helen İmparatorluğu gibi dünya tarihi açısından önemli krallıkların egemenliği altına girmiş ve şehir Arap, Arami, Yunan ve İranlılar gibi farklı etnik grupların yaşadığı bir yerleşim merkezi olmuştur. Böylesi zengin bir tarih içerisinde farklı kültürel arka planlar tarafından beslenmiş, kendisi de daima önemli bir kültürel havza olarak varlığını korumuştur. Nusaybin şehrinin kavimleri birbirine bağlayan yollar üzerindeki konumu da şüphesiz bu durumda etkili olmuştur.

Nusaybin şehri daha sonraki yıllar ise Roma ve Pers imparatorlukları arasında kalan bir bölge olacaktır. Meseleye Nusaybin Akademisi bağlamında baktığımızda ise hem Roma İmparatorluğunun dini tercihlerinin, bu tercihlerin siyasal arka planlara yaslandığını belirtmek gerekir, hem de iki büyük imparatorluk arasındaki mücadelenin Akademinin kaderinde etkili olduğu görülür. Nusaybin akademisi daha çok Roma imparatorluğunun

Hıristiyanlığa bir serbesti sağlaması ile birlikte güçlenecektir. Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlığın ilk yıllarında bu yeni dini ciddi bir baskı altında tuttuğu bilinmektedir. Anadolu'da halk tabakasında yayılan Hıristiyanlık resmi olarak kabul görmüyor, kurumsal bir karşılık bulamıyordu. Örneğin miladi 1. Yüzyıla denk gelen imparatorluğu döneminde Nero'nun Romadaki Hıristiyan cemaati baskı altında tuttuğu anlatılmaktadır[1]. İmparatorluğun Hıristiyanlığı 4. yüzyılda kabulü ile bu dinin kurumsal yapılar ortaya koyması önündeki engellerin yavaş yavaş ortadan kalktığını söylemek gerekir. Öte taraftan Roma İmparatorluğu otoritesi ile Nasturilik arasındaki uyuşmazlık da akademinin kaderi üzerinde etkilidir. Nusaybin Akademisinin gelişiminin de bu bağlamlarda anlaşılması yararlı olacaktır. Zira ilk yıllarda Roma Akademi için bir koruyucu, Persler ise bir tehdit olarak görülecek, sonraları ise Roma İmparatorluğu ve batılı Hıristiyanlık biçimlerine karşı bir konumlanışı bulunan Nasturilik akademide hakim olacaktır. Bu yıllarda ise Persler akademi için siyasi bir koruyucu konumuna geçecek Nasturilik Roma'nın hedefi haline gelecektir. Burada gözümüze çarpan önemli bir husus da şudur ki Nasturiler Pers topraklarında rahatlıkla aktivite gösterebilmektedirler. Roma baskılarından böylelikle korunmuş olmaları ise iki imparatorluğun çekişmesi ile doğrudan alakalıdır.

[1] Şinasi Gündüz, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2011.

Fotoğraf 1: Nusaybin Akademisi'nin kazılarla ortaya çıkartılan bir bölümü

Kaynak: Elif Keser Kayaalp ve Nihat Erdoğan, "The Cathedral Complex at Nsibis", **Anatolian Studies63** (Dec 2013): s. 137-154.

Öte taraftan Akademinin bir Süryani mabedi enkazı üzerine kurulmuş olması ve Yahudiliğin akademi üzerinde etkilerinin okunabiliyor oluşu Nusaybin Akademisi üzerindeki kültürel etkileri göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu kültürel etkileşimi yalnızca tek yönlü olarak düşünmek, yani sadece Nusaybin'i oluşturan etmenler olarak ele almak yanlış olacaktır. Madalyonun öbür yüzünde ise tarihsel bir olayın, dönemin veya kurumun kendinden sonraki dönemlere bıraktığı miras vardır. İnsanlık tarihini ve kültürel geçişlilikleri bir bütün halinde düşündüğümüzde Mezopotamya'nın aynı zamanda bugüne varan etkileriyle farklı kültürleri etkileyen yapısı da göz önüne alınmak zorundadır. Her ne kadar bugünkü mevcut tarih

anlayışı Avrupa-merkezci (*Eurocentric*) olarak karşımıza çıkıyorsa da, söz konusu Avrupa medeniyetinin dahi farklı coğrafyalarla çok kuvvetli etkileşimler neticesinde neşet ettiğini vurgulamak gerekir. Hele ki Mezopotamya gibi siyasi, kültürel hatta askeri açılardan sürekli bir şekilde farklı mücadele ve etkileşimlere sahne olmuş bir coğrafyanın tarih üzerindeki etkisi küçümsenemez. Nusaybin akademisinin ise Hıristiyanlığın önemli kurumsal ayrılıklarının ortaya çıkmaya başladığı bir devirdeki önemli bir merkez olduğu görülmektedir. Bu bağlamda batılı Hıristiyanlık algısını aşan bir Hıristiyanlık tarihi ile karşı karşıya olduğumuzu belirtmeliyiz. Hıristiyanlığın şarklılaşmış formu olarak adlandırılan Nasturi görüşlerin zaman içerisinde Nusaybin Akademisinde etkili olduğunu hatırlatmak faydalı olacaktır. Mevcut genellemeci algılar Hıristiyanlığı batılı bir din olarak gösterse de aslı itibari ile bugün Ortadoğu denilen bölgede doğan Hıristiyanlık daha ilk yıllarından itibaren farklı coğrafyalara yayılmış ve farklı formlar içerisinde kendisini göstermiştir. Mezopotamya bölgesi ise Hıristiyanlık içerisindeki ilk önemli tartışmaları taşıyan bir coğrafya olmuştur.

Belirttiğimiz üzere Mezopotamya'nın insanlık tarihi üzerindeki etkisi oldukça geniştir. Buna karşın bugünün dünyası Avrupa-merkezci bir bakış ile algılanmaktadır. Küreselleşmenin karşı konulamaz gücünün etkisiyle insan zihni belirli bir zaman-mekan algısına hapsolmaktadır.

Bilimsel gelişme denilen süreç veya medeniyet ve ilerleme kavramları öyle veya böyle Avrupa-merkezci bir bakış açısıyla anlaşılmaktadır. Bu durumun arka planı Avrupa Medeniyetinin bugünkü mevcut siyasi ve ekonomik nüfuzu olarak açıklanabilir. Ancak pek çok farklı çalışma göstermektedir ki batı medeniyeti de dahil olmak üzere medeniyetler çok geniş bir tarihsel-coğrafi yelpazeden beslenmektedir.

Şehirlerin birbirine benzediği, kültürlerin hakim Batı kültürü etkisinde ortaklaştığı bir çağda tarih dahi tek tipleşmektedir. Bugün taşra sayılabilecek konumdaki bir harabenin farklı medeniyetlerle ve dolaylı dahi olsa bugün

ile rabıtasını kurabilmek dünyayı daha doğru ve derinlikli bir yerden anlamlandırma imkanına sahip olmak demektir. Mevcut tarih anlayışı ve Batı medeniyetinin "üstünlüğü" farklı akademisyenler tarafından tahlil edilmektedir. Ramon Grosfoguel batılılaşmış üniversitelerde özellikle sosyal bilim alanında yalnızca dört-beş Avrupa ülkesinden birkaç felsefecinin temel alınmasını sorgulamakta ve cevabını diğer epistemolojiler içerisinde üretilen anlamlandırmaların batının yanında aşağı seviyede görüldüğü savı çerçevesinde vermektedir[2].

Batı medeniyeti bütün dünyayı etkisi altına almış gözükse de bugünkü Avrupa doğudan bağımsız doğru bir şekilde anlaşılamaz. Örneğin George Saliba Avrupa Rönesansının İslam medeniyeti içerisinde gerçekleştirilen bilimsel faaliyetlerden bağımsız düşünülemeyeceğini söyler.[3] Biruni'nin dünyanın şekline dair söyledikleri Kopernik'e temel teşkil etmiş, İbn Rüşd ve İbn Sina Avrupa'da doğrudan etkilenilen isimler olmuş, bilimsel çeviri faaliyetleri çok önemli bir bilimsel mirasın nesiller boyu aktarımını sağlamıştır. Benzer bir şekilde Mezopotamya kültür havzasındaki tartışmalar ve etkileşimler de Hıristiyanlığın geleceğine dair belirleyici nitelikler taşımaktaydı.

---

[2] Ramon Grosfoguel, "The Structure of Knowledge in Westernized Universities" **Human Architecture: Journal of the Sociology of Self-Knowledge**, XI, Issue 1, Fall 2013, s.73-90.
[3] George Saliba**, İslam Bilimi ve Avrupa Rönesansının Doğuşu**, İstanbul, Butik Yayınları, 2008.

Bu bağlamda Nusaybin Akademisinin farklı şekillerde okunması mümkündür. Sasani ve Bizans imparatorlukları arasında bulunan ve başta Anadolu'da pek çok şehirle ilişki içerisindeki bir eğitim kurumunu anlamak bugün Batı ile özdeşleşmiş Hıristiyanlığın çok daha önceki bir dönemde "doğulu" form ve kökenlerine dair bir anlayış verecektir. Zira Nusaybin Akademisi Hıristiyanlık mezheplerinin kurumsal oluşumunda – akımlar arası ayrışmaların başlamasında- önemli etkileri bulunan diofizit-monofizit tartışmasında önemli bir noktada durmaktadır. Nusaybin Akademisine bakılarak farklı Hıristiyanlık tartışmalarına dahil olunabilir ve batılı Hıristiyanlık algısı aşılabilir. Zira yukarıda da bahsettiğimiz gibi batı ile özdeşleşmiş Hıristiyanlık kavramı hakim batı medeniyetinin bir yansımasıdır ve Hıristiyanlığın erken dönemlerine ve kökenlerine dair bir hakikati yansıtmamaktadır. Hıristiyanlık bugünkü İsrail'de ortaya çıkmış ve kısa süre içerisinde dünyanın çok farklı yerlerine dağılmış bir dindi. Bunun yanında ilk yüzyıllarda Mezopotamya kültür havzasında önemli ölçüde yayılmış olduğunu ve üç yüz yıl boyunca dönemin büyük güçleri Roma veya Pers imparatorlukları tarafından kabul edilmediğini hatırlamak gerekir. Hatta Hıristiyanlığın ilk yüz yılları büyük baskılar altında geçecektir. Bunun yanında çoğu Hz. İsa'nın doğasına dair olan çeşitli mez-

Fotoğraf 2: Çin'de bir Nesturi anıtı.

Kaynak: Wilhelm Baum, **The Church of the East : a concise history**, London, Routledge Curzon: 2003. S.48.

hepsel tartışmalar açısından da dini akımların yeni yeni oluştuğu, tartışmalar etrafında ayrışmaların ortaya çıktığı zamanlardı bunlar. Önemli meseleleri tartışmak için çeşitli konsiller toplanıyor ve ayrışmalar veya birlikteliklerin somutlaşması ile farklı mezhepsel yollar çizilmeye başlanıyordu. Bu mezhepsel hatların yalnızca o devirde ortaya çıktığı anlamına gelmese de, zira örneğin Martin Luther 16.yüzyılda çok derin bir ayrıma öncülük ediyor ve Katolik kilisesi karşısında Protestanlığı somut bir mezhebi ayrılık olarak ortaya çıkartıyordu, mezhebi tartışmaların sıcak bir tartışma ortamında yürüdüğünü vurgulamak Nusaybin Akademisini dönemin bağlamında daha iyi anlamımıza yardımcı olacaktır. Tam bu noktada Nusaybin Akademisinin Monofizitçiler ve Diyofizitçiler arasındaki çekişmeden doğrudan etkilendiğini, zaman zaman farklı anlayışların etkisinin belirginleştiğini söylemek Akademinin önemine dair bir ipucu verecektir. Aynı zamanda bu dini ayrımlar siyasi konjonktür içerisinde de okunmalıdır. Batı ve doğu tanımlamalarının nihayetinde siyasi zeminde anlamlarına kavuştukları da göz önünde bulundurulmalıdır. Dönemin şartları içerisinde Roma hakimiyet alanında kalan bölgelerde batılı Hıristiyanlık biçimleri gelişirken farklı dini görüşleri benimseyen Nasturilik Pers topraklarında varlığını sürdürmüştür ve doğu'da Çin ve Hindistana kadar Hıristiyanlığın Nasturi formu ile yayılmasını sağlamıştı.

B. Sınır Kentinin Niteliği

Bu coğrafya içerisinde devrin iki büyük devletinin, İran ve Roma medeniyetlerinin, mücadelesinde sınır kenti olan Nusaybin kentinin Mezopotamya coğrafyasında önemli bir yeri olmuştur. Bu tarihi ve stratejik önemi sebebiyle Nusaybin sürekli el değiştiren, savaşlara konu olan bir yer olmuştur. Nusaybin şehri Pers ve Bizans İmparatorlukları arasında bir sınır şehri konumundaydı ve bir kaç defa el değiştirmişti. Ancak buradaki sınır kelimesinin bugünkü modern teritoryal sistemdeki sınır kavramıyla aynı olarak düşünmek hatalı olacaktır. Sosyal bilimcilerin uzlaştığı üzere modern an-

lamda sınır kavramı son birkaç yüz yıl içerisinde ortaya çıkmıştır. Eski çağlardaki sınırı ise sınır boyu olarak ele almak daha doğru olacaktır. Nusaybin şehrinin uzun yıllar boyu bir sınır şehri olmasını da bu çerçevede düşünmek gerekir. Akademinin kuralları içerisinde Bizans topraklarına giden üyelerin nasıl davranması gerektiği ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Örneğin, Akademi Nasturiliği benimseyip Persler tarafından ele geçirilmiş Nusaybin şehrine geri döndükten sonra, öğrencilerin Bizans topraklarına gidişi tam olarak kısıtlanmadıysa da ticaret yapmaları kesin bir şekilde yasaktı. Burada önemli olan nokta kültürel geçişliliğin savaşlar (şehrin Persler ve Romalılar tarafından alınması) veya sınır geçişlilikleri sayesinde bir şekilde sürdürüldüğüdür. Bunlar gidiş gelişlerin yani bir anlamda kültürel geçişliliğin işaretleridir veya tersine diğer kültürle etkileşimin kontrolü zaman zaman karşımıza çıkar. Bu bağlamda sınır iki farklı anlamıyla karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bunlardan birincisi Pers İmparatorluğuna geçişin bugünkü anlamıyla bir sınır geçişi olmadığı ve kültür geçişkenliğine imkan tanıyacak bir serbestlik olduğu ikincisi ise sınırın öte tarafı diye bir anlayışın mevcudiyetidir. Örneğin akademi öğrencileri rahat bir şekilde Bizans İmparatorluğu sınırları içerisine geçebiliyorlar ancak ticaret yapmak gibi belli başlı etkinlikleri bu sınırlar içinde gerçekleştiremiyorlardı. Bu iki durum beraber okunarak.Nusaybin'in kültürel etkileşimlerdeki rolü daha doğru bir şekilde anlaşılabilir.

Harita 2: 365 yılı Roma-Pers sınır.

Kaynak: E.R.Hayes, **Doğu-Batı Asur Süryanilerin Kurduğu Urfa Akademisi**, Çev: Yaşar Günenç, İstanbul, Yaba Yayınları, 2005, s.341.

Öte taraftan şehirlerin, yalnızca sınır şehirlerinin değil, o dönem itibari ile Roma ve Pers İmparatorlukları merkezi otoritesi ile nasıl bir bağa sahip oldukları da önemli bir noktadır. Modern devletlerin belirli programlarla örgütlenmiş yapılar olduğunu ve belirlenmiş sınırlar içerisinde mutlak söz sahibi olduklarını hatırlamak gerekir. Buna karşın Nusaybin Akademisinin faal olduğu yıllarda içerisinde bulunduğu imparatorlukla ilişkisi daha farklı idi. Kendi müfredatını belirleyen, çevresiyle kendine has bir şekilde etkileşime geçen bu eğitim kurumu imparatorluk otoritesinin altında bulunuyor olsa da bugüne göre çok daha özerk ve kendinden menkul değerler üzerine faaliyetlerine devam ediyordu. Bu durum Bizans ve Pers İmparatorluklarının veya modern öncesi dönemlerdeki diğer devlet yapılarının, daha özgürlükçü bir anlayışa sahip oldukları anlamına gelmemekle birlikte, söz konusu devirlerdeki dini eğitim kurumu ile devlet arası ilişkide göz önünde bulundurulması gereken bir gerçekliktir. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlık üzerindeki baskıları azaltması ve Hıristiyanlığı kabulü Akademinin kuruluş ve gelişimi bağlamında göz önünde bulundurulması gereken durumlardı. Ancak madalyonun öbür yüzünde

dini kurumlar ve merkezi otorite arasındaki ilişkinin modern çağdaki örnekleriyle karıştırılmaması gerektiğini vurgulamak istiyoruz. Bu durumun Nusaybin akademisinin kendi çalışmalarının Nusaybin ve çevresinin kültürel havzasına özgün bir şekilde katkı sunduğu ve daha geniş anlamda farklı akademilerle bağımsız bir ilişki kurabildiği anlamlarına gelmektedir. Ancak öte taraftan devlet politikalarının akademiyi doğrudan etkilediği örnekler çoğaltılabilir. Örneğin savaş dönemleri akademiyi etkiliyor ve Pers İmparatorluğu bir tehlike olarak görülüyor ve Nusaybin'in şehir olarak Perslere geçtiği yıllarda akademinin üyeleri Urfa Akademisine geçiş yapıyorlardı. Siyasi çekişmelerin ve devlet politikalarının bu bağlamda akademiyi etkilediği de açık bir şekilde gözükmektedir. Bunun başka bir örneği dönemin önemli tartışmalarından birini oluşturan Süryanice ve Helen diline ilişkin görüş ayrılıklarıdır. Akademilerde Süryanicenin eğitim dili olarak benimsenmesini savunan Mor Nestur İmparatorluk tarafından görevlendirilmiş bir psikopos tarafından aforoz edilmiş ve kendisinden sonra Nasturilik Bizans otoritesine karşı olmak gibi olumsuz bir manada kullanılmıştır. Her ne kadar din ile devletin kurduğu ilişki modern devletlerdekine benzer ortaya çıkmasa da Nusaybin akademisinde de etkin olan Nasturiliğin ortaya çıkışının doğrudan merkezi otorite ile din arasındaki ilişkiyle alakalı olduğunu görüyoruz. Bu noktada Nasturiliğin ortaya çıkışını ve monofizitçilerle diyofizitçiler arasındaki ayrımı ele almak anlamlı olacaktır

C. Monofizitçiler ve Diyofizitçiler

Hıristiyanlığın Roma topraklarında yayılmaya başlamasından sonraki ilk yüzyılların Hıristiyan dindarlar için baskı altında geçtiğini, İmparatorluğun İncil nüshalarını yok edip kiliseleri yıktığını belirtmiştik. İmparatorluğun artık Hıristiyanlığı kabul etmiş olduğu yılların başına baktığımızda ise Hıristiyanların hepsi için bir özgürlük ortamından bahsetmek zordur. M.S 4. yüzyıla tekabül eden bu yıllarda Hıristiyanlık içi dini tartışmaların yoğunlaştığı ve bu tartışmaların siyasi çekişmelerin içine nüfuz ettiği bir zeminle

karşılaşmaktayız. Piskoposların sarayda aktifliklerinin arttığı ve dini bir tartışmada taraf olmanın siyasi bir kampa dahil olmak anlamına geldiği bu atmosferde teolojik anlaşmazlıklar, özellikle doğu topraklarında farklı Hıristiyanlık anlayışlarına yönelik baskılara dönüşüyordu. M.S 325 yılında toplanan İznik Konsili'nin amacı bu tartışmaları bir sonuca bağlamaktı.

Teolojik tartışmaların omurgasını şüphesiz Hz. İsa'nın doğasına dair fikir ayrılıkları oluşturmaktaydı. Tanrı kelamının tanrının kendisinden mi yoksa bir yaratılmıştan mı geldiği konusunda farklı görüşler mevcuttu. İznik Konsili sonucunda ortaya konulan ortak görüş tanrı sözünün bir yaratılmıştan değil doğrudan tanrıdan geldiğiydi. Ancak bu önemli konsilin dini tartışmaları bitirdiğini söylemek doğru olmaz.Yaklaşık bir yüz yıl sonra 431 yılında Efest'te toplanan bir diğer konsilde Mor Nastur Hz. İsa'nın iki doğası olduğunu, bunlardan birinin Meryem'den olan beşeri varlık diğerinin ise doğrudan tanrıdan olan tanrının kelamı olduğunu savundu. Efes konsilinde Mor Nastur'un görüşleri etkili olmadı. Dahası Mor Nastur aforoz edildi ve konsilden sonra daha sonra Nastur'un ismine referans ile Nastırilik olarak anılacak olan diyofizitçi görüşüler baskı altında tutulmaya başlandı. Efes Konsili'nden sonra toplanan Kalkedon Konsili ile beraber diyofizitçiler üzerindeki baskılar daha da arttı. Bu baskılar sonucu Urfa Akademisi'nde faaliyetlerini sürdüren diyofizitçiler Pers topraklarındaki Nusaybin'e göç ettiler ve Mor Narsay'ın öncülüğünde Nusaybin Akademisi'nin ikinci kuruluşunu gerçekleştirdiler. Bu ikinci kuruluşundan sonra Nusaybin Akademisi Nasturilikle beraber anılacaktır.

Fotoğraf 3: İmparator Theodisius'un Mor Nastur'u Efes Konsili'nde sapıklıkla suçlamasını resmeden bir figür.

Kaynak: Cristoph Baumer, **The Church Of The East : An Illustrated History Of Assyrian Christianity**, London ; New York, I.B. Tauris, 2006, s. 44.

Bu noktada altı çizilmesi gereken bir husus vardır. Diyofizitçi görüşlerin daha sonraki yılların etkisiyle bakıldığında ana akım Hıristiyanlığın oluşumunda etkisi olan mezkur konsillerde reddedilmesi, bu konsillerde monofizitçi görüşlerin benimsendiği anlamına gelmemektedir. Aksine Hz. İsa'nın tek doğası olduğunu öne süren monofizitçi görüşler de bu konsillerde reddedilmiş ve Roma toprakları içerisinde baskı altında tutulmuştur. Bu bağlamda monofizitçilerle diyofizitçiler arasındaki tartışmanın iki niteliği daha belirgin hale gelmektedir. Bunlardan birincisi bu tartışmanın İznik Konsili ve Efes Konsili gibi Hıristiyanlığın mezhepsel ayrılıklarının ilk defa yoğun bir şekilde gerçekleştiği toplantılarda önemli bir yer edindiğidir. İkincisi ise

bu tartışmanın, Roma İmparatorluğu'nun doğu beldelerinde esas karşılığını bulduğudur. Nitekim monofizitçi görüşler de diyofizitçi görüşler de Süryaniler arasında yer bulacaktır. Doğu Süryanileri diyofizitçiler batı Süryanileri ise monofizitçiler olarak adlandırılacaktır. Süryaniler arasında başka dinsel görüşler de benimsenecektir. Bu durum zaten bir kültürel merkez konumunda olan Mezopotamya coğrafyasında Hıristiyanlığın da pek çok farklı mezheple var olması sonucunu doğuracaktır.

D. Kültürel Merkez

Ayrıca İki büyük medeniyetin hâkimiyet mücadelesi, Nusaybin'i önemli bir kültürel merkez olmasında rol oynamıştır. Hristiyanlığın yayılmasından önce de Nusaybin farklı din ve kültürler için önemli bir merkez konumundadır. Nusaybin akademisinin önceki dönemlerde var olan putperest Süryani okulunun enkazı üzerine kurulması ve yine önceki dönemlerde var olan Yahudi akademisinin etkileri kentin kültürel birikimini gözler önüne sermektedir. Hıristiyanlığın yayılmasından sonra özellikle İran ve Roma medeniyetlerinin mücadelesi döneminde şehir kültürel merkez olma rolünü ön plana çıkmıştır. Roma'nın Hıristiyanlığın üzerindeki baskıları kaldırıp din serbestisi ilan edildikten sonra Nusaybin'de kurulan Akademi, şehri Hıristiyanlığın en önemli merkezlerinden biri haline getirdi.

Roma İmparatoru Constantin'in Hıristiyanlığın üzerindeki baskıları kaldırıp din serbestliği ilan etmesiyle birlikte, Roma topraklarında Hıristiyan teolojisinin gelişmesi adına yapılan çalışmalar artmış, bu din ile ilgili eğitimin verildiği okullar kurulmuştur. Antakya Akademisi'nin kurucusu olan Mor Yakub kendi piskoposluk bölgesi olan Nusaybin'de bir akademi kurulmasına ön ayak olmuştur. Böylelikle bünyesinde 800 ila 1000 yatılı öğrenciyi barındırabilecek olan Nusaybin Akademisi kurulmuştur. Akademinin ilk rektörü Mor Yakub'un öğrencisi Mor Afrem olmuştur.

Nusaybin Akademisi tarihsel süreç içerisinde iki önemli kırılma yaşamıştır. Bunlardan ilki Nusaybin Şehrinin 363 yılında Sasani devletine bıra-

kılmasıdır. Sasani hâkimiyetiyle birlikte şehirdeki Hristiyan halkın büyük çoğunluğu Roma topraklarına göçmüştür. Nusaybin Akademisinin büyük bir kısmı da dönemin önemli Hristiyan kentlerinden biri olan Urfa'ya göçmüştür. Devletler arasındaki siyasi çekişme, bir sınır kenti olma hassasiyeti ile birleşince, akademinin geleceğini doğrudan belirleyen bir unsur olarak burada da karşımıza çıkmaktadır.

Urfa Akademisi, İmparator Zeno tarafından 489 yılında kapatılana dek bölgede Hristiyan teolojisi adına çalışmaların yapıldığı en önemli okul olarak kaldı. Urfa kilisesinin, Roma'nın büyük kiliseleriyle daha sıkı bağlantı içinde olmasına çalışılması ayrıca Süryani tanrıbilimini Helen tanrıbiliminde eritme çabalarına bir zemin teşkil etmiş, fakat bu çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu süreç, beşinci yüzyılın ikinci yarısında Urfa kilisesinin Monofizitçiler ve Diyofizitçiler olarak ikiye ayrılmasına sebep olmuştur.

Mor Nastur (Nestorius)'un başlattığı teolojik tartışma sonrasında, onun taraflarının varlığı Urfa Akademisi'nde sürdürmesi burada Nasturilere karşı bir takım baskıları da beraberinde getirmişti. Bu baskılar neticesinde Urfa Akademisinin başkanlığını yürüten Narsay, 457 yılında akademinden ayrılmak zorunda kalması öğrencileriyle birlikte Nusaybin'e geçişinin de başlangıcı olmuştur. Nusaybin piskoposu olan Barşawmo, Narsay'ı Nusaybin'e davet eder. Bir okul kurması için her türlü desteğin sağlanacağını söyler. Narsay'ın Nusaybin'de kalması ve okul kurmayı kabul etmesiyle beraber Nusaybin Akademisi'nin tekrar canlanması, akademi tarihinde ikinci kırılma noktası olmuştur. Urfa akademisinden kovulan Nasturilerin (diyofizitçilerin), Nusaybin akademisini açmasıyla Hristiyanlığın şarklılaşmış kolu ortaya çıktı. Roma toprakları dışındaki halklar Hristiyanlığı Nasturi formuyla tanıdılar.

Ayrıca Nusaybin Akademisinin ikinci kuruluşundan sonra kurulan disiplinli yapısı kendinden sonraki birçok akademiye örnek olmuştur. Bu disiplinli yapı okula sadece mezopotamyada değil, tüm Roma topraklarında

ve doğuda da şöhret kazandırdı. 496'da yayınlanan yönetmeliği günümüze kadar gelmiştir. Hem okul yönetimini hem de öğrencilerin durumuyla ilgili düzenlemeler yapan nizamname 22 maddeden oluşuyordu. Altıncı yüzyıla kadar parlak bir devre geçiren bu akademi, dokuzuncu asırda çöktü ve devamı olarak Bağdad'da yeni bir Nasturi medresesi açıldı.

Nusaybin Akademisini çalışmak, hem Mezopotamya coğrafyasının hem de dönemin en önemli iki medeniyeti arasındaki çekişme gibi siyasi olayların Hıristiyanlığın teşekkülüne etkilerini anlamak açısından önem kazanmaktadır. Hıristiyanlığın Roma'da serbest ilan edildikten sonra başlayan teşekkül devrinde Nusaybin Akademisi, bu safhada diyofizitçiliğin diğer bir adlandırmayla Nasturiliğin taşıyıcılığı görevini yapması sebebiyle teşekkül devrinde önemli bir konum edinmiştir.

Çalışmanın giriş mahiyetindeki ilk bölümünde Nusaybin şehrinin tarihçesi incelenmiştir. Nusaybin şehrinin kurulmasıyla alakalı farklı rivayetler olsa da, rivayetlerin gösterdiği ortak nokta şehrin kadim bir geçmişe sahip olmasıdır. Ayrıca bu bölümde farklı kültürlerden seyyahların Nusaybin'le alakalı görüşlerine de yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Akademinin geçirdiği önemli değişiklikler ve kırılmalar, siyasi ve dini tartışmalar, tarihsel seyri içerisinde anlatılmıştır. Bu bölüm akademinin rektörlerine göre dönemlendirilmiştir.

– BİRİNİCİ BÖLÜM –

NUSAYBIN BÖLGESİNİN TARİHİ COĞRAFYASI

A. Nusaybin İsminin Kökeni

Nusaybin Akademisinin nasıl bir kültürel havza üzerinde kurulduğunu ve nasıl bir kültürel mirasa sahip olduğunu görmek için şehrin isminin izleğini sürmek yerinde olacaktır. Günümüzde Nusaybin olarak bilinen şehrin ismi Süryanice geçmiş zamanlı Nsap fiilinden türemiştir. Nsap fiilinin altı tane anlamı vardır:

1- Bağları, bahçeleri ve tarlaları ekti.

2- İnsanları özel bir yerde yerleştirdi ve oturttu.

3- Kilisler ve manastırlar inşa etti.

4- Çadırları yüksek bir tepenin üzerine kurdu.

5- Yırtıcı hayvanlara tuzak kurdu.

6- Devletin bayrağını dağın başına dikti.[4]

Şehrin ismi Sāmī diline ait olup sikkeler üzerinde, mevki adı olarak NEΣIBI şeklinde görülür. Bununla birlikte değişik yerlerde şehrin adı deği-

---

[4] Gabriel Akyüz, **Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu**, Mardin, Resim Matbaacılık, 1998, s.9.

şik şekillerde görülebilmektedir: *Nitibi(n), Nitibeni, Nizzibi* v.b gibi. Ermenicede bu şehre ekseriyetle *Mebin* denilmektedir.[5] Arap kaynaklarında *Nasībīn* olarak geçen şehir günümüz Türkçesine Nusaybin olarak aktarılmıştır.[6]

Babil Kralı Nemrut, Nusaybin'i güzel surlarla çevirmiş ve burayı "Akarların (çiftçilerin) Kenti" olarak adlandırmıştır.[7] Abu'l-Farac eserinde Babil Kralı Nemrud'un 3 şehir inşa ettiğini ve bunlardan birinin de *Akhar (Akkad)* yani Nusaybin olduğunu söyler. [8]

Nusaybin, Harran'dan Nusaybin'e, Viranşehir'den Mardin'e kadar olan olanda kurulan Nirbo eyaletinin ikinci başkenti sayıldığı tarihlerde Soba adını taşıyordu.[9] Çevresindeki sulu ve yeşili bol arazilerden dolayı Slokiler buraya Amtemosya demişlerdir. Nusaybin, Slokiler tarafından boşaltıldıktan ve Eşkanilerin (iran hükümdarlarının bir kolu) idaresine terk edildikten sonra "*Makedonya'nın Antakya'sı*" olarak vasıflandırıldı.[10] Süryani yazarlar Nusaybin'in Tevrat'taki *Sobha* şehri ile aynı şehir olduğunu söyler ve burayı bu adla anarlar.[11] Nusaybin'in kurulduğu tarihten itibaren doğu-batı ticaretinin önemli bir noktasında oluşu isminin kökeninin bu ticaretle alakalı olabileceği yorumlarına da sebep olmuştur. Buna göre Süryani yazarların bu şehre Sobha demelerinin sebebi Sobha kelimesinin "Buluşma Yeri" anlamına gelmesidir.[12] Ayrıca Asur yazısında *na-si-bi-na* (kök NSN) "sütün, direk"

---

5 Ernest Honigmann, "Nasibin", **İA**, Cilt 9, Eskişehir, 1997, s.99.
6 Metin Tuncel, "Nusaybin", **DİA**, Cilt 33, İstanbul, 2007, s.269.
7 Akyüz, **a.g.e**. s.10.
8 Gregory Abu'l Farac, **Abu'l Farac Tarihi**, Cilt 1, Çev: Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK, 1987, s.75.
9 Aziz Günel, **Türk Süryaniler Tarihi**, Diyarbakır, 1970, s.136.
10 Günel, **a.g.e**., s.136.
11 Honigmann, **a.g.m.,** s.99.
12 Ahmet Kütük, **Ortaçağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) s.32.

anlamına gelmektedir.[13]Bazı kaynaklarda şehrin etrafını saran çiçekli çayırların fazla oluşundan dolayı, buraya muhtemelen bu özelliğiyle ilgili bir anlama gelen *Antomisia* denildiği kaydedilir.[14] Yunan coğrafyacılar ise şehre *Socoras* ya da *Mygdonius* adını vermişlerdir.

Ortadoğu'ya yaptığı altı seyahat sırasında Anadolu'nun değişik şehirlerine de uğrayan Fransız tüccar Tavernier seyahatnamesinde Nusaybin'in adının *Nizibis,* onun yolculuklarını yaptığı 17.yy'da ise *Nesben* oduğunu söyler.[15]

Tarihte bazı kaynaklarda, çalışmamıza konu olan Nusaybin şehriyle isim benzerliği yüzünden karıştırılan başka bir yerleşim yeri daha vardır. Urfalı Mateos'un *Nsepin* olarak andığı ve yanlış olarak Nusaybin'i kastettiği bu diğer şehir aslında Sibar'dır. [16] Karışıklığı gidermek amacıyla genellikle buraya *Nasibin al-Suğra* veya *Nusaybin-i Rum* denilmiştir. Bu küçük Nusaybin kaynaklarda genellikle Süveyda (Siverek) ile birlikte anılmıştır. Coğrafi konum olarak Fırat'ın sol yakasında Siverek, Hısn Mansur (Adıyaman) yolu üzerinde bulunmakta olup Amid ve Harran'a üç dört gün mesafe de idi. Bu yol büyük ihtimalle Harran'dan Malatya'ya giden veya Edessa civarındaki Bizans arazisi kenarından geçen bir yol olacaktır. Çünkü Harran'dan Hısn Masur'a götüren doğru yol Urfa ve Samsat üzerinden geçer. Günümüzde sadece harabeleri mevcut olan bu yerleşim yeri, 1:200,000 mikyaslı erkan-ı harbiye haritalarının 1333 (1917-1918) senesinde neşredilmiş Siverek-Harput paftasında, Siverek'in aşağı yukarı 32 km batısında Fırat nehri kenarında Kantara mevkiine 2,5 km mesafede nehrin bir büklümü üzerinde görülmek-

---

[13] Samuel Lieu, "Nisibis", (Çevrimiçi) http://www.iranicaonline.org/articles/nisibis-city-in-northern-mesopotamia, 13 Haziran 2013.

[14] Kütük, **a.g.e.** s.28.

[15] J.B.Tavernier, **XVII. Asır Ortalarından Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat,** Çev: E. Gültekin, İstanbul:1980, s.101.

[16] Honigmann, **a.g.m.,** s.99.

tedir.[17] Urfalı Mateos Nusaybin-i Rum 'u Gümüştekin'in Hıristiyanlar üzerine yaptığı bir seferi anlatırken zikreder. Ordusuyla Urfa'ya gelen Gümüştekin Nusaybin-i Rum kalesini birkaç gün muhasara eder ama ele geçiremez.[18]

Ortaçağ tarihçilerinin *Küçük Nusaybin* ya da *Bizans Nusaybin'*i adıyla bilinen Nusaybin'den ayırdıkları bu yerleşim yerinin kurulmasının sebebi olarak kaynaklarda 363'te Romalıların yenilgisiyle sonuçlanan savaş sonunda İranlılar ile Romallar arasında yapılan anlaşma gereği Nusaybin şehrinin İranlılar'a terk edilmesi gösterilir.[19] Buna göre Roma İmparator'u Julian'ın ölümünden sonra (363) yerine geçen Jovianus, Sasani hükümdarı II.Şapur ile anlaşma yolunu seçti ve bu anlaşma gereği, Nusaybin kalesinin boşaltılıp Perslere terkini de kabul etti. Fakat Nusaybin halkı ateşperest bir hükümdarın itaati altında yaşamak istemediklerinden önce buna karşı koymuş, başaramayınca da Diyarbakır'a göç etmek zorunda kalmıştı. Bu insanlar zamanla daha ötelere gidip kendilerine yeni bir yerleşim yeri kurdular. Bu yerleşim yerinin tüm sakinleri Nusaybin'den geldiklerinden kurulan bu yeni yerleşim yerine Küçük Nusaybin dendi.[20]

Arap tarihçi ve coğrafyacılarının çoğu, Nusaybin kelimesini hareke kullanmadan yazmıştır. Bu açıdan bakıldığında Arapça yazılışı bakımından kelimeyi "Nasibin", "Nesibin", ya da "Nisibin" şeklinde telaffuz edebileceğimiz gibi, bugünkü kullanışına uygun olarak "Nusaybin" şeklinde de okuyabiliriz.

---

[17] Honigmann , **a.g.m.,** s.99-100.
[18] Urfalı Mateos,**Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)** Çev:Hrant D. Andreasyan, Ankara: TTK, 2000, s.134.
[19] Honigmann, **a.g.m.**, s.99-100.
[20] Kütük, **a.g.e.**, s.29.

B. Nusaybin Kenti'nin Kuruluşu ve İlk Dönemleri

Daha önce de değindiğimiz gibi Abu'l Farac Babil kralı Nemrut'un üç şehir kurduğunu, bunlardan birinin de Nusaybin olduğunu yazmıştır.[21] Aziz Günel şehrin kuruluşunu M.Ö.2300'e tarihler.[22] Kentin güneyindeki Çağçağ vadisi üzerinde bulunan ve MÖ III.bin yıla ait olduğu düşünülen höyük, bu yerleşim yerinin ne kadar eskiye dayandığına bir kanıt teşkil etmektedir.[23]

MÖ. 1190'da Anadolu'dan gelen ve Masıkı denilen Ari bir ırk, Mardin'e kadar gelerek buraya hâkim olmuş, fakat altmış yıl sonra Asur kralı I.Tıglatpalasır Sincar, Nusaybin ve Mardin'den geçerek onların yirmi bin kişilik ordularını mağlup etmiş ve bölgeye tekrar egemen olmuştur. MÖ. I.bin yılının başlarına gelindiğinde, bölgede muhtemelen Asurlular'ın egemen olduğu sırada Aramiler, Yukarı Mezopotamya'yı işgal ederek Fırat kavsinin her iki tarafına yerleştiler ve burada bir uzu Belih suyuna uzanan Bit-Adini krallığını kurdular. Bu dönemde Nusaybin de Arami krallığının önde gelen kalelerinden biri idi.[24]

Asurlular, kısa bir bocalamadan sonra, II. Asur-dan zamanından itibaren bölgeye yeniden akınlar düzenlemeye başladılar. Onun halefi II.Adadnirari (MÖ.911-891) babasının izni takip ederek 901-896 yılları arasında her sene Tur Abidin bölgesindeki Aramilere karşı sefere çıktı.

II. Adad-nirari Asur tahtına geçtiğinde Suriye üzerinden Akdeniz'e ulaşmak arzusundaydı. Suriye hem ekonomik hem de ticari açıdan Mezopotamya için büyük önem taşır. Ancak bu bölge ele geçirildiğinde Assur Devleti ekonomik ve siyasi yönden güç kazanabilecek ve dış politikada başarılı olabilecektir. Fakat Suriye'ye girebilmek için önemli bir engelin aşılması

---

21 Abu'l Farac, **a.g.e.**, s.75.
22 Günel, **a.g.e.**, s.136.
23 Kütük, **a.g.e.**, s.31.
24 Fikret Işıltan, **Urfa Bölgesi Tarihi**, İstanbul, 1960, s.8.

gerekmektedir. Bu engel Nusaybin ve çevresindeki Arai varlığıdır. Tur Abdin veya diğer adıyla Kaşyari Dağı doğal kale görünümündedir. Bu dağda ve arkasında bulunan Arami devletleri Assur'un batıya sarkmasını engellemektedir.[25] İşte Nusaybin'in adı ilk defa *Nasibina* şeklinde MÖ.900 'e doğru II.Adad-nirari'nin Aramilere karşı düzenlediği seferde kullanıldı.[26]

II.Adad-nirari Assur Krallığının yeniden güç kazanabilmesinin Nusaybin ve çevresindeki bu engelleri aşmasına bağlı olduğunu biliyordu. Arami kralları arasında Nusaybin Kral Nuradad yönetiminde en güçlü olanıydı. Nusaybin'e karşı iki defa askeri müdahalede bulunulmasına rağmen, başarı kazanılamadı. Bölgedeki diğer Arami devletlerinden destek alan Nusaybin, Assur krallığına karşı büyük bir direniş içerisinde idi. Assur, bunun üzerine taktik değiştirir ve Nusaybin yerine daha küçük diğer iki devleti hedef alır. II.Adad-nirari ilk önce Huzirina üzerine yürür ve aynı adı taşıyan merkezini işgal ederek Kralı Namlu'yu esir alır. Daha sonra Nusaybin'e komşu olan Gidara'ya yönelir ve kralları Makuru ile burasını da ele geçirir.

Çevresindeki destekçi devletleri yok ettikten sonra artık sıra ana hedef olan Nusaybin'e gelmişti. II. Adad-nirari tüm güçlerini toplayarak doğrudan Nusaybin üzerine yürür. Set savunmaya karşın ani bir baskınla şehri işgal eder ve Kral Nuradad'ı esir alarak Assur'a gönderir. Bundan sonraki yıllarda Nusaybin artık Asurlulara bağlı bir eyalet görünümündedir. Fakat Assur Devletinden sonra da stratejik konumu nedeniyle önemini daima muhafaza etmiştir.[27]

Sonraki Asur kralları zamanında da bölge üzerine yapılan seferlere rağmen, Fırat kavsinin iki tarafına hâkim bulunan Bit-Adini devleti, III. Salmanasar tarafından Asurlulara bağlı bir eyalet haline getirilinceye kadar

---

[25] Hayat Erkanal, "Mezopotamya'ya Açılan Kapı: Nusaybin",**Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri**: **27-28 Mayıs 2004**, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti.,2009, s.13.

[26] Honigmann, **a.g.m.,** s.100.

[27] Erkanal, **a.g.m.,** s.13.

varlığını sürdürdü.[28] Asur devletinin duraklama devrine girdiği süreçte, bağımsızlığını elde eden valilerinden biri de Nusaybin valisi Bel Harran-bel Usur olmuştur.[29] Sonraki dönemlerde bölgede adlarından söz ettirmeye başlayan Babil ve Medlerin, Asur İmparatorluğunu birlikte yıktıkları süreçte Nusaybin MÖ. 612 senesinde Asurluların onlara karşı son savaşları vesilesiyle de zikredilmektedir.[30]

Asur hâkimiyetinin sona ermesinden sonra, önce Medlerin ardından Perslerin hâkimiyetinde kalan bölge, Perslerin bütün Ön Asya'ya hükmeden bir devlet kurmalarıyla iki asrı aşan bir süre tarihin karanlıklarına gömüldü. Fakat daha sonra MÖ III. yüzyılın ortalarında Büyük İskender'in seferiyle tekrar adından söz ettirmeye başladı. Büyük İskender Perslere karşı düzenlediği seferini Belih Irmağı ve Cüllap deresini takip yoluyla Nusaybin üzerinden yürüttü.[31] MÖ.331'de büyük İskender'in Anadolu'da Pers hâkimiyetine son vermesi üzerine Nusaybin Makedonların eline geçti.[32] Helen egemenliğini Hindistan'a kadar götüren ve bir dünya imparatorluğu amacında olan Büyük İskender'in vasi bırakmadan ölümünden sonra Nusaybin ve çevresi yerli Helenistik yönetimlerin eline geçti. İskender'in generallerinden biri olan Selevkos Mezopotamya, İran ve Suriye coğrafyasını hâkimiyeti altına aldı. Selevkoslar MÖ. 305'de bu bölgedeki ilk Helenistik krallığı kurdular. Nusaybin bir kent olarak güney Mezopotamya ve İran üzerinden Akdeniz'e ulaşan ticaret yolları üzerinde ki en sulak alanda kurulmuştu. Antakya'dan başlayıp Urfa'dan geçen İpek Yolu aynı zamanda Nusaybin'den de geçmekteydi. Ayrıca Nusaybin Tigris, Babylon gibi bölgesel başkentlere, Hatra, Palmyra gibi önemli Selevkos kentlerine ve batıda Osrhoene (Urfa ve yakın çevresi) ile Kommagene (Adıyaman) vasal krallıklarına yakın olması

---

[28] Işıltan, **a.g.e.**, s.9.
[29] Kütük, **a.g.e**., s.32.
[30] Honigmann, **a.g.m.,** s.100.
[31] Işıltan , **a.g.e**., s.12.
[32] Tuncel, **a.g.m.,** s.269.

hasebiyle bölgede hüküm süren birçok yönetim için stratejik önemde bir yerleşim yeri idi.[33]

Selevkoslar tarafından kurulmuş diğer şehirler gibi Nusaybin'de yeni bir isim almış, daha önceki semitik ismi *Antiocheia Mygdonia* 'ya dönüştürülmüştür.[34] Selevkosların daha sonraki krallarından IV.Antiochos(MÖ 175-164) zamanında burada sikke basılmıştır.[35] Selevkoslar bu büyük coğrafyayı güçle yönetmeye kalkıştılar fakat kendi krallıkları da benzer bir güç karşısında yenildi. Nusaybin'inde içinde yer aldığı bölge Milattan hemen önce Ermeni krallığı, Selevkoslar ve yerli halkların Helenizme karşı bir tepkisi şeklinde ortaya çıkan Partlar arasında şiddetli bir mücadeleye sahne oldu ve sonunda Partların elinde kaldı.[36] MÖ. 129'da Part egemenliğine giren şehir, eski ismine tekrar geri döner.

Ermenistan hükümdarı Tigran önceleri kendi elinde bulunan Nusaybin'i Partların işgalinden kurtarıp kardeşi Guros'u buraya vali tayin eder. Ermeni tarihçileri şehrin MÖ.II.asır ortasından miladi asrın başlarına kadar Arşakuni krallarının ve daha sonra kral Sanatrug'un başkenti olduğunu iddia etmişlerdir. [37]

Nusaybin ile ilgili olarak geç Helenistik döneme ait bilgileri antik yazılı kaynaklardan elde ediyoruz. Licinius Lucullus komutanlığı altındaki birlikler tarafından MÖ.68 yılında akına uğrayan şehir, ilk önce Romalıların, daha sonra tekrar Ermenilerin elime geçmiştir. Ermeni tarihçilere göre bu olaydan

---

33 Ergün Laflı," Hellenistik,Roma İmparatorluk ve Geç Roma Erken Bizans Dönemlerinde Nusaybin ve Çevresi Arkeolojisi:Şavi Höyük VI Roma ve Geç Roma Erken Bizans Çağları Pişmiş Toprak Buluntuları", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: 27-28 Mayıs 2004**,Ankara: Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti., 2009, s.20.

34 Laflı, **a.g.m.,** s.20; Honigmann, **a.g.m.,** s.100.

35 Tuncel, **a.g.m.,** s.269.

36 Salim Cöhce, "İslam hakimiyeti Dönemine Kadar Ana Hatlarıyla Nusaybin ve Çevresi", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Prof. Dr. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti., 2009, s.94.

37 Honigmann, **a.g.m.,** s.100.

kısa bir süre sonra şehir, Sasanilerin ortaya çıkışına değin İran ve Mezopotamya'nın bir kısmında hüküm sürmüş Arsakid sülalesinin hükümdarı olan III.Artabanus (MS.11-38) tarafından ele geçirilmiştir. MS.37 yılında ise Part kralı III. Artabanos burayı topraklarına katıp onun vasalı Adiabene hükümdarı İzates'e devreder. Bu şekli ile Nusaybin Adiabene krallığının bir parçası oldu.[38]

Bu dönemde Nusaybin Arap, Arami, Yunan ve İranlılardan oluşan çok zengin bir etnik mozaiğe sahipti. Ayrıca İpek Yolu sayesinde Nusaybin Edessa(Urfa) ve Adiabene çok yakın temas halinde idi. MS. 62 yılındaki Partların Corbula seferi sırasında burası hala Partların yada Adiabene krallığının elinde idi. Roma imparatoru Hadrianus "Mezopotamya" eyaletinde Partlara karşı önemli zaferler kazanmıştı. Bu zaferer esnasında kısa süre için Partların eline geçen Edessa ve Seleukeia ad Tigris ile beraber Nusaybin de tekrar Roma egemenliğine geçmişti. Daha sonraları Roma imparatoru Traianus, Hadrianus'un Partlara tekrar kaptırmış olduğu Nusaybin'i geri aldı. Bundan hemen sonra Nusaybin I. Lucius Verus'un (MS.130-169 tarihleri arasında yaşamıştır) MS. 161-162 yılındaki Part seferi sırasında şehir bir kez daha kuşatılır ve bu sefer sırasında şehirde veba salgını başlar. Bunun üzerine Partlar Tigris (Dicle) nehrinin gerisine çekildiler, böylece şehir tekrar Roma hâkimiyetine girmiş oldu. Bu tarihten sonra Nusaybin bir "Roma Kenti" haline gelmiştir. Roma imparatorluğunun Nusaybin'deki bu ilk hâkimiyeti yıllarında Nusaybin askeri açıdan Romalılar için çok önemli bir alan olan Yukarı Mezopotamya ile Şam arasındaki yol üzerinde bulunan bir sınır kalesi niteliği taşıyor ve diğer Roma sınır kalelerine yakınlığı ile çok önemli bir sınır kenti vazifesi görüyordu. Roma kendisi için çok değerli olan bu şehri oldukça iyi savunma mekanizmalarıyla korumuştur. Yazılı kaynaklardan

[38] Samuel Lieu, "Nisibis", (Çevrimiçi) http://www.iranicaonline.org/articles/nisibis-city-in-northern-mesopotamia, 13 Haziran 2013; Laflı, **a.g.m.**, s.21; E.R.Hayes, **a.g.e.** s.26.

Nusaybin'in Romalılar tarafından çok kalın kerpiç duvarlarla çevrildiği ve bu sayede çok güçlü bir kaleye sahip olduğunu öğreniyoruz.[39]

MS. 195 yılı civarında Septimius Severus Roma ordusu ile Mezopotamya'ya girdi ve Romalılar için çok önemli sınır pozisyonlarında bulunan Edessa ve Nusaybin'i Roma topraklarına katıp, burayı bir Roma eyaleti yaptı. Severus'un Doğu seferinin sebebi Edessa kralının Mezopotamya'da baş gösteren Part yanlısı ayaklanmaya katılıp Roma'ya olan sadakat yeminini bozmasıdır. Orshoene kralı IX. Abgar, Nusaybin'i kuşatmasında Adiabene hükümdarına yardım eder. Daha sonra Septimius Severus'a gönderdikleri bir elçilik heyetinde imparatorun rakibi olan Pescennius Riger'i desteklemiş olmalarından dolayı Nusaybin'e saldırmış olduklarını belirtmişlerdir. Septimius Severus'un Pescennius Riger'i mağlup etmesi üerine , Osrhoene ve Adiabene prensleri kendi hakimiyetlerini tanımalarına karşılık, Roma ordularının Nusaybin'den çekilmesine imparatoru razı ettiler.Bu savaşlardan sonra şehir Severus tarafından tekrar kurularak , oluşturulan bu yeni eyaletin başkenti (*Metropolis)* yapıldı. Bu devirde Nusaybin "Septimia Colonia Nisibis" ismiyle bir Roma kolonisi sıfatına bürünürken, Edessa ise daha önce elde ettisi vasal devlet statüsünü devam ettirdi. [40]

İmparator Roma'ya döndükten sonra vali Laetus şehri Partlara karşı müdafaa etmeye devam etti. Ms. 198 yılında Partlar Mezopotamya'yı yine kendi topraklarına katmak için harekete geçti. Bunun üzerine Septimius Severus bölgeye tekrar bir akın düzenledi ve Nusaybin ve Babil dahil olmak üzere bazı önemli şehirleri tekrar aldı.[41]

Roma imparator'u Caracalla MS.217'de Partlara karşı düzenlediği sefer sırasında kendi subayları tarafından öldürüldü. Onun ölümünden sonra Nusaybin yakınlarında gerçekleşen Roma-Part savaşını Roma kaybetti. Part-

---

39 Laflı, **a.g.m**., s.21; Honigmann, **a.g.m.,** s.100-101 ; Tuncel, **a.g.m.,** 269.
40 Kütük, **a.g.e.,** s. 34. ; Laflı, **a.g.m.,** s.22.
41 Laflı, **a.g.m**., s.22.

lar Nusaybin'i kuşattıysa da imparator Macrinus ile barış yaptılar.[42] Buna göre Partlara 50 milyon dinar harp tazminatı ödemelerine karşılık Mezopotamya Romalılara bırakıldı. Bu anlaşma Partların Romalılarla yaptıkları son anlaşma oldu. Hemen bu savaşın ardından İran'da Arsakid (Part) sülalesi yıkılarak yerine Sasani hanedanı geçti.[43]

C. Nusaybin Çevresinde Bizans-Sasani Çekişmesi

Pers tahtına geçen Sasani hanedanı imparatorluğu eski sınırlarına dek genişletmek istiyordu. Bundan sonraki süreçte, önceleri Roma-Part çekişmesi olarak baş gösteren doğu-batı savaşları, daha sonra Bizans-Sasani mücadelesi olarak aynı hızla devam etti. Bu aşamada Nusaybin, bu iki gücün paylaşamadığı bir kent olarak bu savaşların merkezinde yer aldı.[44]

Şehrin sınırda olması nedeniyle, Roma ve Sasani imparatorlukları arasında sık sık el değiştirmesi, Nusaybin'i dinler tarihi açısından da önemli bir yere oturtmuş, Roma'da takibata uğrayan dini ve etnik gruplar, Sasani idaresinde kaldığı sürece Nusaybin'e göç etmişlerdir.[45]

Sasani hanedanının İran'da iş başına gelmesiyle yaklaşık iki buçuk asırdan beri Roma'nın üstünlüğüyle devam eden mücadele de artık iki taraf arasında bir denge kurulmuş, hatta İran lehine kısmi bir üstünlük görülmeye başlanmıştır.[46]

Sasanilerin ilk hükümdarı Ardeşir (224-241) 230 yılında Nusaybin'i kuşatmış, Roma'ya savaş ilan edip bütün Romalı güçlerin Asya'yı boşaltması talep etmiş ve böylece uzun yıllar sürecek Roma-Sasani mücadelesini başlatmıştır. Ardeşir 235-238 yılları arasında, Maximinus (173-238) döneminde

---

42 Honigmann, a.g.m., s. 100.

43 Işıltan, **a.g.e.** ,s.21.

44 Hayes, **a.g.e.** , s.28.; Kütük, **a.g.e.**, s.33.

45 Mehtap Nasıroğlu**, Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi (Mardin, Nusaybin ve Hasankeyf**) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç.Dr. Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010) s.35.

46 Işıltan, **a.g.e.,** s.22.

Harran ve Nusaybin'i ele geçirdiyse de III.Gordianus'un (225-244) danışmanı Timesitheus tarafından geri alındı.[47] 241-242 yıllarında Sasani hükümdarı I. Şapur (241-272), Nusaybin ve Antakya'yı alarak Romalıları Kapadokya'nın doğusuna kadar sürmüştü. Bazı Arap kaynaklarının anlatımına göre I. Şapur şehir duvarındaki bir yarıktan içeri girip şehri ele geçirir. Bu olay daha sonra 350 yılında II. Şapur döneminde meydana gelen şehir duvarının çökmesi olayıyla karıştırılmışa benziyor. Yine aynı kaynaklar Şapur'un Roma askerlerini öldürdüğünü, kadın ve çocukları esir alıp Roma imparatoru tarafında şehirde biriktirilen yüklü ölçüde parayı ele geçirdiğini kaydeder.[48] Bu zaferden sonra Şapur Suriye'ye doğru yoluna devam eder.242 yılında III.Gardianus Mezopotamya'ya gelerek Resu'l Ayn'da Sasani kuvvetleriyle çarpışıp Nusaybin ve Harran'ı geri aldı.[49] Nusaybin, Marcus Julius Philippus (204-249), diğer bir adıyla arap Philippus döneminde "Julia Septimia Colonia Nisibis" adını almıştır. Arap Philippus, başlarda Sasanilerle anlaşarak Fırat'ı sınır kabul etmişse de sonraki dönemde bu anlaşmaya uymayarak Mezopotamya'da bulunan Roma garnizonlarını muhafaza etmiştir. Bu sırada İran eski gücünde olmadığından anlaşmanın tam olarak uygulanması konusunda ısrar etmemiş ve böylece bu bölge yine Roma idaresinde kalmıştır.[50]

Sasaniler, Harran ve Nusaynin'i alarak Mezopotamya'yı tekrar işgal edince, 261'de bir Arap beyi olan Udaynat (Odenathos) Nusaybin'i Sasanilerden geri almış ve tahrip etmiştir.[51] Böylece İranlılar yeniden Dicle'nin ötesine sürüldüler. Udaynat'ın kurduğu Palmyra devleti Roma'ya bağlı bir devletti. Udaynat'ın, Roma imparatorluğu adına da olsa bütün doğuya hakim

---

47 Honigmann, a.g.m., s. 100.
48 Samuel Lieu, **a.g.e.** (19 haziran 2013)
49 Anonim, "Shapur I." (Çevrimiçi) http://www.iranicaonline.org/articles/shapur-i, 19 Haziran 2013.
50 Laflı, **a.g.m**., s. 23.; Kütük, **a.g.e.**, s.25.; Honigmann, a.g.m., s. 100.
51 Honigmann, a.g.m., s. 100.

olması Romalılarca endişe verici olarak bulundu ve ve beklide Roma'nın teşvikiyle öldürüldü. Onun yerine karısı geçti ama Roma kısa sürede bu devlete son verdi. Roma'nın Udaynat ile olan mücadelesi sırasında Mezopotamya yeniden İran'ın eline geçti ve iki devlet arasında Fırat sınır kabul edildi.[52]

D. İslami Dönemde Nusaybin

1. El-Cezire

Eski Yunan kaynaklarında Mezopotamya olarak adlandırılan bölgeyi Araplar kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayırıp, güneyine Sevad, kuzeyine el-Cezire adını vermişlerdir. Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan toprakların kuzeyini ifade eden el-Cezire İslamın zuhurundan önce de Arapların göç ettikleri bir bölge idi. Fetih hareketleriyle birlikte bu göçler artarak devam etti ve el-Cezire buralara yerleşen Arap aşiretlerin isimlerine nispetle Diyarı-Rebia, Diyar-ı Bekr ve Diyar-ı Mudar olarak üç mıntıkaya bölündü. Nusaybin, bu mıntıkalardan el-Cezire'nin doğu ve güneydoğusunda kalan Diyar-ı Rebia'nın sınırları içinde kalmaktadır[53].

El-Cezire, coğrafi konum itibarıyla kuzey yarımkürenin 330 20′ ile 380 kuzey enlemleri ve 42°- 35° 30´ doğu boylamları arasında yer alıp takriben 140.000 km² lik bir alanı kapsamaktadır. Batısında Suriye, kuzeybatısında; Gaziantep, Maraş ve Malatya, doğusunda; Doğu Anadolu, güneyinde ise; Irak yer almaktadır. Genel anlamda el-Cezire'yi Fırat ile Dicle Nehirleri arasında bir bölge olarak tanımlayan İbn-i Havkal'e göre el-Cezire'nin sınırları; Fırat Nehri'nin doğusunda, güneyden kuzeye doğru; el-Anbar şehri ile başlar ki Heyt, ed-Daliye, er-Rahba, Karkisya, el-Hanuka, er-Rafika, ec-Cisr, Cerablus, Hanuka ile Refika arasında Habur Nehri, nehrin kenarında; Tena-

[52] Işıltan, **a.g.e.**, s.34.

[53] Adnan Çevik: "Ortaçağ İslam Çoğrafyacılarına Göre Nusaybin", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Prof. Dr. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti. 2009, s.67.

nir, el-Cahişa, Taliban, Sekire'l-Abbas, Araban, Muharik, Makisiyn ve Araban yakınlarındaki Hayal Vadisi ile son bulur. Bundan sonra Sincar Dağı başlar. Burası, Rebia kabilesinin yaşadığı yerlerdir. Dicle Nehri üzerinde ise, güneyden kuzeye doğru; Bağdad, Tikrit, Musul, Ceziret-i İbn-i Ömer, Beld, Tanza, Amed, Berkaid, Erzeme, Nusaybin, Dara, Kefertuta, Resul-Ayn, Tel beni Seyyar, Harran, Suruç, Mardin, Ruha gibi şehirler yer almaktadır. Dicle'nin diğer tarafında ise; Bağdad , el-Bürdan, Akbara, el-Cüveys, el-Als, el-Kerh, ed-Devr, el-Sin, el-Hadise, Fişabur, Semsin, et-Tel, Erzen ve Meyyafarikin gibi önemli şehirleri içine almaktadır[54].

Münbit Hilal'in orta kısmını teşkil eden el Cezire'nin Diyar-Mudar kısmında Urfa, Harran, Rakka, Samsat, Resul-Ayn; Diyar-Rebia kısmında Musul, Nusaybin, Sincar, Dara, Cizre; Diyar-Bekr kısmında Amid, Mardin, Meyyafarikin, Hasankeyf gibi önemli merkezler yer alır[55].

Rebia, eski Arabistan'ın büyük ve etkili kabilelerinden biri idi. Bu kabile arasında İslam öncesi ve İslam'ın ilk dönemlerinde putperestliğin yanı sıra Hıristiyanlık da yaygındı. Kabilenin İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte pek çok Rebia'lı fetih hareketlerine dahil olup Mezopotamya'ya gelmiş ve Cezire'nin Diyar-ı Rebia olarak adlandırılacak olan kısmına yerleşmiştir[56]. Her ne kadar fetih hareketleriyle birlikte bu göçlerde bir artış yaşandıysa da , İslam'ın zuhurundan önce de bu tür göçlerin yaşandığı bilinmektedir.

Cezire, hem coğrafi konumu, hem topraklarının verimliliği, hem de çok çeşitli medeniyetlere beşiklik etmesi hasebiyle sürekli ilgi odağı olmuştur. İslam tarihçileri ve Tevrat'a göre Nuh'un gemisinin karaya oturduğu yer bu

---

[54] Abdülbaki Bozkurt, **El Cezire Fatihi İyaz Bin Ğanem ve Mardin'in İslamlaşması,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof.Dr.Hasan Bahar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) s.13.

[55] Ramazan Şeşen:"Cezire",**DİA**., C.7, İstanbul,1993. s.509.

[56] Ahmet Kütük, **Ortaçağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd.Doç.Dr.Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) s.25.

bölgededir. Yeryüzünde ilk şehirler bu bölgede ortaya çıkmış, İbrahim peygamber bu bölgeden Filistin'e gitmiştir. Bazı hadislerde Fırat nehrinin cennet ırmaklarından olduğu kaydedilmiştir[57].

2. İslam Kaynaklarında Nusaybin

İslam kaynakları içerisinde Nusaybin'e ait ilk bilgileri 8.yy.'da yaşamış Ebu Yusuf'tan alıyoruz. Müellif, Kitabu'l-Haraç adlı eserinde İslam fethinden önceki Cezire topraklarının Bizans ve Sasaniler'e ait kısımlarını anlatırken Nusaybin'den bahseder[58].

İslam coğrafyacıları içerisinde Nusaybin hakkındaki ilk bilgiler ise, Hamdani dönemine ait olup; İbn Hurdazbih, Kudame b.Cafer, İstahri, İbn Havkal ve Makdisi gibi coğrafyacıların kayıtlarında geçmektedir. Ancak İbn Hurdazbih ve Kudame b.Cafer'in kayıtlarda Nusaybin'in el-Cezire yolları üzerindeki önemli konumuna ait bilgi dışında başkaca bir malumat bulunmamaktadır. Nusaybin hakkında direk bilgileri aldığımız ilk İslam coğrafyacısı 10.yy'da yaşamış olan İstahri'dir. Müellife göre Nusaybin " El-Cezire'nin en güzel ve yeşilliği en bol beldesidir. Bu şehir el-Cezire'nin müstevada en büyük şehridir. Suyunun çıktığı yer dağların arasındaki patikalardandır. Havası güzel olup, bostan, bahçe ve mezraları şehrin çevresinde yayılmıştır. Ayrıca civardaki pek çok manastırın yanı sıra Nusaybin, öldürücü akreplere de sahiptir". İbn Havkal'da Nusaybin hakkında doğrudan bilgi veren bir isimdir. Kendisi de Nusaybin'li olan bu Arap coğrafyacısı şehri iki döneme ayırarak anlatır. Muhtemelen çocukluk ve gençliğinin geçtiği Nusaybin'i şöyle tasvir eder;" Nusaybin, el-Cezire'nin en görkemli ve güzel şehirlerinden biridir. Önemli miktarda meyve yetiştiren bu şehir, zengin su kaynaklarına sahip olup bahçeleri ile arpa ve buğday ekilen tarlaları çoktur. Ayrıca kaliteli ve aynı zamanda ucuz üzümde yetiştirilir. Nusaybin bir ova-

---

57 Şeşen, **a.g.e.,** s.510.
58 Ebu Yusuf, **Kitâb'l-Harac**, (Türkçe trc. İ.Karayaya), Ankara 1982, s.139.

da kurulmuş büyük bir şehirdir. Su kaynakları yörenin en güzel kesimini oluşturan Balusa adıyla maruf dağın eteklerinden beslenir. Buradan çıkan sular, Nusaybin 'in bahçelerine, tarlalarına kadar yayılır ve buradan şehir merkezine uzanarak köşklerin havuzlarını doldurur. Nusaybinlilerin ayrıca yerleşim yerlerinden uzakta geniş toprakları, tahıl ve mahsul zengini büyük arazileri vardır. Bu topraklarda çok sayıda büyük baş hayvan yetişir. Burası ayrıca namlı binicileri ve meşhur kahramanlarıyla da bilinmektedir. Bunların yanı sıra gezmek ve rahatlamak amacıyla ziyaret edilen, Hıristiyanlara ait manastırlar, kiliseler ve inziva yerleri de vardır". Müellifin, İslamın ilk dönemlerinden 942-943 yıllarına kadar sürdüğünü belirttiği bu bereketli ve huzurlu dönem, İbn Havkal'a göre Hamdani emirlerinin adil olmayan yönetim ve tutumlarıyla geride kalmıştır. Hatta bu baskılar ve ağır vergiler sonucu Nusaybin'den göç eden ailelerden bazıları, Bizans sınırındaki topraklara yerleşmiş ve bir müddet sonra da topluca Hıristiyan olmuşlardır.

Nusaybin'in Hamdani emirlerinin yönetimi altındaki dönemi ile ilgili Makdisi'nin bize anlattıkları, İbn Havkal'ın anlattıklarıyla taban tabana zıttır. Makdisi, bu dönemdeki Nusaybin için zengin ve müreffeh bir şehir tanımı yapar. Ona göre Nusaybin, "Musul'dan daha küçük olmasına rağmen daha güzel ve daha ferahtır. Mükemmel hamamları, görkemli sarayları vardır. Meyveleri de çok olan şehrin halkı müreffeh, hünerli ve naziktir. Şehrin yukarı kısmında muhkem bir iç kale vardır. Surlarla çevrili olan Nusaybin, bir kapıdan diğerine uzanan geniş çarşısı ve tam ortasındaki camisiyle mamur bir şehir görünümündedir. Diğer coğrafyacılar gibi Makdisi de kayıtlarında Nusaybin'in öldürücü akreplerine dikkat çekmektedir[59].

Nusaybin, Diyar- Rebia'nın başkenti olmamakla birlikte, bölgenin diğer şehirlerine nazaran daha önemli bir konumdaydı. Habur'un bir kolu olan

[59] Adnan Çevik: "Ortaçağ İslam Çoğrafyacılarına Göre Nusaybin", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti. 2009, s.69-71.

Hirmas çayının kıyısında kurulmuş olan Nusaybin, Musul'dan Suriye'ye uzanan yol üzerinde altı günlük ve Sincar'dan dokuz günlük mesafede yer almaktadır. Arap coğrafyacıları kentin, dördüncü iklim dahilinde yer aldığını; bu iklimin güney sınırının, Sincar istikametinde şehrin aşağı yukarı 12 fersah güneyinden geçtiğini yazar[60].

3. Nusaybin'in Müslümanlar Tarafından Fethi

Müslümanların Nusaybin'e olan ilgisi islam'ın ilk yıllarına kadara dayanır. Kurandaki Cin suresinde Hz. Muhammed'e biat eden cinlerin Nusaybin cinleri olduğu, Selman- Farisin'nin Nusaybin'de ikamet ettiği dönemde kendisine Hıristiyan bir bilginin son peygamberin gelişi ilgili bazı sözler söylediği, Bakara suresinde anlatılan ve Üzeyr Peygamberin başından geçen hayvanın ölüp tekrar dirilmesi olayının burada vuku bulduğu gibi aslı olsun olmasın tarihsel ve kültürel bilgiler, fetih öncesinde Müslümanların buraya ilgisini artırmıştır[61].

Nusaybin'in fethine dair ilk bilgilere Belazuri'nin *Futuhu'l Buldan* adlı eserinde rastlıyoruz. Müellife göre İyaz, Rakka, Harran, Urfa, Nusaybin, Meyyafarikin, Karkisya ve Fırat köylerini fethetti; El-Cezire'nin şehirleri barış yoluyla, toprakları ise savaşla alındı. Belazuri'nin farklı ravilere dayandırdığı başka bir rivayete göre ise İyaz, Urfa anlaşmasına göre Amed

---

[60] Ahmet Kütük, **Ortaçağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd.Doç.Dr.Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) s.26; Honigmann, **a.g.m.,** s.102.

[61] Mehmet Azimli: "İslamın İlk Fetih Yıllarında Nusaybin ve Klasik İslam Kaynaklarına Göre Nusaybin'in Fethi", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti. 2009, s.78; Ahmet Kütük, **Ortaçağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd.Doç.Dr.Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) s.44

(Diyarbakır), Meyyafarikin, ve Kefertusa kalelerini fethettikten sonra yine aynı anlaşma uyarınca Nusaybin'e hakim oldu[62].

Nusaybin'in fatihiyle ilgili değişik kaynaklarda değişik isimler geçmektedir. Bazı kaynaklarda şehrin Musa el-Eşari, bazı kaynaklarda Halid bin Velid, bazı kaynaklarda ise İyaz bin Ganem tarafından fethedildiği kaydedilmektedir[63]. Taberi, Nusaybin'in fethi için Musa el-Eşari'nin görevlendirildiğini, onun da burayı 460 (h.19) yılında savaş yapmadan sulh yoluyla ele geçirdiğini yazar. Yakubi, Ubeyde bin el-Cerrah'ın İyaz komutasındaki İslam ordusunu Cizre'ye gönderdiğini ve İyaz'ın sırayla Rakka, Suruç, Urfa ve Nusaybin ile Cezire'nin diğer şehirlerini barış yoluyla fethettiğini kaydedip tarih olarak hicretin 18. yılını gösterir[64]. Hemen hemen bütün kaynaklar bölgedeki şehirlerin barış yoluyla ele geçirildiğinde ittifak etmişlerdir. Bazı kaynaklarda geçen mancınıklarla şehrin içine öldürücü akrepler atılması ve Nusaybin'in bu yolla fethedilmesi hadisesi, İslam öncesi Anuşirvan'ın Nusaybin'i ele geçirme hikayesine benzetilmekte ve büyük ihtimalle bir karıştırma yapılmaktadır[65].

Bizanslılar, Hicretin 17. yılında Ebu Ubeyde'yi Humus'ta kuşatmışlardı. Bu kuşatmaya Cezire sakinleride katılmıştı. Ebu Ubeyde, Halid bin Velid'den yardım istemiş, ayrıca durumu Hz. Ömer'e bildirmişti. Hz. Ömer olanları öğrenince ve Cezirelilerin Bizans'a yardım ettiğini anlayınca, Ebu Ubeyde'ye bir mektup yazarak Abdullah bin Utban'ı Nusaybin, Ruha ve Harran'a, Velid bin Ukbe'yi Cezire Arapları üzerine, İyaz bin Gamen'i de bütün Cezire komutanları üzerine genel komutan olarak gönderir[66]. El-

---

[62] Kütük, **age.**, s.45.
[63] Azimli, **age.**, s.78.
[64] Kütük, **age.**, s.46.
[65] Azimli, **age**., s.79.
[66] Abdülbaki Bozkurt, **El Cezire Fatihi İyaz Bin Ğanem ve Mardin'in İslamlaşması,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof.Dr.Hasan Bahar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) s.28.

Cezire'nin fetih tarihi ve kahramanları konusunda bize ulaşan bilgiler farklılık göstermektedir. Bölgenin fetih tarihi h.17 ila 19 (m.638-640) tarihleri arasında değişmektedir. Ayrıca bölgenin Sad bin Ebi Vakkas komutasındaki Irak orduları tarafından mı, yoksa Ebu Ubeyde kumandasındaki Şam ordusu tarafından mı fethedildiği konusunda da İslam tarihçileri farklı bilgiler iletmektedir. Bu konuda yazılanlar genellendiğinde İyaz'ın, Ebu Ubeyde tarafından görevlendirildiği bilgisi daha ağır basmaktadır[67]. Ebu'l-Ferec Hz. Ömer'in Filistin'i aldıktan sonra Suriye'ye geçtiğini ve bütün Suriye şehirlerini fethettiğini yazar[68].

El-Cezire'nin Harran, Ruha(Urfa), Amed(Diyarbakır) ve Kefertuta şehirlerini fethettikten sonra İyaz Nusaybin üzerine yürüdü. Nusaybin kuşatmasının sürdüğü sırada şehrin hakimi olan Taryatus isimli kişi Nusaybin'in ileri gelenlerini Meryem kilisesinde toplayarak gelen Arapların Urfa civarında fethettikleri yerlerdeki adilane tutumlarını anlatarak, teslim olmanın kendileri için en iyi seçenek olduğuna onları ikna etti. Daha sonra, Taryatus ve beraberindeki elli kişilik grup İyaz'a gidip Müslümanların insafını işittiklerini, daha önceki beldelerde uygulanan adeletin kendileri içinde geçerli olması istediklerini belirttiler. İyaz, Taryatus'a izzet ve ikramda bulundu ve onunla diğer beldelerdeki şartlar altında barış yapacağını Müslümanların taşkınlıkta bulunmayacağını ve adaletle hükmedeceklerini söyledi. Nusaybin için yürürlüğe konan Ruha ablaşmasına göre: Nusaybinliler, cizye vermeleri, hıyanet etmemeleri, köprü ve yolları tamir etmeleri, Müslümanlara iyi niyet beslemeleri, yollarını şaşıranlara yol göstermeleri karşılığında can ve mallarının emniyette olacağı olacağı şeklinde bir anlaşma yapılmıştır[69]. Şehrin hazinesi İyaz'a teslim edildi ve o da halkın mallarına dokunmadı. Nusaybin' e giden İyaz burada Meryem Kilisesi yanında konakladı ve bura-

---

[67] Kütük, **a.g.e.**, s.47; Şeşen, **a.g.e., s.**509.

[68] Gegory Abu'l Farac, **Abu'l-Farac Tarihi**, Cilt 1. Çev: Ömer Rıza Doğrul, Ankara: TTK, 1978.

[69] Bozkurt, **a.g.e.**, s.30-31; Azimli,**a.g.e.**, s.79.

ya bir cami inşa ettirdi. Fetihten sonra burada iki ay kalan Nusaybin Fatihi şehirden ayrılmak üzereyken Taryatus kendisine gelerek Müslümanların gerek ibadetlerinden gerekse güzel muamelelerinden etkilendiğini ve Müslüman olmak istediğini belirtti. Taryatus Nusaybin'e yönetici olarak bırakıldı ve bu şahıs Hz. Osman zamanındaki ölümüne kadar şehrin yöneticisi olarak kaldı.

4. Fetih Sonrası Nusaybin

Fetihten sonra Nusaybin'in önde gelen kişilerinden oluşan bir grup halife Hz. Ömer'e giderek vermekle yükümlü oldukları cizyenin kaldırılması konusunda talepte bulunmuş, ancak bu talep halife tarafından reddedilmiştir[70]. Nusaybin hala el-Cezire bölgesindeki şehirlerin en önemlilerinden biriydi. Ancak ilerleyen zamanlarda şehir el-Cezire'ye bağlı olmakla birlikte merkezle irtibatı Şam üzerinden sağlanıyordu.

Bölgenin Hz. Osman döneminde sakin bir devir geçirdiğini görüyoruz. Bu dönemde Suriye ve Cezire valisi Muaviye'nin emriyle bölgeye yerleştirilen göçebe Arap kabileleri sayesinde söz konusu bölge daha yoğun bir biçimde Araplaşmaya ve İslamlaşmaya başladı. Hz. Ali döneminde Müslümanlar arasında çıkan ihtilafların Şam ve Kufe sınırlarını aşıp buraya da sıçradığını müşahede ediyoruz. 659-660 yılından itibaren Nusaybin de, Dara, Meyyafarikin, Sincar ve Amed gibi Cezire şehirleri ile birlikte Hz. Ali-Muaviye mücadelesine sahne olmuştur[71]. Ulamasıyla meşhur olan Nusaybin İslam halifeleri nazarında hep değerli olmuştur.

Nusaybin, Emevi ve Abbasi devirlerinde Şam ve Bağdat yönetimine baş kaldıran asiler için bir sığınma merkezi konumundaydı. Bu devletler dönemindeki iç karışıklıklar Nusaybin'e de sıçramıştır. Özellikle de Haricilerin mesken tuttuğu Nusaybin, çoğu zaman halifelerin bizzat gelmek zorunda

---

[70] Azimli, **a.g.e.**, s.80.
[71] Bozkurt, **a.g.e.**,s.66-70.

kaldığı yada ordu sevk ettiği bir şehir haline gelmişti. Haricilerin önde gelen liderlerinden Dahhak 746 yılında 120 bin kişilik bir ordu ile Nusaybin'i kuşatınca son Emevi halifesi Mervan o günlerde Harran valisi olan oğlu Abdullah'ı Nusaybin'e göndererek haricilerin el-Cezire'yi ele geçirmesine engel olmuş ve Nusaybin'de yapılan savaşta Dahhak öldürülmüştü[72].

Emeviler devrinde el-Cezire bölgesi Suriyeliler'le Iraklılar arasında mücadelelere sahne oldu. Süleyman bin Surad, Resul-Ayn yakınlarında yapılan bir savaşta Ubeydullah bin Ziyad'ın bir kumandanı tarafından öldürüldü. Bir yıl sonra Muhtar es-Sakifi'nin kumandanı İbrahim bin Malik el-Eşter Suriyeliler'i mağlup edince Nusaybin, Dara ve Sincar'ı ele geçirdi (686). Bu bölgedeki Harici isyanları Emeviler'in yıkılışına kadar devleti sürekli uğraştırmıştır[73].

Özellikle Abbasiler döneminde Nusaybin, Azerbaycan ve Ermeni'ye üzerine yapılan seferlerin hareket noktası haline gelmiştir. Harun Reşid, Müslümanları tahkir eden Hazarlılara karşı bir ordu göndermiş, Yezid bin Mezyed komutasındaki bu orduyu takviye için de Huzeyme bin Hazım'ı Nusaybin'e göndermiştir[74]. Bu da bize Nusaybin'in bu dönemde bir üs vazifesini gördüğünü anlatıyor.

Abbasi Devletinin 10. Yy' ın başından itibaren karışıklıklara sahne olması ve gücünü hızla kaybetmesi vali ve beylerin özerklik ilanlarıyla sonuçlanmıştır. Söz konusu yüzyıldan Türklerin buraya gelişine kadar Nusaybin ve genel olarak Cezire Bölgesi, merkezden yönetilen bir bölge olmaktan ziyade yerel yöneticiler tarafından idare edilir durumdaydı. Bir devletçikler topluluğu andıran bölgede, valiler Bizans saldırılarını bertaraf etmek ve gelir fazlasını Halifeye göndermekle yükümlüydüler. Selçuk Türklerinin İslam dünyasında bir güç olarak ortaya çıkışı ile bu kez Türk hakimiyetini tanıyan

---

[72] Azimli, **a.g.e.**, s.80.
[73] Şeşen, **a.g.e.**, 509-510; Kütük, **age.**, s.48-49.
[74] Kütük, **a.g.e.**, s.50.

bu devletçikler arasında değişik zamanlarda bölgede hüküm sürenlerden Hamdaniler, Mervaniler ve Ukaylileri sayabiliriz. Bu devletçikler genel olarak kendilerini Musul'u başkent kabul ettikleriden, Nusaybin eski dönemlerdeki önemini yitirmiş, sürekli el değiştiren ve sık sık Bizans saldırılarına hedef olan bir şehir görünümüne bürünmüştür.[75]

[75] Kütük**, a.g.e**., s.50.

– ÜÇÜNCÜ BÖLÜM –

SEYYAHLARIN GÖZÜNDEN NUSAYBİN

Seyahatnameler bir şehrin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısının birinci derece gözlemler olarak aktarılması açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda o şehre dair tarihsel bilgilerin izleri de seyahatnameler aracılığı ile sürülebilir. Yazılarında Nusaybin şehrine yer veren dört önemli seyyah Adrien Dupre, Antoine Oliver, Domenico Sestini ve M.J. Saint-Martin'dir.

A. Adrien Dupre

Fransız Adrien Dupre İran hakkında bilgi sahibi olmak için 1807,1808 ve 1809 yıllarında İstanbul'dan başlayıp Anadolu ve Mezopotamya topraklarından geçip İran körfezi ve rivan sonuna kadar giden bir gezi düzenlemiştir. Gezisi sırasında Nusaybin'e de uğrayan Dupre bu şehir hakkında önemli bilgiler vermiştir. Dupre'nin Nusaybin hakkında söylediklerinin bir bölümü şöyledir: *Aleksand-Severe zamanında, Mezopotamya metropollerinden bir tanesi idi. Orada bir Makedonya kolonisi yerleştirenlerin Yunan imparatorları olup olmadığı kesin şekilde bilinememektedir. Strabon2a göre Büyük İskender askerleri orada yerleşti ve bu bölge ile Nusaybin'e "Mygdonius" veya "Hermas" akarsuyu yakınlığından dolayı "Mygdonius Antakyası" adını verdiler. Bu akarsu, bu şehrin kuzeyindeki akarsudan iner, şehrin yanından geçerek Circesium ve bugün Kerkisye duvarları altında kabora ve daha sonra Fırat'a dökülür. Suyu çok iyi olmayan bu ırmak*

şehir girişinde bir köprü altından geçer ve "Pladjale" adını alır. Daha eskilerde "Knez" adı verilen bir su akıntısı vardı. Bu akıntı bugün kurumuştur. İddia edildiğine göre bu sudan içenler ölürdü. Bu kentin görüntüsü bunaltıcıdır. Orada oturanlar soluk tenli ve şişkin gözlüdür. Arpa ve has buğday yetiştirirler ve meyveler çevre tepeler üzerinde olgunlaşır. Nusaybin'de sadece yıkıntılar görünür ve bunların ortasında birkaç Kürt ve Ermeni evi bulunur. Ermenilerin bir kilisesi var. Nusaybin Saint-Jacques ile övünür ve hemen hemen yıkıntı olan ir tapınakta onun mezarı gösterilir.kentin doğusunda sadce kulesini gördüğüm bir kale vardır.

Nusaybin Bağdat Paşasına bağlıdır. Paşa kent yönetimini Tair adı verilen bir Arap şeyhine verir. Söz konusu şeyh değişik yerlerde kamp kurar ve bu kentte, kendisi yokken geçen kervanlardan yol parası almakla görevli iki Kürt vekil bırakır. Bu yönetici, hırsızların dadandığı yolların güvenliğini garantilemek için tayin edilmiştir".[76]

B. Antoine Oliver

Guillaume Antoine Olivier, 19. yy'ın başında Anadolu'yu gezmiş Fransız bir hekimdir. Yolcuğunda şahit olduklarını, izlenimlerini "*Voyage dans I'Empire Othoman, I'Egypte et la Perse*" adlı eserinde kaleme almıştır. Anadolu'da pek çok kente uğrayan Olivier, seyahatnamesinde Nusaybin hakkında da ilginç bilgiler verir.

……"*yedi saatlik bir yürüyüşten sonra, muhtemelen Belizarius tarafından inşa ettirilmiş 12 kuleli, kare şekilli bir kalenin yanından geçtik. Yağmurlarla meydana gelmiş veya kabarmış birkaç akarsudan atladıktan ve at üstünde 11 saatlik bir yolculuktan sonra gün ortasında Nusaybin'e vardık.*

Nusaybin'de hala bazı harabeler görülmektedir; hemen tamamı yıkılmış bir zafer takı ile Roma eseri olması muhtemel, iyi durumda, kare şekilli bir tapınak dikkati çekenler arasında. Bununla beraber Niebuhr, yerli Ermeniler gibi, bu kare şekilli

---

76 Adrien Dupre, **Voyage en Perse, faint dans les annees 1807-1808 et 1809, en traversant la Natolie et La Mezopotamie, I,** s.80-83. [Aktaran:Mehtap Nasıroğlu, **Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi**], s.61-62.

binanın, Nusaybin Piskoposu Sen Jak adına dördüncü yüzyılda inşa edilmiş bir kilise olduğuna inanmaktadır. Biz bu fikirde değiliz; Müslümanların camiye çevirdiği kiliseler misali, bu binanın, Hıristiyanlık çağında, kiliseye çevrilmiş bir roma veya yunan tapınağı olduğunu düşünüyoruz.

Bu mabedin dehlizinde, beyaz mermerden, kapaklı, sade bir lahit bulunmaktadır. Bize söylenenlere göre, bu dehlizle irtibatlı başka dehlizler ve buralarda da benzer lahitler bulunmaktaymış. Ama dehlizin girişi, yıkıntılarla o derece tıkanmıştı ki, içeri giremedik. Ermeni bir rahibi, binaya koşu tonoz altında, dini görevini yerine getirirken gördük. Buradan az uzakta, harabeler arasında, ayakta kalmayı başarmış beş sütun gördük; bu sütunlardan üç tanesinin başlıkları da yerli yerindeydi. Biraz ötede, beyaz ve gri renklerde, hemen tamamen toprağa gömülüp mermer bir blok gördük. Üzerinde çok silik, Latince bir yazı vardı ki, ancak şu üç kelimeyi okuyabildik: Currus… Victoriam… Stadii…. Burası, belki de, at yarışlarının yapıldığı alandı.

Bilindiği üzere, Nusaybin, Roma ve Yunan devirlerinde, çok önemli bir kent olup, Migdonius veya Saokoros adı verilen, akarsuyun batı kıyısında kurulmuştur. Bu akarsuyun kaynağını, Mardin'in yer aldığı tepenin birkaç fersah güneyinde, çok verimli bir ovadan alarak, Habur denilen su ile birleştikten sonra, Kirkesiye denilen yerde Fırat'a kavuşur.

Selevkiler devrinde Nusaybin, Antiokya ismi ile Mezopotamya'nın batısındaki Migdonia Eyaleti'nin merkeziydi. Romalı komutan Lukullus, Mitridates ve Dikran'ı birkaç kez yenip Nusaybin'e muzaffer olarak girince dek Ermeni krallarının egemenliğinde kalmıştır. Trajanus, Mezopotamya, Ermenistan ve Dicle ötesindeki bazı toprakları, Roma İmparatorluğu'na katılıncaya kadat Nusaybin, Part İmparatorluğu'na bağlı kaldılar. Julien'in yerine geçen Jovien, kısa süren iktidarında, selefinin bütün kazanımlarını kaybederek, Part kralı Şapur II'den barış karşılığı Nusaybin ve bunun doğusundaki tüm toprakları feda etti.

Nusaybin, günümüzde Bağdat Paşası'na bağlı olup, Mardin Mütesellimi tarafından yönetilir. Burası artık bir kent değil, yaklaşık bin nüfusun yaşadığı bir köy-

dür. Nüfusun hemen tamamı Kürt ve Araptır, bunların arasında gelip geçen kervanlara hizmetle geçinen, küçük bir Yakubi Ermeni topluluğu da bulunmaktadır.

Köy, akarsudan biraz ötede,eski kentin yıkıntıları üzerine inşa edilmiştir; yolları çok dar, düzensiz ve kaplamasızdır. Evler alçak ve rahatsız olup kötü malzemeyle inşa edilmiş, tek katlı ve döşemesizdir. Duvarlar kerpiç, damlar samandan yapılmıştır; bu samanlar üzerine, yağmurdan korunmak için, kıyılmış samanla karışık kalın bir toprak tabakası yayılmıştır. Bu önlemin, yağmurdan korunmada yine de yetersiz kaldığını gözlemledik; çünkü kaldığımız ev iyi durumda görünmesine rağmen, gece yağan yağmur, damla damla çatıdan içeri geçmişti.

Nusaybin halkı, hayvancılık ve başta pirinç olmak üzere, tarımla geçimini sağlamaktadır.

Burada gecelememize yol açan olay, yağmur değil, halktan duyduklarımızdı: daha geldiğimiz gün, Nusaybinliler bize, bir günlük uzaklıkta, Arapların bir kervanı durdurarak, haraç aldığını söylemiştir. Nitekim 30 Mart'ta Musul'dan bir kervanın geldiğini gördük. Araplar bu kervanı durdurmuşlar, bir yük pamuklu bez, on aba ve kırk gümüş karşılığında serbest bırakmışlardır. Önümüz sıra giden ve Diyarbakır'dan hareket etmiş olan bir kervan da, aynı şekilde haraca kesilmişti. Nusaybinliler, biz geciktikçe, yola devamda zorluk çekeceğimizi, çünkü bu Arap kabilesine çevreden de katılımlar olacağını ve sayılarının daha büyük kervanları durdurmak için cesaret bulacakları bir rakama ulaşacağını belirttiler. Kaldı k,i,bizim kervan çok küçüktü…"[77]

C. Domenico Sestini

İtalyan bir başrahip olan Domenico Sestini 1781-1782 yıllarında İstanbul'dan yolculuğuna başlamıştır. Floransa akademisinde akademisyen olan Sestini İstanbul'dan sonra İzmit, Bolu, Amasya, Tokat, Sivas, Keban ve Di-

[77] Oliver Seyahatnamesi, Cilt II, s.344-346'dan çeviri [Aktaran:Ahmet Mümtaz Maden **Olivier'e Göre Anadolu: Birecik, Şanlıurfa, Mardin, Nusaybin** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman:Yrd.Doç.Dr. İlhan Yaşar Hacısalihoğlu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı,2001] s.32-33.

yarbakır üzerinden Mardin'e varmış, Mardin'i ve Nusaybin'i gezdikten sonra Musul güzergâhından Bağdat'a geçmiştir. Sestini'nin Nusaybin hakkında kaydettikleri şöyledir. "*Perslerin istilasını ebgellemek için Septimiyus Severus'un kolonisi olan, Filippo tarafından Mezopotmaya'nın metropolü olarak anılan, Mygdonios nehrinin yakınında bulunması hasebiyle Yunanlıların Antiochia Mygdonia dedikleri, Masius dağının eteklerinde bulunan büyük ve kalabalık kentten geriye pek bir şey kalmamış. Herman olarak da bilinen Mygdonius nehri, Singara'yı geçip Cabbora'ya akmakta günümüzün Kerkisie'si olarak anılan Circesium'da Fırat'a dökülmektedir. Nisibis'i resmeden çok sayıda koloni madalyaları mevcuttur: Elagabalus, Giulia Paula, Alessandro Severo, Gordiano, Filippo, Otacilla.*

Roma imparatorları tarafından sevilen bir kentti Nisibis. Yunan imparatorları zamanında da büyük savaşlara sahne olmuş, Persliler ve Araplar arasında kıskançlık sebebi olmuştur. Ama artık, hemen hemen tamamı harabeye dönen bu yerde sadece Kürtler ve bir kiliseleri bulunan Nasturiler yaşamakta. Burada Aziz Yakup doğmuş. Mezarı, bir nebze tadilata uğrayan kilisede hala mevcuttur. İnsanlar şimdiki Makedonya ve Kürdistan'da kullanılan Makedon giysileri kullanıyor. Merak ettiğim, Büyük İskender'in buradan geçerken buraya Makedonları brakıp bırakmadığı. Bunlar, giyim tarzını muhafaza etmiş olabilir. 16. Kitabında Strabon, buralara Mgydonia ismini verenlerin İskender'in Makedonları olduğunu iddia etmektedir. Buralarda, Halep ve Kayseri'ye doğru giden kervanların ödemesi gereken bir vergi yürürlüktedir. Bu vergileri Mardin yönetiminin bir vekili tahsis ediyor."[78]

D. M.J. Saint-Martin

Saint Martin Ermeniler hakkında bilgi toplamak için bölgeye gelmiş ve Mardin ve Nusaybin'e de uğramıştır. Saint Martin'in bu iki şehir ile ilgili aktardığı bilgiler şunlardır: "*Merdin, Süryanice Mardin veya Marda, Arapça Mardin; bu kent, Nusaybin'in kuzeybatısında dağın tepesinde bulunan bir kalenin içine inşa edilmiştir. Ptoleme onsan Marde diye bahseder ve Asur'da yer aldığını*

[78] Domenico Sestini, **Viaggio Da Constantinapoli A Bassora**, s.125-130.[Aktaran:Mehtap Nasıroğlu, **Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi]** s. 51.

söyler; Theophylacte Simocatta'da ve Menander Protector'da Mardes veya Mardis diye geçer. Menander Protector, bu kenti Nusaybin'den üç günlük mesafesinde olduğunu yazar. Amid başpiskoposluğuna bağlı bir piskopos var; Bağdat paşalığına bağlı ve kuzey uçta bulunmaktadır. Hala orada ikamet eden insanlar var. Eskiden Amid paşalığına bağlıydı.

Nusaybin, Mardin'in güneyinde bulunan bu şehre Ermenicede Medzpin, Süryanicede Netsibin, Arapçada Nesibin, Halk Ermenicesinde Nesebin denmektedir. Muhtemelen İskender'in Asya'yı istila etmesinden önce de var olan bu kent, Makedonyalılar tarafından Antioche de Mygdonie olarak bilinmekteydi. Romalıların kuşattıkları Tigrane'nin ikamet ettiği yerdi. Ermenilere göre Arsacide hanedanının hanedanının başlangıcından beri, yani MÖ. 149'dan MS. 14 yıla kadar bu kent, krallarının ikamet ettikleri yermiş. Kral Sanadrug, 55 yılında buraya dönmüş ve 79 yılına kadar orada ikamet etmiştir; sonra Ermenistan'ın eski başkenti olan Armavir'e yerleşmiştir. Nusaybin daha sonra Romalıların ve Jülien Apostat'ın ölümünden sonra İranlıların eline geçmiştir. Romalıların bu kenti tekrar almak için sarf ettikleri bütün çabalara rağmen uzun bir süre İranlıların egemenliği altında kalmıştır. Daha sonra Muhammed'in halefleri tarafından fethedilmiş ve çok sayıda Arap, İran, Türk ve Kürt beylerinin eline geçmiştir. Şu anda harabe halinde bulunan bu kent Mardin sancağına bağlı ve Bağdat paşalığı toprakları içinde bulumaktadır. Eskiden Amid paşalığına aitti ve bağımsız bir sancağın yönetimindeydi."[79]

---

[79] M.J. Saint-Martin, **Memories Historiques Et Geographiques Sur L'armenie**, Paris 1818, s.160-162. [Aktaran: Mehtap Nasıroğlu, **a.g.e**] s.58-59.

– ÜÇÜNCÜ BÖLÜM –

NUSAYBİN AKADEMİSİNİN KURULUŞU

Nusaybin Akademisi için birinci ve ikinci olmak üzere iki farklı kuruluş tarihinden bahsetmek mümkündür. M.S. 300 yıllarında aynı zamanda Antakya Akademisi'nin de kurucularından olan Nusaybinli Mor Yakub, İznik Konsili'nden döndükten sonra, Nusaybin'de ilk Hıristiyan Süryani Akademisi'ni açtı. [80] İznik Konsilinin artık Hıristiyanlığı kabul etmiş Roma İmparatorluğu tarafından Hıristiyanlıkla alakalı bazı tartışmaları çözümlemek için toplandığını hatırlamak gerekir. Bu konsilin arkasından kurulan ilk Hıristiyan Süryani okulunun, Babil İmparatorluğunun kültür ve uygarlık temelini teşkil etmesi ve onun enkazı üzerinde kurulması da ayrı bir önemi beraberinde getirmiştir. Çünkü Asur İmparatoru Senharib'in müsteşarı Ahikar'ın M.Ö. 681 yılında Süryanice edebiyatını burada gördüğü ve M.S.1-2. yüzyıllarda yaşayan Vafa, Srafiyun oğlu Mara, Tityanus, Bardayson ve oğlu Armuniyus gibi ünlü Süryani filozofların bu okuldan mezun oldukları anlaşılmaktadır.[81]

Bu akademinin en önemli siması Mor Yakub'un öğrencisi olan Mor Afrem'dir. 303 yılında Nu doğan Mor Afrem Mor Yakub'dan Süryani dili ve

---

[80] Adday Şer,**Nusaybin Akademisi** ,Çev. Nesim Doru, İstanbul: Yaba Yayınları, 2006, s.11.
[81] Akyüz, **a.g.e.** s.24.

Kutsal Kitap'ın anlaşılmasına dair dersler okumuş ve hocasının desteğiyle akademide 28 yıl ders vermiştir.[82] Bazı eserlerde, Mor Afrem'in Mor Yakub ile birlikte İznik Konsili'ne katıldığına dair bilgilere rastlanmakta ise de bunlar gerçeği yansıtmaz. Episkoposluk düzeyinde bir toplantı olan İznik Konsili'ne Mor Afrem'in hocası olan Mor Yakub katılmıştır.[83]

Fotoğraf 4: Mor Yakup Kilisesinin XX. Yy. Başlarında Seyyah Gertrude Bell Tarafından Çekilen Resmi

Kaynak: Nihat Erdoğan ve Şehmus Tekin, "Kültür İnanç Parkı Projesi Mor Yakup Kilisesi Kazısı", **22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempoyumu,** Adana, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, s.23.

Nusaybin'de doğmuş, bu şehirde eğitim görmüş,öğrencisi olduğu eğitim kurumunun yöneticiliğine kadar yükselmiş, Süryani dilinin tartışmasız üstadı, birçok manaları birkaç sözle ifade edebilen, okuyucularını barışa, ibadette deruniliğe,tefekkürde sonsuzluğa davet eden Mor Af-

[82] Şer, **a.g.e.** s.11.

[83] Mehmet Şimşek, "Nusaybinli Mor Afrem", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri**: **Nusaybin-Mardin,27-28 Mayıs 2004**, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti, 2009, s.248.

rem,"Süryanilerin Güneşi", "Kutsal Ruhun Gitarı", "Hikmetler Sahibi", gibi çalışılarak ulaşılabilecek üstün mevkilerin tanımlamaları ile ünlenmiştir.[84]

Afrem, anne ve babasının soylarından dolayı Süryani'dir. Annesi Diyarbakır'da, babası ise Nusaybin'de doğmuştur. Bazı kaynaklarda babasının putperest bir din adamı olduğu [85]ve oğlunun Hıristiyanlığa meyilli olmasından dolayı, kendisine sert davrandığını, bundan dolayı da Afrem'in evden kaçarak, annesinin memleketi olan Diyarbakır'a gelerek Meryem Ana Kilisesi'nde vaftiz olduğu belirtilmekte ise de, bu doğru değildir. [86] Kendisi " ben gerçeğe ulaşan yolda doğdum, gerçi çocukluğumda bu lütfun büyüklüğünü anlayamamıştım. Annemle babam beni küçük yaşlarımda iken, İsa'nın niteliği konusunda bilgilendirmişlerdi. Onlar inançlarını yargıcın önünde korkmadan açıklamışlardır. Evet, ben, inancını korkusuzca açıklayanların soyundan geliyorum. Ben de o şehitlerin sülalesindenim; bunu gizlememe hiçbir sebep yoktur.[87]

Mor Afrem'in dini ve felsefi bir çok eser yazdığı kaynaklarda varid olmuşsa da günümüze sadece dini şahsiyeti ve ahlaki kişiliği ile ilgili bilgiler ve kiliselerde okunan bazı şiirleri kalmıştır. Nitekim bazı çağdaş araştırmacıların da Mor Afrem'in bir ilahiyatçı olmaktan çok ahlaki bir kişilik olduğunu söylemeleri bu görüşü pekiştirmektedir. Mor Afrem'e ait eski Ahid'in orijinal tefsirlerinden de az bir kısmı günümüze kadar gelmiştir. Onun tefsir yöntemi İskenderiye Akademisinin sembol ve rumuzlara dayanan yöntemi yerine Antakya Akademisinin benimsediği açık-seçik metin hermenötiğine dayanmaktadır. Süryaniler tarafından çok sevilen bu dini şahsiyetin nesilden nesile aktarılmak suretiyle günümüze kadar gelen bu şiirlerinde felsefi

---

[84] Şimşek, **a.g.e.,** s.248.
[85] Şer, **a.g.e.,** s.35.
[86] Şimşek, **a.g.e.,** s.248.
[87] Aziz Günel, **a.g.e.,** s.138.

temalarda yoğunluklu olarak işlenmiştir.[88]

363 yılında Nusaybin şehri, Roma İmparatoru Jovianus tarafından bir çeşit savaş tazminatı olarak Pers Hükümdarı II.Şapur'a bırakılmıştır. Yapılan anlaşmaya göre Nusaybin 120 yıl süreyle Persler'in egemenliği altında kalacak ve bu süre bittiğinde Romalılar'a iade edilecektir.[89] Nusaybin halkı bir ateşperestin tebaası olmak istemediklerinden Şapur'a karşı koymuş, ancak hükümdar onları silah kuvvetiyle itaat altına almıştır. Bunun sonucunda başta Mor Afrem olmak üzere zengin, kültürlü Hıristiyan halk batıya göç etmek zorunda kalmıştır.[90] Akademinin hocaları da Nusaybin halkı gibi şehirde kalmak istemeyip Urfa'ya göç etti ve 373 yılında burada yeni bir okul hizmete sokuldu. Böylelikle Nusaybin Akademisi Urfa'ya taşınmış oldu.[91]

Bu sıra Pers imparatorluğu Doğu'da, günümüzdeki İran, Irak, Ermenistan,Kafkasya ve Anadolu'nun büyük bir bölümünde egemendi. İçinde yaşayan Hıristiyanlara Doğu Süryaniler adı kullanıldı. Hatta bu tanım dil ve kiliselerine de yansıdı.Doğu Süryanice ve Doğu Süryani Kilisesi gibi. Daha sonraları bunlar Nasturiler, Diyofizitçiler ve Çift Doğalılar olarak bilineceklerdir. Kullandıkları yazınsal Doğu Süryanice de, birlikte yaşadığı çeşitli Hint Avrupa dillerinden etkilenecektir.

Nusaybin, her iki imparatorluk arasında bir sınır kentiydi. Sınırın batısında Helenler egemendi. Önceki adı Doğu Roma daha sonraları Bizans olan bu imparatorlukta yaşayan Hıristiyanlara Batı Süryaniler denildi. Yine ko-

---

88 Nesim Doru, "Nusaybin Akademisi Bağlamında Süryaniler'de Felsefe", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri***:* Nusaybin-Mardin,27-28 Mayıs 2004, Ankara: Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti, 2009, s.186.

89Akyüz, **a.g.e.**, s.25.

90 Ahmet Kütük, **Ortaçağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006)s.38.

91 Ruhi Abat, "İslam Düşüncesi ve Medeniyetinin Gelişiminde Tercüme Hareketleri ve Nusaybin Medresesinin Etkisi", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri***:* **Nusaybin-Mardin, 27-28 Mayıs 2004**, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti, 2009, s.206.

nuştukları dile ve kiliseye de Batı Süryani deyimi kullanıldı. İleriki bir zamanda bu halk grubu Yakubiler, Monofozitler ve Tek Doğalılar olarak karşımıza çıkıyor. Batı Süryanice, Helence dili ile birlikte yan yana yaşadığı için ondan etkilendi.[92]

Doğu Süryaniler ya da Nasturiler, adlarını Mor Nastur'dan sonra aldılar. Mor Nastur, Marcaš (Mar'aş)'ta dünyaya geldi. Antakya Okulu'ndan mezun oldu ve Konstantinopolis'e Patrik olarak atandı. Patrik olmazdan önce, Antakya Okulu'nda ve diğer okullarda ünlü bir filozof olarak ad yapmıştı. Birçok felsefi eseri anadili Süryani'ceyi kullanarak yazdı. Bunların bazıları anadilinde, diğer bir bölümü de Helence ve Latince olarak günümüze ulaştı. Birçok eseri de aforoz edildikten sonra imha edildi.

Mor Nastur, başta Antakya Okulu olmak üzere bütün diğer okullarda, Bizans egemenlerinin dayattığı politik baskı yoluyla, Süryanice yerine Helence'nin eğitimde anadil yapılmasına karşı çıktı. Bu uğurda anti-sömürgeci görüşler üretti. Bu görüşleri Süryaniler arasında taban buldu.[93]

Nastur'un görüşlerine karşı çıkanların başında İskenderiye patriği Qurillos geliyordu. Kral II.Teodosius'un emriyle, patrik Qurillos'un başkanlında 22 Haziran 431'de [94]toplanan İznik Konsilinde Mor Nastur mahkum edilip aforoz edildi. Önce Mısır'a, sonra da Libya'ya sürgüne gönderilen Nastur'un hayatı sürgün yıllarında son buldu.

Anti-Bizans görüş belirten herkese Nasturi adı verildi. Ad aşağılayıcı bir anlamda kullanıldı ve literatüre işlendi.[95] Nasturiler Roma otoritesinin hedefi haline gelen bir topluluk oldu. Nasturiler ise ilerleyen yıllarda Roma-Pers sınırındaki konumları sayesinde arkalarını Roma'nın açık bir düşmanı olan Perslere yaslayabildiler*(Aziz s atiya s. 266). Nusaybin şehrinin sınır konu-

---

[92] E.R.Hayes, **a.g.e.,** s.7.
[93] Hayes, **a.g.e,.** s.8.
[94] Hayes, **a.g.e.,** s.8.
[95] Hayes **a.g.e.,** s .8.

munun ve iki büyük imparatorluk arasındaki çekişmenin Nasturiliğin Hıristiyanlığın doğulu bir formu olarak belirmesine olan katkısını bu noktada daha açık bir şekilde görmekteyiz.

Nusaybin'in Perslere teslim edilmesinden sonra Urfa'ya giden Nusaybin Akademisi öğrenci ve öğretmenleri, burada eski akademiye yerleştiler. Akademiyi yeni bir biçime kavuşturdular ve onların verdiği güçle bu okul en parlak dönemine girdi. Bu nedenle bu akademi, Pers Akademisi olarak bilinir.[96]

A. Urfa Akademisi

Urfa Akademisi'nin tarihinde 3. yüzyıl tam bir boşluk oluşturmaktadır.[97] 2. yüzyılın son yıllarında Roma kralının din değiştirip, Hıristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesi Urfa'nın kilise tarihinin akışını tümüyle değiştirdi. Urfa Kilisesinin Antakya'nın ve Roma'nın büyük kiliseleriyle daha sıkı bağlantı içinde olmasına çalışılması ayrıca Urfa Kilisesi'nin tanrı bilimini Batı Hıristiyanlığının tanrıbiliminin içinde eritme çabaları uzun sürecek çatışmaların başlangıcı oldu. Urfa Kilisesine bağlı olanlar bu tür girişimlere karşı kuvvetli bir mukavemet gösterdi. Bu sayıca azımsanmayacak grup, Hıristiyanlık inançlarının biçiminde ve ifadesinde son derece ulusalcı, Süryanici ve Samici tarzı savunan kimselerdi.

Söz konusu girişim, bir zaman başarılı olduysa da, bu başarısı kalıcı olmadı. 3. 4. yüzyıllarda, Süryani dilli kilisenin her defasında daha güçlü bir kanadı, Süryani tanrıbilimini Helen tanrıbiliminde eritmek amacıyla büyük çabalar harcadı; ama bu çabalar, tam bir başarısızlıkla sonuçlandı ve 5. yüzyılın ikinci yarısında Urfa Kilisesinin Monofizitçler ve Diyofizitçiler (Nasturiler) olarak ikiye bölünmesinden başka sonuç vermedi.[98]

---

[96] Şer, **a.g.e.,** s.34.
[97] Hayes, **a.g.e.,** s.142.
[98] Hayes, **a.g.e.**, s.126.

Bu dönemde kilise neredeyse bütün gücünü , kendi varlığını imparatorluk güçlerine karşı korumaya sarf ettiğinden , dinsel ve din dışı konularda incelemeler yapmaya pek zaman bulamadı. Yine de, bu karanlık dönemler de Urfa, Mezopotamya ve komşu bölgelerin kültür merkezi olarak kaldı. Bilime susamış, Süryani dilli Hıristiyanların birçoğu, o zamanlar, bu yolu izlerlerdi; önce Urfa'daki akademiye gelirler, burada eğitimlerini tamamladıktan sonra Antakya'daki daha ünlü akademiye giderlerdi.[99]

Nusaybin'in Perslere bırakılmasından sonra Urfa'ya sığınan Nusaybin Akademisi öğretmen ve öğrencileri sayesinde Urfa Akademisi için yeni bir dönem başlamış oldu. İçlerinde Mor Afrem'in de bulunduğu bu bilginlerin ünü, Urfa Akademisine Pers ülkesinden birçok öğrencinin gelmesini sağlamıştır.

Bu dönemde Urfa Akademisi, Persli ruhban adaylarını eğiten tek okul olmasa bile başlıca okul haline geldi. Roma İmparatorluğunda Hıristiyanların yararlandığı daha geniş özgürlük sayesinde bu öğrenciler, ciddi inceleme yapmak için, kendi yurtlarındakinden daha elverişli bir ortama Urfa'da kavuştular; kendi yurtlarındayken, düşman bir toplumla çepeçevre kuşatılmış olarak ve sürekli zulüm görerek yaşıyorlardı. Bu tarihte Urfa Akademisi, "Persliler Akademisi" adını aldı. Bu ifadeyle kastedilmek istenenin ne olduğu aşikâr değildir. Bazı yazarlara göre, Mor Afrem, Pers ulusundan olan Hıristiyanlar için, yeni bir Urfa Akademisi kurmuştu ve bu okul, Urfa'da belki de kilisenin kuruluşundan beri var olan eski akademiden bağımsız, olasılıkla ona rakipti. Aday Şer eserinde Mor Afrem'in Nusaybin'i terk edip Urfa'ya geldikten sonra burada Nusaybin Akademisi gibi bir akademi açtığını söylüyor.[100] Başka bir kaynakta bize şu bilgiyi aktarıyor: "*Urfa Medresesi "İran Medresesi" olarak da bilinir. Çünkü bu medrese 363 yılında Hıristiyanlaşmış*

[99] Hayes, **a.g.e.,** s.142.
[100] Şer, **a.g.e.,** s.35.

İranlılara Yunanca öğretmek isteğiyle İranlı (Sasani) idareciler tarafından açıldı. Aslında daha önceleri Yahudiliğe ait dini bir medresedir."[101]

Diğer bir ihtimalde şu olabilir: Mor Afrem ve Nusaybinli öğretmenler, eski akademinin yanında bir fakülteye ya da topluluğa ya da ayrı bir akademiye katılmışlardı; ama daha büyük bir olasılıkla onlar, eski akademinin kalıntılarıyla birleştiler ve kendilerini buraya dek izleyen Perslilerle işbirliği yaparak, çok geçmeden, Pers ulusundaki bilginlere öncelik verdiler ve böylece akademi, sessizce ve çatışmaksızın fethedilerek Pers Kilisesi'ne hizmet etmeye başladı. Durum ne olursa olsun, o tarihten beri, uzun yıllar boyunca Perslilerin Urfa Akademi'si, Pers topraklarında çalışmak isteyen Hıristiyan ruhban adaylarının yöneldiği eğitim merkezi oldu. Pers kilisesinin önemli makamlarına bu kiliseden yetişenler geçti.[102]

Ama öğretmenlerin ve öğrencilerin tümü Persli değildi. Mezopotamya'dan, Urfa'dan gelenler ve Batı Süryanilerinden olanlarda burada öğretmen ya da öğrenci olarak bulunmaktaydı. Akademide, Doğulu Süryanilerle batılı Süryaniler arasında şiddetli bir uyuşmazlık yoktu. Ortaçağdaki bir Avrupa üniversitesinde olduğu gibi, Urfa Akademisi, bu dönemde, farklı birçok ulusal topluluktan oluştuğu için ya da, Perslilerin Nusaybin'deki kendi okulları yıkılınca Urfa'ya akın etmeleri yüzünden, burada Perslilerle öyle dolu bir ortam meydana gelmiş olmalı ki Urfa'nın yerli halkı bu okula Persliler Akademisi adını verdi.[103]

Akademinin yönetimine M.S. 373'de ölen Mor Afrem'den sonra Qiyore getirildi.[104] Qiyore bu görevi M.S. 438 yılına kadar sürdürdü.[105] Barhadbe-

---

101 Şuayip Özdemir, "Tarihi Süreç İçerisinde Nusaybin Medresesinin Bölge Kültürüne Katkıları ", **Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür Edebiyat**, Derleyen İbrahim Özcoşar İstanbul, 2007, s.75.

102 Hayes, **a.g.e.,** s.167.

103 Hayes, **a.g.e.,** s.167.

104 Şer, **a.g.e.**, s.38.

105 Akyüz, **a.g.e.,** s.27. Bazı kaynaklarda bu tarih 437 olarak verilmiştir.

şabba ondan şöyle söz eder: "*Mor Afrem'in ölümünden sonra akademi çökmedi, büyük bir atlım yaptı. Onun çalışkan öğrencilerinin gayretiyle akademi çok gelişti; çünkü gençler, arkadaşlarına katılmak üzere her taraftan sürekli olarak buraya akıyorlardı. Bilimi seven kişiler olan Mor Narsay, Mor Barşawmo (Nusaybin piskoposu oldu), Macna bu akademinin ününü duyduklarında öbürleriyle birlikte buraya geldiler. O sırada akademinin müdürü çok aydın bir kafaya sahip olan Qiyore idi. Öylesine dindar ve öğretim tutkusuyla doluydu ki, bütün görevleri yani metin yorumunu, okumanın öğretilmesini ve kilisede vaaz vermeyi üstlenmişti. Oruçlu olduğu ve çileci bir yaşantıya girdiği halde tüm bu işleri yapıyordu…*"[106]

Qiyore'nin uzun yönetim döneminde akademi büyük gelişme gösterdi. Akademinin ilk döneminden beri öğretilen Helence, bu dönemde başlıca öğretim konularından biri oldu. Mor Afrem Helence'yi ya hiç bilmiyor yada çok az biliyordu; bu dönemde akademide ders veren İbas ve meslektaşları, Helen yazarlarını çevirdiler ve Helen dilini, Helen bilim ve metafiziğini öğrettiler. Ama akademi, kısa zaman sonra, kötü bir döneme girdi. İsa'nın bedeni ve kimliği konusunda büyük anlaşmazlıklar Hıristiyan dünyasının kafasını karıştırmaya başladı. Urfa Akademisi bunda önemli bir rol oynuyordu. Hıristiyan tanrıbiliminin Helen biçimini temsil eden İskenderiye Akademisi ile Süryani ya da Sami bakış açısını savunan Antakya Akademisi arasında, başlangıçtan beri amansız bir çatışma vardı. İskenderiye, Antakya, Konstantinopolis ve Roma patriklik makamlarının otoritesi ve önceliği gibi kiliseye ilişkin birçok politik sorun yanında kiliseyle alakalı olmayan diğer sorunlarda bu çatışmanın konuları arasındaydı. Bu çatışmada Helen tanrıbilimi zafer kazandı; sınırın ötesine sürülen Süryani tanrıbilimi, Pers Kilisesi'ne iyice yerleşti. Mezopotomya Kilisesi'nin soyundan olan ve İncil'i, Urfa'dan gelen misyonerlerden öğrenen Pers Kilisesi gelişti ve misyonerlerinin

---

[106] Hayes, **a.g.e.,** s.178.

etkili çabalarıyla, Akdeniz'den Çin'in ortasına kadar yayılan geniş bir bölgeyi fethetti.[107]

Qiyore'nin ölümünden sonra tüm görüşler Narsay üzerinde birleşti, çünkü akademide bilim ve erdem bakımından onun düzeyinde başka biri yoktu. Bu nedenle akademiye başkan seçildi ve yirmi yıl boyunca bu okulu en güzel biçimde yönetti.[108] Narsay beden sağlığını göz önünde tutarak okulun bütün işlerini yüklenemeyeceğini bildirdi. Ancak okuma ve hece hocası bulunursa kendisinin yorum hocalığı yapabileceğini söyledi. sinod onun bu isteğine uydu.[109] Kendisi de Urfa Akademisi'nin bir öğrencisi olan Narsay, Süryanice ve Yunanca dilleri öğretmeni, din bilimci, filozof ve şairdi.[110]

Narsay, öğrencilerinin çoğu ile beraber Nasturiliği seçmişti.[111] Çoğu kaynakta dile getirilen genel kanıya göre Nastur İsa'nın varlığı sorunu hakkında tümüyle özgün ve yeni bir açıklama ortaya attı. Onun öğrencileri, kuramlarının çürütüldüğünü görünce ve kendileri de İmparatorluk topraklarında Ortodoksluğun savunucuları tarafından lanetlenip gözden düşürülünce Pers ülkesine çekildiler ve orada, zulümle, iknayla ve daha kötü yöntemlerle Ortodoksluk inancını yok etmeyi başardılar. Pers Kilisesi'nde başlatılan bu heretik kampanyanın başını çekenler, Urfa Akademisi'nden sürülen bilginlerdi. Akademinin tarihinin bu dönemi, bazı yazarlarca şöyle yazılmıştır: "*Urfa'nın bazı bilginleri, başta İbas olmak üzere, Nasturilik vebasına yakalandılar ve akademiyi, bir sapkınlık odağına dönüştürdüler. Piskopos Rabbula ile birlikte başkaları, bu hastalığı yok etmeye çabaladılarsa da büyük bir başarı sağlayamadılar. İbas'ın ölümünden sonra, Piskopos Nonnus, akademiyi bu sapkınlıktan kurtarmak için büyük çaba harcadı, Persli olan başlıca öğretmenleri kovdu; ama kalanlar, Nasturiliğe bağlılığı inatla sürdürdüler, akademi, öğreti yönünden iflah olmaz tarzda*

107 Hayes, **a.g.e.,** s.179.
108 Şer, **a.g.e.,** s.39.
109 Şer, **a.g.e.,** s.179.
110 Akyüz, **a.g.e.,** s.29.
111 Şer, **a.g.e.,** s.39.

yozlaştı ve Mezopotamya'nın dinsel huzurunu tehdit ettiği için, sonunda imparator Zenon'un buyruğuyla, piskopos Qiyore tarafından kapatıldı. Pers ülkesine sürülen öğretmenler ve öğrenciler oraya Nasturiliği götürdüler ve Pers Kilisesi Ortodoks inancı bırakıp bunu benimsedi."[112]

Günümüzün araştırma ve analizleri şunu gittikçe daha açık gösteriyor ki: Nastur bir yenilikçi değildi. Sadece eski Süryani ya da Antakya Akademisi'nin bilginlerinin sadık bir öğrencisi ve iyi bir yorumcusuydu. Fikirlerini yüksek sesle dillendirmeye başladığı zamanda Nastur, İstanbul episkoposuydu. İmparator ve saraydaki yöneticiler, bu konuda kişisel düşünceleri ne olursa olsun, imparatorluk politikası açısından İskenderiye'yi ve Roma'yı desteklemeyi zorunlu buldular. Nasturilik, İsa bilimin yeni bir biçimi değildi; o dönemde tartışmanın hararetlenmesinden dolayı bu görüş, biraz daha belirgin hale gelmiş, Nastur'un yüksek makamından dolayı daha önem kazanmış olsa da, aslında Süryani Hıristiyanların çoğunun ilk zamandan beri sadık kaldığı düşüncenin aynısıydı. Nasturilik, aslında Nastur'un adıyla anılan diyofizitçilik Pers ülkesinde, onların gelmesinden çok daha önceleri vardı. Süryani dilli kiliselerin İsa bilimi, başlangıçtan beri, Diyofizitçi bir anlayışla gelişti. Diyebiliriz ki Antakyacı tanrıbilim, Mozopotamya'daki ve Pers ülkesinin komşusu ülkelerdeki kiliselerin oluşturduğu yerli bir tanrıbilimdi. Helen öğretileri ve Batı Süryani kiliselerinde egemendi ama o dönemde Mezopotamya ve doğusunda fazla müttefiki yoktu. Oysa Urfa Akademisi, Mezopotomya'nın, özellikle de Pers Kilisesi'nin tanrıbilim okuluydu. Bu kiliseyle akademi arasında düzenli ilişki ve büyük ölçüde öğrenci dolaşımı vardı.

Ancak akademi, Roma İmparatorluğunda doğmuş bir heretikliğin Pers ülkesine aktarılmasında aracı bir işlev görmedi. Urfa Akademisi'yle Pers kilisesi arasında tanrıbilimle ilgili olarak baştan beri süregelen bir düşünce

[112] Hayes, **a.g.e.,** s.180.

ortaklığı vardı[113]. Genellikle, Persliler memleketlerine dönmek, oralarda papazlık ve piskoposluk yapmak üzere Urfa Akademisi'nden ayrıldıklarında Pers ülkesine yeni bir tanrıbilim anlayışı götürmüş olmuyorlardı. Urfa'ya gelmeden sahip oldukları düşüncelerin aynısı, sadece daha olgunlaşmış ve sağlamlaşmış olarak geri dönüyorlardı. Bu akademide eğitim gören bazı doğu Süryani kökenli öğrenciler her ne kadar batının İsa bilimini benimsemişlerse de, çoğu doğdukları ve eğitildikleri topluluğun ve kilisenin görüşlerine bağlı kalıyordu.

Süryani kilisesi Helenleştikçe Süryani tanrıbilimi, egemenlik alanlarını yitiriyordu. Urfa Akademisi onun imparatorlukta ki son kalesiydi. Urfa Efes kararlarını kabul etmeyenlerin toplandığı bir yer oldu.[114] Bu etkenlerin tamamı zaman içerisinde Hıristiyanlığın bu kolunu batılı Hıristiyanlık gövdesinden koparıyor ve artık doğulu bir form olarak belirmesine sebep oluyordu. Pers imparatoruğunun siyasi etkisi ise batıya karşı bir koruma sağlamaya devam ediyordu.

Rabbula'dan sonra Urfa piskoposu olan İbas (435-457) bir Nasturi idi ve Narsay'ın Urfa Akademisindeki faaliyetlerini destekliyordu. Kilisenin önde gelenleri tarafından kurulan komisyon, biri Beyrut diğeri Tir'de olmak üzere iki toplantı yaptı ve İbas bu toplantılarda düşüncelerini ve akademide izin verdiği faaliyetleri savunmak zorunda kadı. İbas bu toplantılardan "suçsuz" olarak ayrılmayı başardı ve görev yerine geri döndü ama halkın isyanı bitmemişti. Durum kendisin iletildiğinde imparator, Urfa'daki kargaşaya son vermek için İbas'ın yerine halkın daha çok sevdiği birinin atanması emretti. Böylece İbas tutuklandı ve oradan oraya götürüldü, sonunda Antakya'da hapsedildi.[115]

---

113 Hayes, **a.g.e.,** s.181.
114 Şuayp Özdemir, "Tarihi Süreç İçerisinde Nusaybin Medresesinin Bölge Kültürüne Katkıları ", s.80.
115 Hayes, **a.g.e.,** s.228.

İbas'ın piskoposluğu döneminde Persler Akademisi, onun koruyuculuğundan yararlandı ama onun talihini paylaştı. İbas 449'da Efes Haydutluğu tarafından mahkûm ve sürgün edildiğinde aynı konsil, Baboy, Barşawmo ve Balaş adlı Perslerin de Urfa'dan kovulması buyurdu. Bu kişiler, öbür Perslerle birlikte akademiden ayrılıp Pers ülkesine döndüler ve oranın kilisesinde hemen önemli yerler edinmeyi başardılar. Anlaşıldığına göre Urfa'da Narsay bir süre rahat bırakıldı. Akademide, meslektaşlarının ve öğrencilerin kalanlarıyla birlikte, çalışmayı sürdürdü; ama Urfa'da güçleri hızla azalıyordu. İbas'ın sağlığında, kendisinin güçlü kişiliği ve kararlı politikası, onların kilise ve imparatorluk güçlerine kafa tutmalarını sağlayan tek dayanaktı. İbas'ın 457'de ölmesi, onların sonunu getirdi. İbas'ın sürgün edilmesiyle piskoposluğa atanan Nonnus, İbas, Kadıköy Konsili'nin kararıyla yeniden piskopos atanınca Urfa'yı bir süre terk etmek zorunda kaldı. İbas'ın ölümü Nonnus 'a yeniden piskoposluk makamının kapısını açtı. Kendisi de bir Diyofizitçi ya da Kurilloscu olan Nonnus, İbas'ın koruduğu kişileri kayırmak istemiyordu. Akademinin içinde, Filiksinos'un önderlik ettiği güçlü bir Monofizitçi grup vardı. Belki de imparator ve çevresi, imparatorluğun Suriye eyaletlerinde Kilise'nin huzurunu devamlı tehdit eden bir odak saydığı uzlaşmaz Diyofizitçilerin dağılması için Nonnus'a baskı yapıyordu. Sebebi ne olursa olsun, 457 yılında, piskopos Nonnus, ilerigelen Diyofizitçileri akademiden attı, kentten sürdü.[116]

Urfa Kilisesi'ndeki Diyofizitçi tohumları yok etmek için piskopos Nonnus'un aldığı önlemler akademinin geleceğini tehlikeye düşürdü; ama abartmadan denilebilir ki kendisinin bu kararlılığı, dolaylı olarak, Pers Kilise'si açısından ve genelde Doğu Hıristiyanlığı açısından verimli oldu. Bu dönemde akademi öğretmelerinin ve öğrencilerinin çoğunluğu hala Diyofizitçiydi, yöneticileri [117]olan Narsay ünlü Mopsuestiyalı(Adana, Yakapınar)

[116]Hayes, **a.g.e.,** s.238.
[117] Şer, **a.g.e.,** s.178.

Teoder'un Diyofizitçiliğinin ateşli bir savunucusuydu. Fakat akademide, kesinlikle Monofizitçi kuramları savunan, güçlü bir karşıt grupta vardı ve bu grubun önderi, ileride Mabbuğ (Urfa civarında) piskoposu olan Filiksinos idi. Anlaşıldığına göre, piskopos Nonnus, ılımlı orta yolcu biriydi ama kuşkusuz, kendinden önceki piskopos İbas'a duyduğu öfkeyle hareket ediyordu. Çünkü Kadıköy Konsili'nin İbas'ı yeniden Urfa Piskoposluğu'na getirmesi üzerine Nonnus bir süre kentten uzaklaşmak zorunda kalmıştı. Ayrıca akademide Filiksinos'un çevirdiği entrikalardan etkileniş olmalıydı. Sarayın baskısı altında da kalarak, başlıca Diyofizitçileri akademiden attı.[118]

Bu dönemde meydana gelen olayları Mşiha Zha *Erbil Vekayinamesi*'nde şöyle anlatıyor :"O *tarihlerde Urfa'da piskopos olan Mar İbay mükemmel bir insandı; bu ruhban çabalarıyla Ortodoksluğu güçlendiriyor ve yayıyordu. Mar İbay'ın amansız müridlerinden neler çektiğini, nelere katlandığını hiçbir kalem yazamaz. Urfa Okulu'nda sürekli doğruyu öğretiyordu ve ölümünün son anına kadar doğrunun karşıtını çökertmekle uğraştı. Ölümünden sonra, sahtekârın müridleri birleştiler, güç kazandılar ve bütün Persli öğrencileri kentten dışarı sürdüler. Onlarsa yurtlarına döndüler ve şeytanın saldırısı karşısında geri çekilmediklerini göstermek için çok sayıda okul kurdular. Nusaybinli Barşawmo, ünlü öğretmen Narsay'ı evinde misafir etti. Narsay burada birçok din adamının katılımıyla büyük bir akademi kurdu. Öğrencilerin çokyanlı eğitimi için öğretmenler durmadan çalıştı. Narsay bu okulda Mopsuestiya'lı Teodor'un öğretisinden hiç sapmadan bütün tanrısal kitapları yorumladı. İnanılır kişilerden öğrendiğime göre, bizim bölgemizden de (Adiyabenos, günümüzde Erbil bölgesi) çok sayıda kişi onun yanına gitti. O tarihte Tanrı'nın Kilise'si ikiye ayrılmıştı. Batı Kilise'si (Yakubi) tek bir doğayı öğretiyordu ve tanrısallık kavramını, bu kavrama ve doğasına ters gelen şeyler için kullanıyordu. Doğu Kilise'si (Nasturi) ise iki doğalı tek bir insan öğretisini kabul etmişti.*[119]

---

[118]Hayes, **a.g.e.,** s.240.

[119] Mşiha Zha, **Erbil Vekayinamesi**, Çev: Erol Sever, İstanbul, Yaba Yayınları, 2002, s.138.

B. Nusaybin Akademisi'nin İkinci Kez Kuruluşu

Urfa Akademisi'nde işler yolunda gidiyordu; ama şeytan , her zamanki kötülüğünü göstermekte gecikmedi ve akademide anlaşmazlığa, dağılmaya neden oldu. Mor Narsay akademiden ayrılıp Nusaybin'e gitti ve orada Perslerin manastırına[120] yerleşti.

Nusaybin Akademisinin ikinci kez kuruluşu kesinlikle Narsay'ın Urfa'dan ayrılıp Nusaybin'e gelmesiyle olmuştur. Ancak buradaki problem, Narsay'ın Urfa'dan ne zaman ayrıldığıdır.

Erbil Vekayinamesi, Nonnus'un tekrar Urfa piskoposu olduktan sonra, akademiye karşı uyguladığı politika yüzünden, akademinin öğretmenlerinin burayı terk edip Pers ülkesine gittiğini yazar. Bu göçüde 457 yılına tarihler. 457 yılında bazı öğretmenlerin akademiden ayrıldığı muhakkak. Ancak akademinin bütün öğretmenlerinin bu tarihte ayrıldığını düşünmek yanlış olur. Urfa Akademisi 457'den sonra da varlığını sürdürmüş ve Kilise otoritesini rahatsız etmiş olmalı ki daha sonraki yıllarda bu otorite akademiye karşı oldukça sert tedbirlere başvurmuştur. Bu tedbirler Nonnus değil onun halefi tarafından 489'da uygulamaya konmuştur.[121] Konuyla ilgilenen araştırmacılar büyük bir çoğunluğu da Narsay'ın 457 yılında vukuu bulan bu öğretmen ve öğrenci göçünün içinde yeraldığında birleşmişlerdir. Bu durumda Nusaybin Akademisi'nin ikinci kez faaliyete geçtiği yılı 457 olarak kabul etmek uygun olacaktır.[122]

Bu döneme ait bize değerli bilgiler veren ve ateşli bir Monofizitçi olan Bet-Arşamlı Simon, Urfa Akademisi'nin kapatılması ilgili şunları söylüyor: "*Bet-Ardaşirli Mari, Nasturiliği İbas'tan devraldı ve o andan başlayarak, Perslerin ülkesi, İbas'ın mektupları yüzünden ve onun üstatlarının söyleşilerinin ve yorumlarının açıklanmasına yönelik çabalar sonucunda, yozlaştı. Mari'den sonra , Marun*

---

[120] Hayes, **a.g.e.,** s.241.
[121] Arthur Vööbus, **History of the School of Nisibis**, vol.266, CorpuSCO Louvain, 1965. s.36.
[122] Ayrıntılı açıklama için Arthur Vööbus'un eserine bakılabilir.

Elito adındaki Urfalı bir din adamı, heretikliği İbas'tan devraldı. Bu kişi, o dönemde Urfa kentinde bulunan Persler Akademisi'nde okutmandı. Akademide heretikliğe bulaşmamış kişiler vardı ve bu kişiler İbas'a boyun eğmediler. Onun ölümünden sonra tüm Persler ve onlarla aynı düşünceyi savunan Urfalı yazarlar, Urfa'dan kovuldular. Urfa piskoposu Mor Qiyore hazretlerinin çabalarıyla ve Romalıların hükümdarı Zenon'un buyruğuyla, Urfa'da Perslerin ders vermekte olduğu akademi yıkıldı ve onun yerinde, hanımımız Bakire Meryem Teodokos'a adanan bir kilise inşa edildi.[123]

Akademide işler yolunda gidiyordu. Ancak alışkanlığıyla şeytan işleri karmakarışık hale getirir. Bu karışıklıklar sonucu Mor Narsay akademiden ayrılmak zorunda kalmıştır. Nusaybin'e giden Narsay orada Perslerin manastırına yerleşir. Amacı Pers ülkesine gitmekti. Urfa Akademisi'nden mezun olup Nusaybin piskoposu olan Barşawmo bunu haber alınca başdiyakonunu Narsay'a gönderir ve onu büyük bir onurla kente davet eder. Barşawmo Narsay'dan Nusaybin'de kendi evinde kalmasını ve burada bir okul kurmasını ister. Her türlü desteği sağlayacağına dair de söz verir.[124]

Bize bu zaman dilimiyle ilgili bilgiler Barhadbeşabba, Narsay önce bu teklifi kabul etmede duraksadığını, bunun üzerine Barşawmo'nun ona şöyle dediğini nakleder :"*Kardeşim, sanmıyorum ki senin Urfa'dan ayrılman ve okulun dağılması, rastlantı olsun. Tam tersine bu, Tanrı'nın isteğiyle olmuştur. Bu olayı, Kudüs'te Efendimiz'in göğe çıkmasından sonra meydana gelen olaylara benzetirsen yanılmış olmazsın. Orada da bir okul vardı. Havarilerin okulu. Orada Kutsal Ruh'un lütufları, kehanetler ve her türlü mucize meydana geldi. Ama o kentin insanları, bunlara layık olmadıkları için, evleri başlarına yıkıldı. Havariler, kâfirlerin ülkelerine ve puta tapıcılığın kaynağına ulaştıran yollara dağıldılar. İyi ya da kötü, buldukları tüm insanları topladılar, vaftiz ettiler, yetiştirdiler; öyle ki kısa zamanda Efendimiz'in incili tüm dünyaya yayıldı. Bana göre Urfa Akademisi'nin dağılması,*

[123] Hayes, **a.g.e.,** s.244.
[124] Şer, **a.g.e.,** s.178.

Havarilerin Kudüs'ten dağılması gibidir. Öğüdüme kulak verip burada yerleşirsen tüm ülkeye büyük yararın dokunacaktır; çünkü tüm Pers ülkesinde senin amaçlarına bu kentten daha uygun bir kent bulamazsın. Burası, önemli bir kenttir. İki imparatorluğun arasında bulunduğu için, buraya her taraftan insanlar akabilir. İnsanlar, burada bir okulun var olduğu, hele onu senin yönettiğini haber alınca buraya akın edeceklerdir. Sen bizim kalkanımız ve güçlü silahımız olacaksın; hep birlikte bağrımızdan şeytanı kovmayı başaracağız. Çünkü şöyle yazılmıştır: İki, birden daha değerlidir ve onların çabalarının karşılığı iyi olacaktır…"[125]

Bu sözlerden sonra Narsay, Nusaybin'de kalıp orada bir okul kurma teklifini kabul etti. Barşawmo, hemen bir okul kurulabilmesi için gereken her şeyin tedarik edilmesini buyurdu. Nasturilerin Nusaybin Akademisi'ni açmasıyla Hıristiyanlığın şarklılaşmış kolu ortay çıktı. Yavaş yavaş Nasturi misyonerleri bütün Orta Asya'ya dağıldılar, Arabistan'a indiler ve Yunan İmparatorluğu dışındaki ırklar, Hıristiyanlığı ilk defa Nasturi formuyla tanımaya başladılar.[126]

Akademi bir sürü insanı çekti. Buraya sadece Persler, Süryaniler ve çevre ülkelerin insanları gelmekle kalmadı, Urfa Akademisi'nin çoğu öğrencisi de eğitimlerine devam etmek için bu akademiyi seçtiler. Pers ülkesinde akademiler gelişti ve Urfa Akademisi çökerken Nusaybin Akademisi yükseldi.

---

[125] Hayes, **a.g.e.,** s.242.
[126] Özdemir, **a.g.m.,** s.80

— DÖRDÜNCÜ BÖLÜM —

NUSAYBİN AKADEMİSİ MÜDÜRLERİ

A. Narsay Dönemi (457/502)

Urfa'dan heretiklik suçlamasıyla kovulan Pers bilginlerinin en büyüğü, hem yazar hem öğretmen olarak, şüphesiz Narsay'dı. Siirt Vakayinamesi'ne göre Musul'un biraz uzağındaki Maalto yakınlarında bulunan Ayn-Dübel köyünde doğmuştur.[127] Doğum yılı kesin olarak bilinmemekle birlikte Vööbus, Narsay'ın 400'lü yılların başında doğduğunu belirtir. 7 yaşındayken[128] Ayn-Dübel'de ki okulda [129] eğitimine başladı. Oldukça başarılı ve göze çarpan yeteneklerle dolu bir öğrenciydi. Sasani hükümdarı Yazdegerd'in (399-420) hükümdarlığının son yılında, Hırıstiyanların inançlarından dolayı zulüm görecekleri bir dönemim başlangıcıydı. Bu okulun öğretmenleri, okulun bekasını sağlamak amacıyla öğrencileriyle birlikte okulu dağlara taşıyıp, putperest zulmünden korunmaya çalıştılar[130]. Narsay, ailesini kaybedinceye kadar dokuz yıl boyunca kendini büyük bir ilgiyle eğitimine adadı. Ailesini

---

127 Vööbus da aynı görüşü paylaşmakta, Hayes ise onun Ayn-Dübel'de değil Maalto'da doğduğunu söylüyor.

128 Vööbus, **a.g.e.,** s.57.

129 Mehmet Şimşek, Süryani Kaynaklarında İdil: Betzabyad_Hazak, (Çevrimiçi) http://www.suryaniler.com/makale-havuzu.asp?id=662, 20 Şubat 2013.

130 Marcia A. Kappes, "The Voice of Many Waters: The Baptismal Homilies of Narsai of Nisibis", **Studia Patristica**, vol.XXXIII, Peeters-Leuven, 1997. S.535.

kaybetmesi, eğitim hayatını bir müddet sekteye uğrattıysa da, kısa süre sonra kendisi de Urfa Akademisinden mezun olmuş olan amcasının desteğiyle, yoluna kaldığı yerden devam etti.

Amca Emanuel, Kephar Mari'de (günümüzde Tel Hariri, Suriye) bir manastırın baş keşişi idi ve daha ilk andan itibaren, okulunun geleceğini Narsay'da görmüştü. Önemli bir tıp eğitiminin verildiği bu manastırda bulunan el yazması eserleri gözden geçirmek görevini amcası Narsay'a verdi.[131] Narsay, kendisine verilen görevini bir kış boyunca yerine getirdi, ama Urfa Akademisinde okuma isteği bu görevi daha fazla sürdürmesine engel oldu. Narsay'ın Urfa Akademisine gitme isteği, amcasının planlarına da uygundu. Böyle ünlü bir akademide eğitim almış birinin Kephar Mari'ye dönüp buradaki manastırda öğretmenlik yapması, okulun geleceği için büyük faydaları da beraberinde getirecekti.[132] Urfa Akademisin'de geçen on yıllık öğrencilik hayatından sonra Narsay tekrar amcasının okuluna döndü. Amcasının bütün isteksizliğe rağmen bir yılın ardından tekrar Urfa'ya döndü ve bir on yılını daha burada geçirdi. Amcası Narsay'ın yerinin Kephar Mari'deki manastır olduğuna inanıyordu ve onu geri dönmeye zorladı. Yaşı hayli ilerlemiş olan Emanuel, manastırın bütün sorumluluğunu Narsay'a bırakarak onu bu okulda tutabileceğini düşündü ama Narsay kısa süre sonra Urfa'ya dönmek üzere Kephar Mari'den ayrıldı. 451 yılında Urfa Akademisinin müdürü oldu.[133]

457 yılında Urfa'dan ayrılmak zorunda kalan Narsay, Barşawmo'nun daveti üzerine Nusaybin'e gider ve burada yine Nusaybin piskoposu Barşawmo'nun ricası üzerine eski akademinin yerinde yeniden ihya edilmeye çalışılan yeni akademinin müdürü olur.[134] Narsay'ın akademideki görev

[131] Şimşek, **Süryani Kaynaklarında İdil: Betzabyad_Hazak**
[132] Vööbus, **a.g.e.,** s.59. ; Vööbus, **a.g.e.,** s.60.
[133] Kappes, **The Voice of Many Waters: the Baptismal Homilies of Narsai of Nisibis**, s.535.
[134] Hayes, **a.g.e.,** s. 268.

süresi hususunda değişik görüşler olmakla birlikte, gerçeğe en uygun olanı 45 yıldır.[135]

1. Nusaybin Akademisi'nin İlk Nizamnamesi

Nusaybin Akademisinin ilk dönem ki nizamnamesi hakkında maalesef yeterli bilgimiz yok. Bilinen hiçbir kaynakta bu maddeler mevcut değil. Akademiyle ilgili en doğru ve detaylı bilgileri veren Barhadbeşabba bile bu düzenlemelerin kaynağı hakkında bilgi vermiyor. Bu ilk Nizamnamenin orijinal formunun bize ulaşamamış olmasına rağmen, düzenlemenin izlerini okulun işleyişinde görmek mümkündür. Barşawmo, akademiye gereken fiziki yapıların temini ve okula gelecek öğrencilerin seçme işlemlerinin gerçekleştirilmesinin yanı sıra buradaki cemaatin uyması gereken düzeni belirlemeyi de kendi üstüne almıştı. Nusaybin Akademisinin ilk yıllarındaki önemli olayların aktarıldığı dökümanın önsözünde Barşawmo'nun rolü özel olarak anlatılmıştır.[136] *"Cemaatin tamamı Piskopos Mor Barşawmo'nun kendileri için yaptığı nizamnameye uyum ve ittifak içinde razı olmalıdır ki O (Barşawmo) o kuralları yazdı ve kendi imzasıyla yürürlüğe koydu"*.[137]

Yukarıdaki cümle ilk dönem nizamnamenin Barşawmo tarafından kaleme alındığı yönünde anlaşılmamalıdır. Bu ifadeyle sadece kilisenin kutsal başkanına bir onur bahşedilmeye çalışılmıştır ki bu tür cümlelere pek çok kaynağın giriş bölümlerinde de sıkça rastlanmaktadır. Yine aynı dökümandan alınan bir cümle bize bu ilk nizamnamenin kaynağı hakkında bir ipucu vermektedir.

"Bu ilk Nizamname kutsal öğretmen ve papazlar ve kilisenin liderleri tarafından buyurulmuş ve oluşturulmuştur ki onlar bu cemaatin kurucularıydılar".[138] Urfa Akademisi'nde uzun yıllar müdürlük ve öğretmenlik yapmış, bu konu-

---

135 Şer, **a.g.e.,** s.43; Hayes, **a.g.e.,** s.268.
136 Vööbus, **a.g.e.,** s.90.; Vööbus, **a.g.e.,** s.91.
137 Vööbus, **a.g.e.,** s.91.
138 Vööbus, **a.g.e.,** s.91, Vööbus, **The Status of the School of Nisibis,** s.52.

larda çok donanımlı ve tecrübeli olan Narsay'ın Nusaybin Akademisinin sürekliliğini sağlayacak bir girişimde rol almamış olmasını düşünmek gerçeğe pek uygun düşmemektedir. Çok büyük bir olasılıkla Narsay, diğer öğretmen arkadaşlarının da katkılarıyla bu Nizamnameyi hazırladı, Barşawmo da bu belgeye resmiyet kazandırmak amacıyla onu imzaladı.

Daha önce de belirtildiği gibi bu kurallar bütünü hakkında elimizde çok az bilgi var. Okuldaki disiplini sağlamak adına oluşturulan bu Nizamnameye bazıları iyi niyetleriyle gönüllü olarak itaat etmiş, bazılarının ise bu konuda zorlanmaları gerekmişti. Barşawmo'nun ölümünden sonra okulda bazı problemler çıkmaya başladı. "Kavgacı, küstah, arsız ve eksik görüşlü"[139] kişiler olarak betimlenen bir kısım öğrencinin ya da öğretmenin sebep olduğu bu karışıklıkları gidermek için hâlihazırdaki kuralların yetersiz olduğuna kani olan Narsay ve çalışma arkadaşları, okulun selameti için ilk Nizamnameye eklemeler yaparak sorunları çözme yoluna gittiler. Nizamnamenin önsözü, düzenlemelerin yapılış sebebini çok iyi bir şekilde açıklamaktadır: "*Yapılmış olan kanunlarla şu ana kadar yürüdük. Mor Barşawmo'nun bu dünyadan ayrılışından sonra kendi istekleriyle, uygun olmayan şeyler tarafından yol gösterilen bazı kardeşler, kınama ve ceza yasalarından bağımsız olduklarını düşündüklerinden cemaatimizin gayesinden uzaklaştılar*".[140]

Okul, bu dönemde sadece içerde sorun çıkaranlarla değil, aynı zamandan dışarıdan onların yardımına gelenlerle de uğraşmak zorunda kaldı. Kaynaklarda fazla değinilmeyen bu eleştirilerin okulun ününe zarar verdiği kesindir. Okul yöneticileri o sırada Nusaybin piskoposu olan Hoşe'ye durumu arzedip, yapılması gerekenler için onayını istediler. Hoşe planı olumlu karşıladıysa da, böyle bir durumda yapılacak düzenlemeleri, bir piskopostan çok okulla iç içe olan kişilerin bileceğini söyleyerek bu konudaki bütün

139 Adam H.Becker, **Fear of God and the Beginning of Wisdom**, University of Pennsylvania Press, 2013, s.82. Kaynaklarda sorun çıkaran bu grup sadece "*false brothers*" olarak zikredilmiş, isimleri belirtilmemiştir.

140 Vööbus, **The Status of the School of Nisibis**, s.58.

sorumluluk ve otoriteyi Narsay ve arkadaşlarına devretti. "*Gidin ve okulun doktoru ve papazı dindar Mor Narsay ve okulun yazı öğretmeni ve papazı Yaunan (Jonas) huzurunda iyi olarak addettiğiniz bütün güzel kanunları yapın ve onları anlaşılır şekilde yazıya geçirin*".[141]

496 yılında yapılan bu düzenlemeler, ilk Nizamnameyle karışıp bir bütün haline geldi. Toplam 22 maddeden oluşan bu Nizamname, hem okul yönetimi (*rabbaitâ*) ve öğretmenlerle, hem de öğrencilerin durum ve ilişkileriyle ilgili hükümleri barındırıyordu.

2. Narsay Nizamnamesi Maddeleri

1) Uygun zaman geldiğinde Vekilharç (*rabbaitā)* her yıl tekrarlanan geleneğin kurallarına göre bir duyuru yapar ve okul müdürü (*rabban)*, yorumcunun (*mepaŝgānā*) izni ve bütün cemaatin seçimiyle topluluğa rehberlik edebilecek güvenilir bir kişi yönetici olarak seçilir. Hiç kimse ayağa kalkmaya, parti yapmaya (ihtilaf), doğru olan bir şey hakkında zalim ve kafa karıştırıcı şekilde davranmaya izinli değildir.

2) Seçimle iş başına gelmiş ve kendisine cemaatin rehberliği emanet edilmiş olan vekilharç (*rabbaitā)* keyfi olarak hüküm veremez, kendi vicdan ve ahlaki duyguları tarafından yönlendirilemez ve okulun gelir ve giderleri konusunda iki ya da üç şahit olmadan ileri gidemez (işlem yapamaz). Okul müdürü ve seçkin kardeşlere danışmadan suçluları cezalandıramaz, fakat ceza ya da af gerektiren bütün davranışları kardeşlere danışarak uygular.

3 Okula öğrenim için geldiği halde verdikleri sözleri unutup, kendilerine eş almak için kaçan, ya da zina, hırsızlık, büyü yaptıkları ortaya çıkan ve doğru inançtan sapan , kibir ve büyüklenme ile iftira, bozulma, sapıtma, yalan, entrika ve isyan mücadelesi içinde olma gibi günahlarla oyalanarak kandırılan bazı kardeşler, bütün cemaatin ortak kararıyla hem okuldan hem de şehirden uzaklaştırılacaklardır.

---

141 Vööbus, **History of the School of Nisibis**, s.94.

4) Okuldaki öğrencilerin, vekilharç ve seçkin kardeşlerin emir ve talimatı olmadan ne eğitim sebebiyle ne ibadet bahanesiyle nede alım-satım işleri için Bizans topraklarına gitmelerine müsaade yoktur. Herkim ki izinsiz olarak eğitim ya da ibadet sebebiyle bunu yaparsa cemaate kabul edilmeyecektir. Ticaret yapmak amacıyla izin almak meşru değildir, çünkü bu, okul cemaatinin uğraşı alanlarının dışındadır. Bizans topraklarına girip ticaret yapan kişi cemaate kabul edilmeyecektir. Fakat Vekilharç ve seçkin kardeşlere, bu kişilere hak etmedikleri halde merhamet göstermek güzel görünürse, bir daha bu hatayı tekrarlamayacaklarına dair kati bir söz verip, hak ettikleri azar ve tekdiri aldıkta sonra cemaate katılabilirler, çünkü onlar sadece bir defa eğitim ve ibadet amaçlı cemaatin gelenekleri dışına çıkmışlardır. Ticaret amacıyla Bizans topraklarına geçenlerin beraberlerinde getirdikleri ne varsa alınıp okul hazinesine verilir ve ancak bundan sonra cemaate kabul edilirler. Ticaretle uğraştığı halde iyi bir ismi olan ve ne okulda ne de başka bir yerde kendisi hakkında hiçbir kötü söz işitilmemiş kişilerin, ticaretten kazanıp getirdiklerinin sadece yarısı okul hazinesi için alındıktan sonra cemaate kabul edilirler. Bu tür bir yolculuğa ikinci kez kalkışıp yakalananlar cemaatten tamamen kovulur.

5) Kardeşlerden hiçbiri ticaret yapamaz ya da bir işle meşgul olamaz. Eğer bir şey satmak ya da almak mecburi ise bunu sadece Nusaybin dışında, başka memleketlerde Āb[142] ayından Teŝrī qadīm [143]ayına kadar yapabilirler. Nusaybin'de iş yapmalarına (çalışmalarına) izin yoktur. Ancak işçiler[144] bunun dışındadır. Onlar utanç verici bir iş olmaması kaydıyla bu üç ay boyunca çalışabilirler.

6) ihtiyacından daha çok para kazanan kardeşlerden hiçbiri bu parayı tefecilik yapmak maksadıyla borç veremez. Olur da daha fazlasını alırlarsa

---

[142] Ağustos.
[143] Ekim.
[144] Okul masraflarını karşılamak için çalışmak zorunda olan fakir öğrenciler kastediliyor.

cemaat bu kişilerin davranışlarından dolayı kınanmasın diye sadece kilisenin belirlediği miktarda borç verilebilir. Bu miktar yıllık %1 (dinar)'dır.

7) Okula yeni gelen kardeşler, kendilerini vekilharç ve seçkin kardeşlere göstermeden ve nasıl davranmaları gerektiğine dair eğitim almadan cemaate kabul edilmezler.

8) *Eskūlāiē*[145] statüsünde olan hiçbir kardeşin zorunlu bir neden olmadıkça yazmaya, okumaya, yorumlamaya ve koroda ilahi çalışmalarına ara vermemesi gerekir.

9) Büyük Yortu'da akşam ilahileri okunduktan sonra herkes kendi hücresine gider. Horoz öttüğünde (gün doğduğunda) herkes gelir ve kendi yerini alır. Akşamdan ayrılan yerler geçerli değildir. Gün doğumunda gelenler ilk sırayı rahip kardeşler için boş bırakıp, diğer sıraya oturmalıdırlar.

10) Okula gelen kardeşlerin hücrelerde tek yada iki kişiyle kalmaları yasaktır. Kargaşa çıkarmadan diğerleriyle birlikte kalmalıdırlar.

11) Tek bir hücrede ikamet eden kardeşlerden biri hastalanırsa, diğerlerinin ona hizmet etmesinde ve onunla birlikte olmalarında sakınca yoktur.[146]

12) Bir arkadaşı veya başka biriyle herhangi bir anlaşmazlığı olan bir kardeş, vekilharç ve seçkin kardeşlerin izni olmadan dışarıdaki bir mahkemeye başvuramaz. Buna cesaret eden ve okulun kurallarına karşı gelen kişi, pişman olmadığı takdirde cemaatten ve şehirden uzaklaştırılır.

13) Okulda, okuma ve konuşma kurallarını öğrenmeden, kargaşaya ve fitneye neden olacak şekilde akademinin gizli sorunlarından konuşmaya başlayan kişi cemaatten ve şehirden kovulur.

14) Kayıp bir eşya bulan kardeş, bunu okulda anons edilsin diye hemen yönetime haber vermeyen, ya da gerçek sahibini öğrendikten sonra bu eşya-

[145] İleri seviyedeki öğrenci
[146] Akademinin bu dönemde bir hastanesi bulunmamaktaydı.

yı kendi malıymış gibi alıkoyan veya vekilharçtan okumak yada kopyasını çıkarmak için kitap alıp, vekilharcın unutması durumunda, bunu ona hatırlatmayan öğrenci ceza alır ve şehirden çıkarılır.

15) Kardeşlerden biri arkadaşının yanlış bir davranışta bulunduğunu fark ederse, onu uyarıp davranışını düzeltmeye çalışmalıdır. Uyarılan kişi hatasından dönmeyip davranışına devam ederse, uyaran kişi durumu yönetime bildirmelidir. Öğrenci, olayı yönetime bildirmez ve durum bir başka kişi tarafından ortaya çıkarılırsa, yanlışı yönetime iletmeyen de yanlışı yapanla aynı cezayı paylaşır.

16) Arkadaşına herhangi bir suç isnat edip bunu kanıtlayamayan öğrenci, bu isnadının yanlış olduğu ortaya çıkarsa, arkadaşına isnat ettiği suçun cezasıyla cezalandırılır.

17) Kardeşlerden biri hastalanıp ölüme yaklaşırsa, vekilharç ve seçkin kardeşlerin huzurunda yaptığı vasiyet geçerli sayılır. Eğer vasiyetini vekilharcın yokluğunda yaparsa bu vasiyet geçerli sayılmaz ve bütün mal varlığı okula aktarılır.

18) Eğer kardeşlerden biri elini arkadaşını dövmek için kaldırır ya da ona hakaret ederse ve bu, olayı görenlerin şahitliğiyle doğrulanırsa, bu kişi bütün cemaatin önünde şiddetle[147] cezalandırılır.

19) Aynı suçu üç kere işlediğinden dolayı cemaatin önünde kamçılanan öğrenci davranışını düzeltmez ve aynı suçu bir kere daha işlediğini itiraf ederse cezalandırılır, okul ve şehirden kovulur.

20) Okuldaki okuma öğretmenleri (*maqreiānē* ve *mehageiānē),* okul müdürünün izni ya da bir hastalık söz konusu olmadan, hecelerin okunma kurallarını ve okumaları gereken şeyleri hakir görüp ihmal ederlerse azarlanmalı

[147] Vööbus, burada kastedilenin kamçılanmak yada dayak gibi fiziksel bir ceza olduğunu söylemektedir.

ve hak ettikleri geçimlikleri (maaş) onlardan alıkonmalıdır. Bu öğretmenler kendileri hakkında okulun verdiği kararı dinlemek için hazır bulunamazlar.

21) Bir suç işlediği vekilharç ve seçkin kardeşler tarafından saptanan ve bu suçtan dolayı kendisine ceza verilen kişi, bu cezaya uymayıp din adamlarına sığınır ya da laik birinden hamilik ve koruyuculuk umarsa, işlediği suç küçük bile olsa asla affedilmeyecektir. Bu kişi cemaatin kardeşliğinden ve şehirde ikamet ettiği yerden kovulacaktır, çünkü o kendisi hakkında verilen hükme inatla uymamıştır.[148]

22) *rRabbaitā* olan hiç kimse bu kitapta yazılı olan kurallara aykırı hareket etme hakkına sahip değildir. Kurallara aykırı davranan yönetici, miktarı 10 altın dinar olan ceza parasını ödeyecek, şehirden ve cemaatten utanç içinde kovulacaktır.[149]

3. Okul Cemaatinin Yönetimi

Bu nizamname maddelerinden her biri vuku bulması muhtemel problemlerden çok, yönetimin karşısına çoktan sorun olarak çıkmış olayları çözmeye yöneliktir. Öğrenciler bu okula her ne kadar gönüllü olarak geliyor olsalar da gerek farklı kişilik özellikleri, gerek daha önce aldıkları eğitim ve gerek akademinin bir manastırı andıran ağır koşulları hasebiyle kuralları çiğneme sık sık vuku buluyordu. Maddelerden anlaşılacağı gibi probleme sebep olanlar sadece öğrenciler değildi. Nizamname en üst yöneticiden en yeni öğrenciye kadar okulda yaşayan herkesin davranış biçimini belirliyordu. Akademi yatılı bir okuldu ve uyulması gereken kurallar günün yalnızca eğitim yapıldığı zamanını değil yirmi dört saati kapsıyordu. Cemaatin, yani okulun üyesi olan bir kişinin yaptığı herhangi bir yanlış, sadece yapanın değil bütün okulun hanesine eksi olarak yazılıyordu. Bu yüzden öğrenci ya

---

[148] Narsay Nizamnamesi maddeleri için bkz: Vööbus,**The Status of the School of Nisibis**,s.74-85.

[149] Narsay Nizamnamesi için bkz: Arthur Vööbus, **The Status of the School of Nisibis**, s.73.; F.X.E.Albert, **The School of Nisibis**, s.172.

da öğretmen okulla ilişiği bulunan kişilerin yaz tatilleri de dâhil olmak üzere bütün zamanları göz önünde bulundurularak yapmaları ve yapmamaları gereken şeyler belirlenmiştir.

Bu dönemde Nusaybin Akademisi yalnızca ilahiyat eğitimi veren bir okuldu. Din adamı olarak yetişen kişilerin de ticaret ya da başka bir dünyalık meslekle uğraşmamaları gerekiyordu. Maddi zarureti olanların dışında kalan cemaat mensuplarının ticaret yapmaları veya herhangi bir sanatla uğraşmaları yasaklanmıştır.

Okul müdürü (*rabban)* eğitimden, cemaatten ve kurumun idaresinden sorumludur. Okul müdürü aynı zamanda İncil'i yorumlayan kişidir (*mepašqānā).* Bu durum Urfa Akademisinde de aynen görülmekteydi.[150] Müdür okulun öğretmenleri tarafından seçilirdi. Yönetimin getirdiği ağır sorumluluklarla baş edebilmenin en etkin yolu önemli yetki ve görevleri kendi elinde bulundurmaktı. Müdürün en önemli görevlerinden biri de eğitim personelinin nezareti idi. Bir kişinin *rabban* olarak seçilebilmesi için aranan şartlardan biri de, adayın doktoralı olması idi.[151] Bunun haricindeki görevler için yönetimdeki diğer kişilerin yardımından yararlanırdı okul müdürü.

Akademinin yönetimi özel bir görevliye teslim edilmişti. Cemaat hayatının belli bir düzen ve disiplin içinde yürümesini sağlamakla görevli bu kişi vekilharç (*rabbaitā*)idi[152]. *Rabbaitā* okul müdürünün sağ koluydu. Bu cemaat hayatının bütün faaliyetleri, yönetim ve okulun idaresi için gereken bütün işler onun sorumluluğundaydı.[153] Bu görevli bünyesinde bir vekilharcın bir kahyanın ve bir yöneticinin yetki ve sorumluluklarını barındırıyordu. Vekilharç okul müdürünün izniyle, akademi mensuplarının seçimiyle iş başına

---

150 Vööbus, **The School of Nisibis**, s.96.

151 Eyüp Tanrıverdi," Yunanca-Arapça Çeviri Sürecinde Nusaybin Okulu", **Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür Edebiyat**, Derleyen İbrahim Özçoşar, İstanbul, 2007, s.49.

152 Vööbus, **a.g.e.** s.96.

153 Becker, **a.g.e.** s.87.

gelir ve sahip olduğu vasıflar nizamnamede de belirtildiği gibi[154] güvenilir bir kişi olup olmadığı anlaşılsın diye iyice incelenirdi. Görev süresi bir yıldır. Gereği gibi yapılan seçimle göreve gelen vekilharç, işinin gereklerini en doğru şekilde yapabilsin diye diğerlerinin itiraz ve muhalefetinden yapılan yasalarla korunmuştur.[155]

Mali meselelerde ya da kişilere verilecek af ve ceza konularında vekilharcın yalnız karar vermesi mümkün değildi. Okulun parasal işlerini düzenlerken yönetici yanında iki yada üç şahit bulundurmak zorundaydı. Ödül ve cezaları ise okul müdürü ve seçkin kardeşlerle istişare edildikten sonra karara bağlayıp uygulayabilirdi.[156] Öğrencilerin disiplininden ve gözetiminden de *rabbaitā* sorumlu idi. Diğer bütün sorumluluklarının yanında okulun kütüphanecisinin de vekilharç olduğu görülüyor.[157]

Sahip olduğu makamın öneminden dolayı vekilharcın nasıl davranması gerektiği nizamnamede açıkca belirtilmiştir. Bu mevkinin dahi kanunların üstünde olmadığı vurgulandıktan sonra, okul yasalarına aykırı davranan vekilharçların 10 altın dinar para ve şehirden utanç içinde uzaklaştırma cezasına çarptırılacakları belirtilmiştir.[158]

Vekilharç dışında disiplin ve düzen ile ilgili sorumlulukların yerine getirilmesinde hizmet veren diğer bir organ da danışma kurulu olarak tabir edebileceğimiz "*seçkin kardeşler*" grubudur.[159] Seçkin kardeşler, akademide yargı ile ilgili sorunların çözümü ve karar aşamasında bir çeşit danışma kurulu olarak görev yapmaktaydı. Nitekim nizamnamede de vekilharcın okul müdürü ve seçkin kardeşlere danışmadan suçluları cezalandıramayacağı

---

154 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 1.madde.
155 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 1.madde.
156 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 2.madde
157 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 14.madde
158 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 22.madde
159 Vööbus, **a.g.e.,** s.98.

belirtilmiştir.[160] Bu grup üyeleri sadece vekilharca yardımcı olmak için hizmete alınmış kişiler değillerdi, bilakis akademide görevli öğretmenlerdi.[161] Okulun bütün öğretmenleri seçkin kardeşler kuruluna dâhil miydi, yoksa sadece belli öğretmenler mi bu kurulda görev yapıyordu bilemiyoruz. Akademiyle ilgili bize bilgi veren kaynakların hiç birinde bu konuya değinilmemiştir.

Bu danışma kurulunun görev ve sorumluluk alanlarıyla ilgili fazla bir bilgimiz yok. Vekilharç ve seçkin kardeşler görevleri gereği oldukça sıkı bir ilişki içindeydiler. Söz konusu duruma göre bu iki mevkiinin yetki mertebeleri değişiklik gösterebiliyordu. Nizamnamede gördüğümüz kadarıyla, özellikle belli suçların karara bağlanmasında seçkin kardeşler grubu vekilharçtan daha etkin bir konumdaydı. Heteredoks düşüncelerin kaynağı sayılan Bizans topraklarına[162] geçmeme ve akademi dışındaki bir mahkemeye başvurmama kuralları çiğnendiğinde *rabbaitā* seçkin kardeşler kuruluna danışmadan herhangi bir hüküm veremezdi. Aynı şekilde okula yeni gelen öğrenciler kendilerini vekilharca olduğu kadar seçkin kardeşlere de tanıtmak zorundaydılar.

Nizamnamenin on yedinci maddesine göre ölüm döşeğinde olan okul mensuplarından birinin yaptığı vasiyet, eğer vasiyet vekilharç ve seçkin kardeşlerin huzurunda yapılmışsa geçerli sayılıyordu. Burada her ne kadar her iki mevkii zikredilmiş olsa da maddenin devamında vekilharcın yokluğunda yapılan vasiyetlerin geçersiz olduğu özellikle belirtilmiştir. Bir kıyaslamaya gitmek ne kadar gerekli bilinmez ama, bu madde bize vekilharcın vasiyetle ilgili konularda daha önemli ve yetkin bir mevkide olduğunu gösteriyor gibi.

---

160 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 2.madde
161 Vööbus, **a.g.e.,** s.98.
162 Vööbus, **a.g.e.,** s.99.

4. Eğitim

Okulda görevli öğretmenler hakkında bize direk bilgi veren kaynak neredeyse yoktur. Nizamnamede sadece bir yerde öğretmenlerle ilgili direk bir ifade bulunur ki bu da onların görevlerini ihmal ettiklerinde karşılaşacakları cezayı belirtmiştir.[163] Öğretmenlerin görevleri hakkındaki diğer bilgilere terimlerin etimolojisini inceleyerek ve okulda öğretmenlik yapmış kişilerin eğitim sistemindeki faaliyetlerini belirleyerek ulaşabiliyoruz.

Nizamnamede de geçtiği üzere *mepašqānā* hem okul müdürü hem de yorumcu, tefsirci idi. *Mepašqānā* kelimesi zaten tefsir eden, yorumlayan kişi demektir.[164] Tinsel ifadeleri ekleyerek İncil'in sözcüklerinin gerçek anlamını yorumlar.[165] Kutsal Kitabı yorumlama akademideki en yüksek ilim dalı olarak görülüyordu.[166] Koroyu yönetmek de onun görevlerinden biri idi.[167]

Okul öğrencileri ilk okuma-yazma eğitimlerini ve basit dini bilgileri ilahileri okuyarak öğreniyorlardı. Eğitimin ilk aşamasında öğrencilere alfabe harflerine aşinalık, kelime bilgisi ve elyazmalarının nasıl okunacağına dair metotlar öğretiliyordu.[168]

Akademide *mepašqānā* haricinde farklı görevleri bulunan öğretmenler de vardı. Bu öğretmenler kıdem olarak *mepašqānā*'nın altındaydılar ve görevleri Kutsal Kitabın yorumu dersi için gerekli olan ön hazırlıkları yapmak ve öğrencileri bu dersi dinleyebilecek seviyeye getirmekti.

Bu öğretmenlerden ilki *maqreiānē*'dir. Bu öğretmenin vazifesi tam olarak belirtilmemiştir ama terim "okumak" kökünden gelmektedir. Kelimenin etimolojisinden yola çıkarak *maqreiānē*'nin vazifesinin okutmanlık olduğunu

163 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 20. madde
164 Vööbus, **a.g.e.**, s.100.
165 Şer, **Nusaybin Akademisi**, s.191.
166 Vööbus, **a.g.e.**, s.100.
167 Becker, **a.g.e.**, s.88.
168 Becker, **a.g.e.**, s.88.

söyleyebiliriz.[169] İncil'i doğru şekilde anlamayı öğretmektedirler. Okutmanlar, ifadelere denk gelen farklı ses perdelerini alarak sesleri alçaltıp yükseltmeyi ve farklı cümleleri ayırt etmeyi öğretmekteydiler. [170] Dil bilgisi, sözcük ve metin okuma çalışmalarında, giriş eğitiminden ileri seviye eğitime kadarki alanlardan *maqreiānē* sorumlu idi. Okutman kilise ilahilerini de öğretmekteydi. Nusaybin akademisi okutmanlarından biri olan Yusuf Ahvazi [171] günümüze ulaşan en eski Süryanice gramer kitabının yazarıdır. Bu kitap aynı zamanda bize okutmanların dilbilgisi de öğrettiğini gösteren bir delildir.

Öğrencileri üst seviyelere hazırlayan öğretmenlerden biri de *mehageiānē* idi. *Mehageiānē* kelimesinin fiil kökü farklı manalara gelmektedir. Bu sebepler bu görevlinin vazifesinin kelime etimolojisi yoluyla anlamaya çalışmak epeyce güçtür. Terim, düşünmek, düşündürmek, belagat öğretmek, hece hece okumak[172] ve okumak[173] anlamlarına gelmektedir. Süryanilerin "düşünmek, düşündürmek" fiilini belagat eğitiminde kullandıkları[174] göz önüne alınırsa, bu öğretmenin öğrencileri okuma ilmi konusunda yetiştirdiği söylenebilir. Metin okumaya giriş mezmurlar ile başlıyor, daha sonra sırayla ahdi cedid, ahdi kadim; ileri süreçte de kilise ruhanilerinin Yunanca ve Süryanice eserleri ile devam ediliyordu.[175] Barhadbeşabba'nın belgesinde *mehageiānē* statü olarak *maqreiānē ve mepašqānā*'dan sonra gelmektedir. Eski Avrupa akademilerinde olduğu gibi, Nusaybin akademisinde de *mehageiānē* henüz temel eğitimleri öğrenenlerin sınıflarında okutmanlık yapmaktaydı.[176] Bu öğretmenin bir diğer görevi de kelimeleri izah etmek ve yerel dil (diya-

---

169 Vööbus, **a.g.e.**, s.100.
170 Şer, **a.g.e.,** s.191.
171 Şer, **a.g.e.,** s.192.
172 Vööbus, **a.g.e**, s.101.
173 to study
174 Şer, **a.g.e.,** s.193.
175 Eyyüp Tanrıverdi, "Yunan Felsefe Kültürünün Arapçaya Çevrilmesinde Nusaybin Okulu'nun Yeri", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: Nusaybin-Mardin,27-28 Mayıs 2004**, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti, 2009, s.201.
176 Şer, **a.g.e.** s.193. ; Vööbus, **a.g.e.,** s.101.

lek) ile edebiyat dili arasındaki farklardan kaynaklanan zorluklarda öğrencilere yardım etmekti.[177]

Narsay'ın yapmış olduğu Nizamnamede okulun eğitim müfredatına dair fazla bilgiye rastlanmıyor. Bu konudaki bilgilerimizin çoğunu diğer kaynaklara borçluyuz ki onlarda eğitim mevzuunda fazla bir şey söylemiyor.

Akademide ki eğitim farklı seviyelere göre ayrılmış farklı sınıflarda yapılıyordu. Öğrencilerin bir üst seviyedeki sınıfa geçmeleri tamamen kendi hüner ve öğrenme yeteneklerine bağlıydı. Bulunduğu sınıfta yeterlilik gösteren öğrenci, sınıf arkadaşlarını beklemeden bir üst seviyeye geçebilirdi.[178] Öğrenci bu değişiklik için bir sonraki eğitim yılının başlamasını beklemek zorunda değildi. Eğitim sisteminde, günümüzdeki bütün sınıfın aynı anda hareket etmesi prensibi değil, kişilerin bireysel hareketleri mevcuttu.

Öğrenciler okuldaki ileri seviye ilimleri almadan önce bu derslere hazırlık niteliğinde olan bazı derslere vakıf olmak zorunda idiler. Ön hazırlık gerektiren derslerin başında yazı dersi geliyordu. Yazı ilmini öğrenmeye başlayan bir öğrencinin okuma ilmine tamamıyla sahip olması gerekiyordu.[179] Akademide öğrencilere yazı yazmayı öğreten öğretmen *sāperā* idi. Öğrenciler *sāperā*'dan elyazmalarını nasıl doğru olarak kopyalayacaklarını öğreniyorlardı. Her öğrenci kendi için bir İncil ya da ayin kitabının kopyasını çıkarmak zorunda idi ki, bu meşguliyet öğrenim süreci içinde uzun bir zamanı kapsıyordu. Narsay Nizamnamesinin sekizinci maddesinde belirtildiği gibi, *eskūlāiē* statüsündekilerin geçerli bir neden olmadan okumaya, yazmaya ve ilahi çalışmalarına ara vermesi söz konusu değildi. *Eskūlāiē* terimi farklı statüdeki kişiler için kullanılan bir terimdir. Bu kişi bir başlangıç seviyesi

177 Vööbus, **The Status of the School of Nisibis**, s.83.
178 Becker, **a.g.e.,** s.87.
179 Vööbus, **History of the School of Nisibis**, s.101.

öğrencisi veya ileri seviye öğrencisi ya da okulla ilişiği olan bilgili biri olabilir.[180]

Okuma ilmini öğrenen bir öğrenci de yardımcı dersler olarak felsefe, kelime bilgisi ve dil bilgisi gibi dersleri almak durumundaydı. Halı hazırda edebi dilde kullanılan terim ve ifadeleri izah etmek özel bir eğitim gerektiriyordu. Bu dönemde yerel Süryanice ve edebi Süryanice dilleri arasındaki fark oldukça fazlaydı. Okuma ilminin yardımcı dersleri, yerel ve edebi dil arasındaki uçurumdan kaynaklanan zorlukları çözmeye çalışacak şekilde sunuluyordu öğrencilere.[181]

Maqreiānē ve *mehageiānē* filoloji, kelime ve dil bilgisi derslerinin dışında kutsal metinlerin doğru şekilde okunması ilminden de sorumlu idiler. Burada kastedilen "okuma" tabiî ki ezberden okumadır. Sesin nerde yükseltilip nerde alçaltılacağı, hangi kelimelerde vurgu yapılacağının doğru şekilde oturtulması için uzun süre alıştırma yapılması gerekiyordu. Kutsal metinlerin ritmik bir şekilde okunması için müzik işaretlerinin tanınması ve bu işaretlerin metin içinde sesin alçaltılması, yükseltilmesi, susulması ya da tonun düşürülmesi gibi işlevlerinin bilinmesi elzemdi. Öğrenciler kutsal metinlerin nasıl okunacağını anlamak, tonlamaları doğru yapabilmek için uzun süre alıştırma yaparlardı.[182] Okul öğrencileri bu konudaki ilk derslerini ilahileri (mezmur) okuyarak alırlardı.[183]

Okulun eğitim müfredatında koroda ilahi söyleme, okuma, yazma ve tefsirden sonra geliyordu. İlahi söyleme hem ibadetlerin bir parçası hem de eğitimin bir parçası idi.[184] Narsay'ın derslerinin bir bölümünü ritmik oku-

---

180 Becker, **a.g.e.,** s.88.
181 Vööbus, **a.g.e.,** s.101.
182 Vööbus, **a.g.e.,** s.101.
183 Becker, **a.g.e.,** s.88.
184 Vööbus, **a.g.e.,** s.103.

yuşlarla süslediğini biliyoruz. Özellikle Kutsal Kitabı yorumladığı derslerinde bu yöntemi kullanmıştır.[185]

Sobalı Abdişo, Nusaybin Akademisi yasalarındanmış gibi derslerin üç yıl devam ettiğini haber veren bir yasa aktarır. Şöyle demektedir: "*ilk yılda Bet-Motiba kitabının birinci bölümünü, Havari Pavlos'un mektuplarını, Tevrat'ı ve ölünün gömülmesi için bulunan ezgilerin öğrenilmesi için levhada okuma ile beraber ezgileri öğreten şeyi yazınız. İkinci yılda Bet-Mobita kitabının ikinci bölümü, Mezmurlar, Havariler bölümlerini ve kutsal ayinlerin öğrenilmesi için levhada öğreten okuma ile birlikte yazınız. Üçüncü yılda Bet-Motiba kitabının üçüncü bölümü ve Yeni Ahid'i ezgilerin öğretilmesi için okuma levhası ile beraber yazınız.*" Bu kural büyük ihtimalle akademini parlak döneminde değil daha sonraki dağılma döneminde uygulanan bir eğitim modeliydi. Önceki dönemlerde uygulanması halinde bile sadece Kutsal Kitap'ın yorumu öğrenen öğrenciler için geçerli idi.[186]

Nusaybin Akademisi için ilahiyat fakültesi tabiri kullanılabilir. Okulun dayandığı temeller daha çok dini ilimler ve Kitab-ı Mukaddes merkezli idi.[187] Akademi de dünyevi ilimlere de yer veriliyordu ki bunların işlevi daha çok dini ilimlere hazırlık niteliğindeydi. Adday Şer'in belirttiği gibi, bu dünyevi ilimlerin bir başka fonksiyonu da dini ilimleri güçlendirmek idi."*Yorumcu teolojik yapıtları açıklamakla beraber, felsefeyi de veya az miktarda mantık bilimini de öğretiyordu".*[188]

Nusaybin Akademisinde din dışı ilimlere ilk defa Narsay döneminde rastlanmaktadır.[189]Eğitim müfredatında dünyevi ilimlerin öğretimi ile ilgili rastladığımız terim *bādūqā'*dır. Bu terim "araştırmak, iyice incelemek " fiil

[185] Becker, **a.g.e.,** s.89.; Vööbus, **a.g.e.** s.103.
[186] Şer, **a.g.e.,** s.103.; Şer, **a.g.e.,** s.103.
[187] Nesim Doru, "Nsibin/Nusaybin Akademisi", **Makalelerle Mardin III Eğitim- Kültür Edebiyat,** Derleyen İbrahim Özcoşar İstanbul:2007, s.40.
[188] Nesim Doru, **Nsibin/Nusaybin Akademisi**, s.40.
[189] Nesim Doru, "**Nusaybin Akademisi Bağlamında Süryaniler'de Felsefe**", s.193.

kökünden türemiştir.[190] Araştırmacı anlamına gelen *bādūqā* öğrencilere felsefe öğreten kişiydi. 7. yy.'da Nusaybin Akademisi'nde bulunan ve *bādūqā* olarak görev yapan Mika'el, geride yazdığı bir sürü felsefe kitabı bırakmıştır.[191] *Bādūqā'*nın genel olarak felsefe ile ilgilendiği varsayılmakla birlikte, bu grubun vazife alanının esnek olduğunu söylemek yerinde olacaktır, çünkü bu öğretmenlerden birinin dini içerikli bir çalışmasının olduğu kaynaklarda belirtilmiştir.[192]

Akademide okutulan din dışı derslerin karakteri ve müfredatın ne kadarını kapsadığı hakkında pek fazla bilgiye rastlanmıyor. Okulla ilgili metinlerden çıkan ipuçlarından okulda, tarih(dini konulan içermeyen tarih), coğrafya, felsefe, mantık, astronomi ve doğa tarihi gibi bilimlerin de az ya da çok, eğitim müfredatının içinde olduğunu çıkarıyoruz.[193] Bu ilimlerin çoğu ayrı dersler olarak okutulmamış, ana derslerin içine yardımcı dersler olarak serpiştirilmiştir.[194]Nasturilerin şükranla yad ettikleri akademi üyelerinin bazıları Yunan felsefe eserlerini Süryaniceye tercüme eden kişilerdi. Bu eserler de akademini en yüksek ve itibarlı dersi sayılan Kutsak Kitabın yorumu dersinde konuyu daha anlaşılır hale getirmek için hizmet veriyordu. Bu kitapların bir nevi yardımcı ders kitabı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

Kutsal Kitap tefsiri, Mepsuestiyalı Teodor'un yorumları Süryanice'ye çevrildiğinden beri, Teodor'un görüşlerine dayanılarak yapılıyordu. Urfa Akademisin'de başlayan bu gelenek Nusaybin Akademisin'de de aynen devam etmiştir. Teodor'un öğretileri Nusaybin Okulun'da öğretilen hemen hemen her şeyi kontrol ediyordu. Narsay, Teodor'a ve öğretilerine hayranlığını şöyle ifade ediyor: "*O'nu kendinde başka hiç kimsenin iyi eğitim veremeyeceği, doktorların doktoru olarak adlandırmak uygundur. Onun yazdıkları sayesinde*

---

[190] Vööbus, **a.g.e.**, s.104.
[191] Şer, **a.g.e.**, s.192.
[192] Vööbus, **a.g.e.**, s.104.
[193] Şer, **a.g.e.**, s.192.
[194] Nesim Doru, **Nsibin/Nusaybin Akademisi**, s.39.

diğerleri kazandıklarını(bilgilerini) zenginleştirdiler. Onun yorumları sayesinde tefsir yeteneği kazandılar. Kekeleyen ben, onun konuşmaları sayesinde ilahi kelimelerin anlamlandırılması yeteneğini kazandım. Onun düşünme tarzı Kutsal metin okumalarında benim rehberim oldu, ve O, beni Kutsal Kitabı anlama seviyesine yükseltti."[195]

Teodor'un bu iltifatlara mazhar olmasının tek nedeni Narsay'ın ona duyduğu hayranlık değildi. Teodor İncil'in yorumlanması ve bunun eğitiminin verilmesi hususunda yeni bir devir açmıştı. Ondan önce bu konularda yapılan bütün çalışmalar düzen, disiplin ve metottan yoksundu. Her papaz tefsiri kendilerine en uygun gelen yöntemle yapıyor,[196] bu da dağınık, sistemsiz bir oluşuma sebep oluyordu. Teodor, bütün bu dağınıklığı, kargaşayı düzene sokan kişi idi.

Doğu Süryanileri, Kutsal Kitabın tefsirinde İskenderiye Akademisinin yöntemini benimsemişlerdi. Bu yöntem sembol ve rumuzlara dayanıyordu. Teodor bunun yerine Antakya Akademisi yöntemi olan harfi harfine yorum metodunu benimsedi. Nusaybin Akademisi'de uygulanan tefsir yöntemi, Narsay'ın Teodor'dan devraldığı Antakya Akademisi'nin tefsir yöntemidir.[197]

Süryanice, okulda hem eğitim hem de ibadet dili idi.[198] Eğitim saatleri oldukça uzundu. Öğrenciler gündoğumuyla birlikte sınıflarına gider ve bütün günü elyazmalarının kopyasını çıkarmak, okumak, ders dinlemek ve ayinle geçirirlerdi. Öğrencilerin geçerli bir sebep olmadan bu faaliyetlere ara vermesi yasaktı. Öğrencilerin eğitim yılı boyunca bütün günleri aynı şekilde geçiyordu. Ağustos'tan Ekim'e kadar olan süre bir nevi yaz tatili sayılıyor-

---

195 Vööbus, **a.g.e.**, s.106.

196 Vööbus, **a.g.e.**, s.106.

197 Nesim Doru, **Nusaybin Akademisi Bağlamında Süryaniler'de Felsefe**, s.190. ; Vööbus, **a.g.e.**, s.107.

198 Mehmet Çelik, "Süryanilerin Etnik ve Dinsel Kimlikleri" (Çevrimiçi) http://www.google....bv.44158598,d.Yms 21 Mart 2013.

du. Bu süre zarfında yalnızca geçimini kendi karşılamak zorunda olan fakir öğrencilerin çalışmasına, okulun açık olduğu dönem için para biriktirmesine izin veriliyordu. *Mautbā* [199], yaz ayları hariç, bütün yıl sürüyordu. Okulda eğitim ücretsizdi. Öğrencilerden, aldıkları eğitime karşılık herhangi ücret talep edilmiyordu.[200]

Narsay'ın başkanlığındaki akademide ne tıp eğitimi ne de bir hastane mevcuttu. Nizamnamede geçtiği gibi, hastalanan bir kişinin bakımıyla onun oda arkadaşları görevli idi. Okuldaki ilk hastane daha sonra Abraham De-Bet Rabban döneminde açılacaktı.

Nusaybin Akademisi, Nasturi kilisesinin papazlık kurumu mensuplarının talim ve terbiyesi için sabit ve disiplinli bir eğitim sunan teolojik bir okuldu. Akademi uzun süre Hıristiyan din adamları, misyoner, keşiş ve öğretmenler için başlıca eğitim merkezi oldu.[201]

5. Okul Cemaatinin Düzen ve Disiplini

Narsay'ın yapmış olduğu nizamname bize, öğrencilerin gerek okuldaki gerekse okul dışındaki hayatlarıyla ilgili önemli ipuçları vermekte. Akademinin halk nazarında belli bir saygınlığı vardı ve bu saygınlığa halel gelmemesi için öğrencilerin okul içindeki hareketleri kadar okul duvarlarının dışında oldukları dönemdeki davranışları da okul yönetimi tarafından belirlenmişti.

Öğrencilerden beklenen davranışlar bize bu cemaatin karakterini en iyi şekilde göstermektedir. Her şeyden önce Nusaybin Akademisi bünyesinde günah çıkarılan, öğrencilerinin neredeyse keşiş gibi yaşadıkları ve doğru mezhep olarak Nasturiliği seçmiş bir okuldu. Bir öğrenci adayının okula

[199] Sömestr
[200] Vööbus, **a.g.e.**, s.109.
[201] Vööbus, **a.g.e.**, s.109.

kabulü için aranan ilk şart kişinin Nasturi olması idi.[202] Doğru inançtan[203]sapanlar hem okuldan hem de şehirden kovulacaklardır.[204]

Akademideki hayat bir manastır yaşamını andırıyordu. Öğrenciler ve tabiî ki öğrenmenlerin ikamet ettikleri yer okuldu. Zamanlarının neredeyse tamamını okul sınırları içinde geçiren bu insanlar doğal olarak bir cemaat teşkil ediyorlardı. Toplu olarak yaşanılan her yer gibi akademide de düzeni sağlamak adına cemaat üyelerinden uymaları beklenilen kurallar vardı.

Okula eğitim almak gelen öğrencilerin bekâr olması ve öğrenimleri süresince de bekar kalmaları gerekiyordu. "Okula öğrenim için geldiği halde verdikleri sözleri unutup, kendilerine eş almak için kaçanlar…"[205] Bu maddeden anlaşılan, öğrenci adaylarının eğitimlerinin başında bekâr kalmak için bir söz verdikleridir. Sözünü tutmayanlar okuldan aynı zamanda şehirden kovulacaktır. Evlilik dışında kadınlarla iffete zarar getirecek herhangi bir temasta yasaktı ve böyle bir durum söz konusu olursa kişi aynı şekilde hem okuldan hem de şehirden çıkarılıyordu.

Öğrencilerin, sahip oldukları para veya mallarla ilgili olarak yapılan düzenleme bütün Hıristiyanların bu konuda uyması gereken kurallardan farklı değildi. Öğrencilerin tefecilik yapmaları, faiz karşılığı ihtiyacı olanlara para vermeleri yasaktı. Paralarını borç olarak verebilir ancak bunu kilisenin belirlediği şekilde yapabilirlerdi. "İhtiyacından daha çok para kazanan kardeşlerden hiçbiri bu parayı tefecilik yapmak maksadıyla borç veremez. Olur, da daha fazlasını alırlarsa cemaat bu kişilerin davranışlarından dolayı kınanmasın diye sadece kilisenin belirlediği miktarda borç verilebilir. Bu miktar yıllık %1 (dinar)'dır."[206] Burada bir kere daha yönetimin okulun saygınlığını koruma çabasını görüyoruz. Fertlerin yapmış oldukları yanlışlar kendilerini

---

202 Vööbus, **a.g.e.**, s.109.
203 Nasturilik kastedilmektedir.
204 Bkz.Narsay Nizamnamesi, 3.madde
205 Bkz.Narsay Nizamnamesi, 3.madde
206 Bkz.Narsay Nizamnamesi, 6.madde

olduğu kadar mensubu oldukları cemaati de kötü bir konuma sokuyordu. Nizamnamenin diğer maddelerinde de görüleceği gibi, okulu bu tür tehlikelerden korumak için öğrencilerin bütün sahalardaki yaşamları kontrol edilmeye çalışılmıştır. Öğrencilerin mal varlıkları ile ilgili yapılan düzenlemelerden anladığımız kadarıyla, okula yanında para ya da herhangi kıymeti bir mülkle gelen öğrenci bunu yanında tutamıyordu. Öğrenciler sahip oldukları bu tür şeyleri muhafaza edilmek üzere okula teslim ediyorlardı.[207]

Narsay Nizamnamesi'nde suç olarak belirtilen davranışları, bunların karşılığı olan cezalara bakarak ikiye ayırabiliriz: ağır suçlar ve hafif suçlar. Ağır suçlara örnek olarak şunları sayabiliriz; hırsızlık, yalan, entrika, evlilik ya da bekârlık yeminine aykırı hareket etmek, sahibi bilinmeyen bir eşyaya el koymak, okula ait olan elyazmalarını gasp etmek, büyücülük, kargaşa çıkarmak, doğru inançtan sapmak. Okul yönetimi bu tür suçlar için hiçbir müsamaha göstermiyordu. Bu suçlardan herhangi birini işleyen öğrenci okulun vereceği en ağır cezayı alıyordu ki o da hem okuldan hem de şehirden kovulmaktı.

Hafif suçlar olarak adlandırdığımız diğer durumlarda öğrenci hemen okuldan uzaklaştırılmıyor, hakkında davranışına karşılık gelen cezaya hükmedilip cemaat içindeki yaşamına devam etmesine izin veriliyordu.

Disiplini sağlamak yükümlü olan tek organ okul yönetimi değildi. Okulun bütün öğrencileri bu konuda *rabbaitā* ve seçkin kardeşlere yardım etmek zorunda idi. Nizamname'nin on beşinci maddesi şöyle diyor: "*Kardeşlerden biri arkadaşının yanlış bir davranışta bulunduğunu fark ederse, onu uyarıp davranışını düzeltmeye çalışmalıdır. Uyarılan kişi hatasından dönmeyip davranışına devam ederse, uyaran kişi durumu yönetime bildirmelidir. Öğrenci, olayı yönetime bildirmez ve durum bir başka kişi tarafından ortaya çıkarılırsa, yanlışı yönetime iletmeyen de yanlışı yapanla aynı cezayı paylaşır*." Öğrencilerin hepsi okulda

[207] Vööbus, **a.g.e.,** s.110.

disiplini sağlamak adına üzerlerine düşeni yapmakla yükümlüydü. Toplum hizmeti olarak adlandırabileceğimiz bu kurala uymamak ceza gerektiren bir davranıştı. Bu kuralla Narsay, öğrencileri de işin içine alarak bir oto-kontrol mekanizması oluşturmaya çalışmıştır.

Suçlulara verilen en ağır ceza hem okuldan hem de şehirden kovulmaktı. Bunun haricinde cemaatin önünde kırbaçlanmak veya azarlanmak, ikaz ve göz hapsi gibi cezalarda mevcuttu. Bazı durumlarda ceza önceden belli olmayıp yönetimin toplanmasından sonra belli oluyordu. Nizamname'de gördüğümüz kadarıyla öğrenciler herhangi bir suçtan dolayı para cezasına çarptırılmıyordu. Para cezasına çarptırılanlar sadece okul kurallarına uymayan yöneticiler[208] ve geçerli bir mazeretleri olmaksınız eğitim ve öğretime ara veren öğretmenlerdir.[209]

"Eğer kardeşlerden biri elini arkadaşını dövmek için kaldırır ya da ona hakaret ederse ve bu, olayı görenlerin şahitliğiyle doğrulanırsa, bu kişi bütün cemaatin önünde şiddetle cezalandırılır."[210] Öğrenciler arasında kavga ve birbirine karşı kötü söz kullanma oldukça sık meydana gelen olaylardan olduğundan, bu suç için verilen ceza cemaatten çıkarılma olmuyordu. Bununla birlikte suçun büyüklüğünü göstermek ve caydırıcılığı arttırmak için suçu işleyen, bütün okulun huzurunda oldukça ağır fiziki bir cezaya çarptırılıyordu.

Cemaat önünde cezalandırılmayı gerektiren herhangi bir suç işleyen öğrenci, yaptığı yanlış için her defasında ceza alır ve kendisinden davranışını düzeltmesi beklenir. Bütün bu süre boyuncu bu kişi göz hapsinde tutulur. Ama aynı suçu dördüncü kez işlerse okuldaki en ağır cezayı alır, cemaat ve şehirden kovulur. "Aynı suçu üç kere işlediğinden dolayı cemaatin önünde

[208] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 22.madde
[209] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 20.madde
[210] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 18.madde

kamçılanan öğrenci davranışını düzeltmez ve aynı suçu bir kere daha işlediğini itiraf ederse cezalandırılır, okul ve şehirden kovulur."[211]

Manastır düzeninde yatılı bir okul olan Nusaybin Akademisi'nde öğrencilerin hücrelerinde tek başlarında kalmaları nizamnameye aykırı idi. Okul dışında herhangi bir yerde ikamet etmeleri yasak olan öğrenciler odalarda gruplar halinde kalıyorlardı.[212] " Okula gelen kardeşlerin hücrelerde tek ya da iki kişiyle kalmaları yasaktır. Kargaşa çıkarmadan diğerleriyle birlikte kalmalıdırlar."[213] Okul binasının bir bölümü öğrencilerin küçük gruplar halinde kalabilecekleri odalar şeklinde düzenlenmişti. Öğrencilerin yalnız kalmamaları aynı zamanda cemaatin oto-kontrolü için hem faydalı hem de gerekli idi. Sömestr döneminde cemaatin tek meşgalesi ya eğitim ya da ibadet idi. Bu dönemde bir işle veya sanatla meşgul olmak ya da ticaret yapmak yasaktı.[214]

Akademideki uygulanan ceza sistemi oldukça katı idi. Hiçbir şeyin verilen bir ceza hükmünün uygulanmasına mani olmasına izin verilmiyordu. Suçu işleyenin kaçması söz konusu olmadığı gibi, bu kişinin okul dışından dini ya da laik bir kişiden yardım istemesi de nizamname ile yasaklanmıştı. "Bir suç işlediği vekilharç ve seçkin kardeşler tarafından saptanan ve bu suçtan dolayı kendisine ceza verilen kişi, bu cezaya uymayıp din adamlarına sığınır ya da laik birinden hamilik ve koruyuculuk umarsa, işlediği suç küçük bile olsa asla affedilmeyecektir. Bu kişi cemaatin kardeşliğinden ve şehirde ikamet ettiği yerden kovulacaktır, çünkü o kendisi hakkında verilen hükme inatla uymamıştır."[215]

---

[211] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 19.madde
[212] Vööbus **a.g.e.**, s.110.
[213] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 10.madde
[214] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 5.madde
[215] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 21.madde

Okul yönetimi öğrencilerin okulda olmadıkları yaz aylarında da gözünü bu öğrencilerden ayırmıyordu. Akademinin yazları vuku bulmasından en çok endişe ettiği şey, öğrencilerin herhangi bir nedenle Bizans topraklarına girmesi idi. Ticaret, ibadet, eğitim ve kutsal yerlerin ziyareti de dahil olmak üzere hiçbir sebep bu yolculuğu mazur gösteremezdi. Prensipte kurallara uymama okuldan ve şehirden kovulmak anlamına geliyordu, ama bu durumun sıklıkla vaki olması bazı düzenlemelerin yapılmasına ve Bizans topraklarına geçenler için birtakım ceza indirimlerinin sağlanmasına sebep olmuştur. Bu kuralı çiğnedikleri için ceza almaları gerekenler hakkında *rabbaitā* ve seçkin kardeşler şahsi karar verme yetkilerini kullanabiliyorlardı. Nizamnamenin dördüncü aynı zamanda da en uzun maddesi bu konuyu şöyle ele alıyor “ Okuldaki öğrencilerin, vekilharç ve seçkin kardeşlerin emir ve talimatı olmadan ne eğitim sebebiyle ne ibadet bahanesiyle nede alım-satım işleri için Bizans topraklarına gitmelerine müsaade yoktur. Herkim ki izinsiz olarak eğitim yada ibadet sebebiyle bunu yaparsa cemaate kabul edilmeyecektir. Ticaret yapmak amacıyla izin almak meşru değildir, çünkü bu, okul cemaatinin uğraşı alanlarının dışındadır. Bizans topraklarına girip ticaret yapan kişi cemaate kabul edilmeyecektir. Fakat Vekilharç ve seçkin kardeşlere, bu kişilere hak etmedikleri halde merhamet göstermek güzel görünürse, bir daha bu hatayı tekrarlamayacaklarına dair kati bir söz verip, hak ettikleri azar ve tekdiri aldıkta sonra cemaate katılabilirler, çünkü onlar sadece bir defa eğitim ve ibadet amaçlı cemaatin gelenekleri dışına çıkmışlardır. Ticaret amacıyla Bizans topraklarına geçenlerin beraberlerinde getirdikleri ne varsa alınıp okul hazinesine verilir ve ancak bundan sonra cemaate kabul edilirler. Ticaretle uğraştığı halde iyi bir ismi olan ve ne okulda ne de başka bir yerde kendisi hakkında hiçbir kötü söz işitilmemiş kişilerin, ticaretten kazanıp getirdiklerinin sadece yarısı okul hazinesi için alındıktan sonra cemaate kabul edilirler. Bu tür bir yolculuğa ikinci kez kalkışıp yakalananlar cemaatten tamamen kovulur.”

Bizans topraklarında ticaretle meşgul olanların tekrar okula kabulleri, getirdiklerinin hepsini okula hazinesine devretmeleriyle gerçekleşebiliyordu. Aynı suçu işleyen ama iyi bir ünü bulunan kişi ise kazandıklarının sadece yarısını vererek tekrar okula kabul ediliyordu. Okul, saygınlığına gölge düşürecek öğrencileri duvarları arasında görmek istemediği gibi, hakkında kötü söz işitilmeyen, gelecek vaat eden öğrencileri de elinden kaçırmak istemiyordu.

Okul, fakir öğrencilerin geçimlerini nasıl kazandıklarıyla da yakından ilgileniyordu. Eğitim yılı içinde hiç kimsenin çalışmasına izin verilmiyordu. Tatil zamanı (Ağustos'tan Ekim'e kadar) çalışmak zorunda olanlar ise okulun bu konuda aldığı kararlara uymak zorunda idi. Çalışmak ve ticaret yapmak prensipte yasak olmakla birlikte eğer alım satım işleri bir zorunluluksa, kişi bunu ancak Nusaybin dışında başka bölgelerde yapabilirdi. "Kardeşlerden hiçbiri ticaret yapamaz ya da bir işle meşgul olamaz. Eğer bir şey satmak yada almak mecburi ise bunu sadece Nusaybin dışında, başka memleketlerde Āb ayından Teŝrī qadīm ayına kadar yapabilirler."[216]

Nusaybin para kazanmak için yapılan faaliyetlerde yasaklı bölge idi. Sadece geçimini kendi kazanmak zorunda olanların için bir istisna yapılmış idi. Onlar yaz tatili boyunca bu şehirde yaptıkları iş alçak ve onur kırıcı bir iş olmadı müddetçe çalışabilirlerdi. Nusaybin2de ticaretin herhangi bir çeşidini yapmak bu öğrencilere dahi yasaktı. Nizamname bu ticaret yasağının sebebin açıklamıyor ancak bu yasağın altın büyük olasılıkla öğrencileri esnaf loncalarının ayrıcalıklarına sahip olmaktan uzak tutmak yatıyor.[217] "Bu şehirde Nusaybin'de iş yapmalarına (çalışmalarına) izin yoktur. Ancak işçiler (fakir öğrenciler) bunun dışındadır. Onlar utanç verici bir iş olmaması kaydıyla bu üç ay boyunca çalışabilirler."[218]

---

[216] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 5.madde
[217] Vööbüs, **a.g.e.**, s.115.
[218] Bkz. Narsay Nizamnamesi, 5.madde

6. Okulda Ortaya Çıkan Sorunlar

Narsay'ın gerek teolojik gerek pedagojik gerekse diğer alanlarda hem okul hem de Nasturi Kilise'si için yaptığı çalışmalar ortaya çıkan bazı problemler yüzünden sekteye uğradı. Bu sorunların kaynağı sadece Narsay'ın düşmanları değildi. Dostlarının da bu zorluklardaki payları büyüktü.

En büyük destekçisi Barşawmo ile olan arkadaşlığı eskisi gibi değildi. Bu iki dostun birbirlerine düşman olma sebebinin bir kadın olduğu pek çok kaynakta zikredilmiştir. Bet- Lapat Sinodu'nda alınan kararlara göre Hıristiyan din adamlarının evlenmesinde bir sakınca yoktu ve Barşawmo da bu kararları onaylamıştı.[219] Barşawmo bu izinden yararlanarak Mamoy adlı bir rahibe ile evlendi. Dönemin kaynaklarında yazdığına göre Mamoy oldukça geçimsiz biriydi ve kocasının işlerine karışmaktan geri kalmazdı. Mamoy bir gün Narsay'ı büyük bir kalabalık tarafından çevrelenmiş görünce oldukça kıskandı ve kocasını ona karşı kışkırttı.[220] Daha sonraki kaynaklar da bu iki adamın anlaşmazlığı için aynı hikayeyi sebep olarak göstermişlerse de bu, aradaki sorunun tek sebebi olmaktan biraz uzaktır.

Barşawmo'nun evliliği dönemin konuyla ilgili bütün kaynaklarınca doğrulanıyor olsa da bu evliliğin sebebi için farklı gerekçeler dile getirilmiştir. Bunlardan birisi, İran hükümdarı Firuz'un (457-486) çıkardığı yasadır. Firuz, fermanıyla rahibe olan kadınların mallarının mülkiyetinin devlete geçmesini emir buyurmuştu. Barşawmo, Mamoy'un mallarının kilise yararına kullanılması için onunla evlendi ama bu gerçek bir evlilik değildi. Her ikisi de birbirlerinden uzak duracaklarına daha evlenmeden söz vermişlerdi.[221] Evliliğin tek gayesi Mamoy'un mallarının devletin eline geçmesini engellemekti.

---

219 Hayes **a.g.e.**, s.253.
220 Şer, **a.g.e.**, s.40.
221 Hayes, **a.g.e.**, s.256.

Barşawmo, Firuz'un Diyofizitçileri desteklemesini istiyordu. Pers ülkesindeki Hıristiyanlar, Roma İmparatorluk doktrininden farklı bir doktrini kabul ederlerse ülkedeki huzur ortamının gelişeceği konusunda Firuz, Barşawmo tarafından ikna edilmişti.[222] Firuz putperestti, ama yaşadığı süre zarfında Hıristiyanları destekledi ve Barşawmo'nun önerilerine göre davrandı.[223] Barşawmo bu desteği kaybetmek istemiyordu ve Firuz ondan, bağlılığının kanıtı olarak, diğer Persler gibi evlenmesini isteyince, Barşawmo buna karşı çıkma cesaretini gösteremedi.[224]

Sebep, ister Mamoy'un kışkırtmaları ister başka bir şey olsun, Narsay Nusaybin'de daha fazla kalamadı ve okulu terk etti. Sığındığı yer, bir zamanlar yetim bir çocuk olarak gittiği Kephar Mari'deki Manastır idi.[225]

Narsay burada altı uzun yıl boyunca kaldı. Buradaki ikameti sırasında Narsay, biri dargınlığını ve hayal kırıklığını diğeri kadınların kötü karakterini anlatan iki şiir yazdı. Bu şiirler Barşawmo'nun da hazır bulunduğu dini bir tören sırasında okunduğunda Barşawmo o kadar duygulandı ki olanlardan dolayı derin bir pişmanlık duydu ve Narsay'ı geri çağırdı.[226] Barşawmo'nun pişmanlığı bir yana, Narsay'ın geri çağrılmasındaki asıl neden, uzakta olduğu bütün bu süre boyunca Narsay'ın okul için ne kadar gerekli olduğunun anlaşılmasıydı.[227] Okul için yaptıklarının yanı sıra, Monofizitçilere karşı kesin bir zafer kazanmak isteyen Barşawmo, Narsay'ın yokluğunun Diyofizit inancı destekleyenler için ne kadar büyük bir kayıp olduğunu çok iyi anlamıştı. Keskin zekası ve derin bilgisiyle Narsay, Monofizitçilerin önündeki en büyük setlerden biriydi. Narsay geri döndüğünde, tedbirli dav-

222 Hayes, **a.g.e.**, s.254.
223 Zha, **a.g.e.**, s.139.
224 Hayes, **a.g.e.**, s.256.
225 Vööbus **a.g.e.**, s.116.
226 Şer, **a.g.e.**, s.41; Vööbus, **a.g.e.**, s.116.
227 Vööbus, **a.g.e.**, s.116.

ranarak yaşayacağı yeri Barşawmo'nun ikamet ettiği yerden uzak bir mekandan seçti.

Döndükten sonra da sorunlar Narsay'ın peşini bırakmadı. Bu kez uğraşması gereken kişiler ilahiyatçı rakipleriydi. Barşawmo'nun ölümünden sonra okulda ortaya çıkan sorunların bu ilahiyatçı rakiplerin aktiviteleriyle bağlantılı olması kuvvetle muhtemeldir.[228] Bu kişiler ellerine geçen her fırsatı Narsay'ı iğnelemek ve onun insanlar arasındaki itibarını zedelemek için kullandılar. Bu iki grup arasındaki ihtilaf hem sözlü hem de yazılı olmak üzere artarak devam ediyordu. Narsay'ın rakipleri onun ihtiyatı elden bırakıp kullandığı ve yazdığı bazı ifadeleri şehir otoritelerine yetiştirmekte gecikmediler. Narsay şiirlerinden birinde Firuz ve onun zaferle sonuçlanan bir seferi hakkında, olumlu olmayan kelimeler kullanmıştı. Rakipler bu durumu dönemin Sasani hükümdarı I.Kavad (488-531) Diyarbakır'ı aldığında ona bildirdiler. Narsay'ın arkadaşlarından biri, olanları duyunca, Narsay'a haber gönderip kızgın hükümdarı yumuşatması için yapılması gerekenleri yapması konusunda onu uyardı. Hükümdarla mücadele edemeyeceğini çok iyi bilen Narsay hemen Pers İmparatorluğu'nu ve onun gücünü öven bir şiir yazdı. Şiir Narsay'ın aynı arkadaşı tarafından Farsça'ya tercüme edilip hükümdara okundu ve tehlike böylece bertaraf edilmiş oldu.[229]

Narsay'ın rakipleri onu Pers İmparatorluğunu sevmemek ve Bizans yararına casusluk yapmakla bile suçladılar. Okul artık iki cenahın da birbirlerinin açığını yakalayıp,saf dışı etmeye çalıştıkları bir savaş alanına benziyordu.

Uzun, verimli ve oldukça maceralı bir hayatı olan "Doğunun Dili" ve "Hıristiyanların Şairi"[230] diye anılan öğretmen Narsay, Persler'in Diyarbakır'ı aldığı yıl ölmüştür. *Erbil Vekayiname'*sinde bu olay şöyle anlatılır: "*O*

---

[228] Vööbus, **a.g.e.**, s.117.
[229] Vööbus, **a.g.e.**, s.118.
[230] Hayes, **a.g.e.**, s.269.

tarihlerde Romalılar ve Persler arasında bir savaş sürüyordu. Qawad (Kavad) kendini ikinci kez kral ilan ettikten (498) sonra,güçlü bir orduyla Roma İmparatorluğu'nun üzerine yürümüştü. O tarihlerde Romalılar'ın kralının adı Anastis/Anastasiyus'du. Persler birçok kenti, bu arada Amid (Diyarbakır) ve Reš – Cayna/ Reş-Ayna/ Rasül Ayn kentlerini Romalılar'dan aldı. Amaçları Hıristiyanlara karşı yeniden koğuşturma eylemleri başlatmaktı; ama savaşın sonu gelmedi ve Persler geri dönmeye zorlandılar; barbar Hunların bastığı ülkelerini korumaları gerekiyordu. O zamanlarda öğretmen Mar Narsay, Pers birlikleri Nusaybin'deyken öldü."[231]

Narsay 502 yılında Nusaybinde öldü[232] ve kemiklerini saklamak için onun adına yaptırılan kiliseye gömüldü. Adı Nasturi azizlerinin yazıldığı listede yer almaktadır.[233]

Siirt Vekayinamesi Narsay'ın eserleri hakkında şunları söylemektedir: "*Onun 12 cilde ayrılmış ve yılın günleriyle bağlantılı 360 tane ölçülü dünsel şiiri vardır. Burada Suruçlu Yakup'u eleştirdi ve inancının kötü yönlerini ortaya çıkarttı. Sapkın mezhepli rahip ve papazların neler yaptığını içeren* Ölülerin Çürümüşlüğü *adlı bir kitap yazdı. Tevrat'ı, Yeşu Bar-Nuh'u,Yargıçlar'ı, Yakup'u, İşaya'yı, Hezekyel'i ve Daniyel'i yorumladı ve ağıtsal şiirler yazdı. Urfa'dan ayrılınca ayrılıkçı gruplar kitaplarından bir bölümünü yaktılar."*[234]

B. Elişo Bar Kuzboye Dönemi (502/509)

Narsay'la birlikte Urfa Akademisi'nde öğrenci olan Elişo, Narsay'ın ölümü üzerine Nusaybin Akademisi'in başkanı oldu.[235] Yedi yıl bu görevde kaldı. Değerli bir bilgin olan Elişo bütün dini ve din dışı kitapları incelemiş,[236] ve kiliseyi yazdığı yazılar ve incelemelerle doldurmuştu. Özellikle

[231] Zha, **a.g.e.**, s.143.
[232] Akyüz, **a.g.e.**, s.30. ; Şer, **a.g.e.**, s.43.
[233] Hayes **a.g.e.**, s.269.; Şer, **a.g.e.**, s.44.
[234] Adday Şer, *Siirt Vekayinamesi,* Çev: Celal Kabadayı, İstanbul: Yaba Yayınları, 2002, s.44.
[235] Zha, **a.g.e.**, s.143.
[236] Vööbus, **a.g.e.**, s.122.

Mecusilere ve sapkınlara karşı yazdığı kitaplar meşhurdur. Nusaybin Akademisi müdürü olmadan önce ki öğretmenlik günlerinde Katolikos Aqoq'un isteği üzerine imanla ilgili 38 bölümlük bir kitap yazmıştır. İran hükümdarı Kavad, imparatorluğunda bulunan her inancın kendisine tanıtılması için bir anlaşma yapılmasını emretti. Kilise işlerinin yoğunluğu nedeniyle bu çalışmaya katılmayan Mor Aqoq, Elişo'dan Ortodoksluğu kanıtlayan bir kitap yazmasını ister. Elişo'nun 38 bölümden oluşan kitabı şu konuları içeriyordu: İlahi Ruh, Üçleme, Yaratılışın Altıncı Günü, İnsanın Oluşumu, Meleklerin Yaratılışı, Şeytanın Kovulması ve İsa'nın Gelmesi. Katolikos Aqoq bu kitabı Farsçaya çevirir ve Kavad'a sunar.[237] Sunulan bu kitap hükümdar tarafından oldukça beğenilmiş ve kendisin sunulan diğer dört kitaptan daha üstün tutulmuştur.[238]

Elişo, bazı kaynaklarda Nusaybin Piskoposu olan Hoşe ile karıştırılmakta ve bu ikisinin aynı kişi olduğu belirtilmektedir ki bu doğru değildir. Süryanice yazıda iki ismin yazılışlarının birbirine çok yakın olması ve ikisinin de aynı yerde görev yapmış olmaları bu karışıklığa sebep olmuş olabilir.[239]

C. Abraham De-Bet Rabban Dönemi (509-569)

Nusaybin Okulu'nun üçüncü müdürü Abraham de-Bet Rabban'dır. Abraham, Nusaybin Okulu'nun büyük öğretmeni Narsay ile aynı köydendi. Bu yüzden kaynaklarda adı "Abraham de-Bet Rabban" yani "Efendimizin evinden(memleketinden)" olarak geçmiştir.[240]

Ebil Vekayiname'sine göre Abraham Narsay'ın bir arkadaşıydı :" *O günlerde okulun tefsircisi Kuzboyeli İlyas (Elişo) ölmüştü ve yerne çalışkan bir adam,*

237 Adday Şer, **Siirt Vekayinamesi**, Çev: s.137.
238 Hayes, **a.g.e.**, s.287.
239 Vööbus **a.g.e.**, s.123.
240 Vööbus, **a.g.e.**, s.135.

güçlü bir emekçi, Tanrı korkusu bilimine vakıf ve tanrısal kitapların araştırmacısı ve Mar Narsay'ın dostu olan Mar Abraham /Abrohom geldi."[241]

Barhadbeşabba ve diğer bazı kaynaklara göre ise o, Narsay'ın akrabalarındandı.[242] Kesin doğum tarihi bilinmeyen Abraham, on beş yaşına geldiğinde bütün dünyalık işlere karşı ilgisini kaybetti ve kendini Tanrı'ya ve O'nun yoluna adamaya karar verdi. Babası Abraham'ı Nusaybin'e, büyük amcası Narsay'ın yanına götürdüğünde bu arzusu gerçekleşmiş oldu.[243] Abraham büyük amcası ve öğretmeni Narsay ile aynı adı taşıyordu. Narsay onun adını Abraham olarak değiştirdi.[244]

Odasını Abraham ile paylaşan Narsay[245], onun eğitimi ve gelişimi ile yakından ilgilendi. Abraham Narsay'dan öğretim metodları, tefsir ilmi, irfan ve zahitliği öğrendi.[246] Öğrenmede gösterdiği hırs ve istekle Narsay için büyük bir sevinç kaynağı olan Abraham, gösterdiği başarıyla okuldaki bütün akranlarını geride bırakmıştı. Kısa sürede Nusaybin Okulu'nda öğretmenliğe başladı. Urfalı Tuma'dan Yunanca öğrenmek için Urfa'ya giden Abraham, Farsça, Yunanca ve Süryanice'yi iyice öğrendi.[247]

Akademi kanunlarına göre okul müdürü aynı zamanda *mepašqānā* yani tefsirci idi. Kaynakların aktardığına göre olağanüstü yeteneklere sahip hünerli bir eğitmen, *mepašqānā* ve okul müdürü olan Abraham pek çok açıdan ünlü selefini (Narsay) geride bırakmıştır.[248]

Yunanca ve Süryanice'yi iyi derecede bilen Abraham de-Bet Rabban'a bu övgüleri hak ettirecek çalışmaların başında Kutsal Kitab'ın yorumlanması

---

241 Zha, **a.g.e.**, s.146.
242 Hayes, **a.g.e.**, s.288. ; Vööbus, **a.g.e.**, s.135.
243 Vööbus, **a.g.e.**, s.135.
244 Şer, **a.g.e.**, s.50.
245 Vööbus, **a.g.e**., s.135.
246 "The School of Nisibis", (Çevrimiçi) http://www.nestorian.org/the_school_of_nisibis.html, 29 Mart 2013.
247 Şer, **a.g.e.**, s.51.
248 Vööbus, **a.g.e.** s.136.

dersinde öğrencilere sağladığı büyük yardım gelmektedir. Mepsuestiyalı Teodor'un yorumları kurallara uygun bir şekilde Süryanice'ye çevrilmiş olmasına rağmen, pratikte öğrencilerin anlayamayacağı kadar zor ve karışıktı. Abraham bu Süryanice çeviriyi tekrar gözden geçirip, öğrencilerin anlayabileceği makul bir Süryanice kullanıp yeniden düzenledi. Hukukla ilmiyle ilgili kitapları Süryani Edebiyatı'na dâhil eden ilk kişi odur. [249] Teodor ve Nestur'un dini eserleriyle, Eski Ahit'i Yunanca'dan Süryanice'ye çevirdi. Abraham'ın eserlerinin pek çoğu Eski Ahit'le ilgilidir. Tefsirle ilgili eserlerinin hiç biri günümüze ulaşmamıştır.

1. Akademinin Fiziki Olarak Büyümesi

Abraham liderliğindeki okulun öğrenci sayısı tarihindeki en azami noktaya ulaştı. Bu dönemde okulda eğitim gören öğrencilerin sayısının binin üzerinde olduğu kaydedilir.[250] Artan öğrenci sayısı dikkate alınınca, eğitimin aksamadan ve sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için atılması gereken adımlar olduğu kesindir. Her şeyden önce öğrenciler için yatacak odalara ve sınıflara ihtiyaç vardı. "Yazarların evi" olarak adlandırılan ve içinde eğitimin yapıldığı bina artık oldukça eski ve yetersizdi. Yeni yapılan bina öğrencilerin ihtiyaçlarını daha kolay karşılayabilecekleri şekilde tasarlanmıştı. Öğrenciler bu yeni binada yazılarını daha kolay yazıp, işlerini daha rahat tamamlayabileceklerdi. Yeni binanın hemen müdürün hücresinin yanında olduğu da bize aktarılan bilgiler arasındadır.[251]

Öğrenci yatakhanelerinin azlığı Abraham döneminden önce de bir sorundu ama Abraham döneminde bu sorun vahim bir hal aldı. Bu dönemde bazı öğrencilerin okulda yeterli sayıda kalacak yer olmadığından şehirde kalmaları zorunlu hale geldi. Bu, okul kurallarına aykırı olması bir yana,

---

[249] "The School of Nisibis", (Çevrimiçi) http://www.nestorian.org/the_school_of_nisibis.html (29 Mart 2013)
[250] Vööbus, **a.g.e.**, s.143. ; Şer, **a.g.e**., s.50.
[251] Vööbus **a.g.e.**, s.144.

yeni problemleri de beraberinde getirdi. Şehirde kalmak durumunda olan bu öğrenciler için sabahın erken vaktinde okula gelip akşam geç vakitte geri dönmek oldukça zordu. Pek çoğu şehirde kaldıkları yerlere vardıklarında dış kapıyı herhangi bir hırsızlığa karşı kapatılmış buluyordu.[252] Onlar için eğitimlerinden en iyi neticeyi almak giderek güçleşiyordu.

Bu öğrenciler için durumu zorlaştıran diğer bir konu da maddi sorunlardı. Şehirde kalan öğrencilerden pek çoğu yıllık geçim için ayırdıkları paranın büyük kısmını kiraya vermek zorundaydı. Bazı öğrencilerin okul sınırları dışında ikamet etmesinin okula negatif dönüşü çok daha başka bir konuda idi. Öğrenciler bu zorunlu ikametleri sırasında bazı hastalıklara yakalanıyor bunu da okul sınırları içine taşıyorlardı.

Durumun vehameti karşısında harekete geçmek zorunda olduğunu hisseden Abraham okulun yanındaki bir arsa üstüne içinde öğrencilerin kalabileceği seksen hücresi olan bir bina yaptırdı.[253] Duvarlarla çevrilmiş üç ana bölmeden oluşan bu binanın masraflarının okul müdürü Abraham de-Bet Rabban tarafından karşılandığı ifade edilmiştir.[254]

Abraham'ın Okulu fiziksel olarak büyütme çabalarının içerisinde okul için bir ilke rastlıyoruz. Uzun zamandır bir ihtiyaç olarak beliren ama bir türlü yapılamayan okul hastanesi (*xenodocheion)* bu dönemde yapıldı. Herhangi bir hastalık ya da acil durumlarda öğrenciler sağlık yardımı almak için şehre gitmek zorundaydılar. Okulda ikamet eden öğrencilerin bu gibi durumlarda ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan düzenlemeler oldukça yetersiz idi. Narsay Nizamnamesine göre hastalanan bir öğrencinin bakımı ve iyileşmesi için gerekenleri yapmak onun oda arkadaşlarının görevidir ki bu tür bir hasta bakımının yeterli olmayacağı oldukça açıktır. Hastanenin yapı-

[252] Vööbus, **a.g.e.**, s.145. 8.dipnot.
[253] "The School of Nisibis", (Çevrimiçi) http://www.nestorian.org/the_school_of_nisibis.html, 29 Mart 2013.
[254] Vööbus, **a.g.e.**, s.145.

lış gayesi şu şekilde açıklanmıştır." *O, ilk olarak onlar (*hasta olanlar*) şehirde gezinmek zorunda kalmasınlar, yağmaya talana uğramasın ve onurları kırılmasın diye bir hastane yaptırdı."*[255] Hastanenin inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 553 ile 556 yılları arasına bir zaman olduğu tahmin ediliyor.[256]Abraham de-Bet Rabban hastaneyi gerekli bütün ekipmanlarla donattı ve buranın denetimini kendi üzerine aldı. Günde üç defa hastaneye gider ve hasta olanları ziyaret ederdi.[257]

Okula bu dönemde yeni eklenen binalar arasında son olarak iki tane hamam görüyoruz. Bu hamamlardan biri okul cemaatinin kullanıma verildi, diğeri ise hastanenin masraflarını karşılamak için hastaneye devredildi.[258] Kaynaklar, hastaneye devredilen bu hamamın nasıl işletildiğine dair bir şey söylememektedir.[259]

2. Bazı Yasal Düzenlemeler

Abraham de-Bet Rabban'ın düzene soktuğu konulardan biri de *maqreiānē* ve *mehageiānē*'nin finansal durumlarını düzeltmek oldu. Bu iki öğretmenin geçimlerini sağlamak için okuldan tahsil ettikleri belli bir miktar yoktu. Kendilerine ödenen maaş oldukça istikrarsızdı ve bu da öğretmenlerin işlerine olumsuz olarak yansıyordu. Abraham bu maddi sıkıntıya bir çözüm getirebilmek için bir çiftlik satın aldı ve buranın gelirini *maqreiānē* ve *mehageiānē*'ye tahsis etti. Öğretmenlerin maaşları ödendikten sonra arta kalan kısım, giderlerin karşılanması için hastaneye bırakıldı.[260]

Okulun artan öğrenci sayısını karşılamak için yapılan fiziki çalışmalar, akademinin ihtiyaçlarının sadece bir çehresini oluşturmaktaydı. Artan kapa-

---

255 Vööbus. **a.g.e.**, s.146.
256 Plinio Prioreschi**, a History of Medicine: Byzantine and İslamic Medicine**. Volume:IV, Omaha, Horatius Press,2001.s.123.
257 Vööbus, **a.g.e.**, s.146. 18.dipnot.
258 Prioresch, **a.g.e.**, s.124.
259 Vööbus, **a.g.e.**, s.146.
260 Vööbus, **a.g.e.**, s.147.

siteye bağlı olarak eğitim alanında da bazı adımların atılması gerekiyordu. *Erbil Vekayinamesi* bu konuda şunları söylüyor: *"Ama insanın kendini olduğundan daha fazla akıllı görmemesi gerekir; bütün zararların yozlaşmanın kaynağı budur. Yürekli olmak, kendini savunmak, cesaretli olmak gerekir. Bu arada okulun dil bilgisi ve İncil öğretmenleri topladılar ve bu toplantıda özellikle ekonomiye ilişkin dinsel yasalar ele alındı."*[261]

Kutsal Kitapların yorumcusu, papaz ve Tanrıyı seven Mor Abraham'ın yüce ve becerikli eğitimi altında toplanan bu kurulda öğretmenler daha önce yapılan nizamnameye itaat edeceklerine dair resmi bir beyan vermiş oldular. *"Kutsal babalarımız tarafından yapılıp bize emanet edilen kanunları onaylıyor ve itaat ediyoruz. Yazılan her şeyi direnç ve saygısızlık göstermeden uygulayacağımızı taahhüt ediyoruz."* [262]

Toplantıda karara bağlanan diğer bir madde de, sert önlemler alınmadığı takdirde okuldaki durumun daha da kötüleşmesinden ne kadar korkulduğunu göstermektedir. *"Yukarıda zikredilen suçlardan herhangi birini işlerken yakalanan kişi hakkında hükmü açıklar ve onaylarız ve hiç kimse ona herhangi bir şekilde veya herhangi bir sebeple yardım etme hakkına sahip değildir."*[263]

Karara bağlanan bu maddeler onaylaması için zamanın Nusaybin Piskoposu Mor Pavlos'a sunulmuştur. Bu yasal düzenlemelerin kesin tarihi bilinmemekle[264] birlikte Mor Pavlos'un görevde olduğu 551 ve 571 yılları arasında olduğu malumdur.[265]

Abraham zahitliği ve takvasıyla tanınan bir kişiydi. Oldukça sade bir yaşam sürüyor ve kendi servetini okul işleri için harcamaktan kaçınmıyordu. Ortodoks inancını büyük bir gayret ve azimle savunuyor ve bu konular-

---

[261] Zha, **a.g.e.**, s.147.
[262] Vööbus, **a.g.e.**, s.148.
[263] Vööbus, **a.g.e.**, s.148.
[264] Şer bu düzenlemelerin 571 yılında yapıldığını belirtiyor. Bkz. Şer, *Nusaybin Akademisi,* s.57.
[265] Vööbus, **a.g.e.**, s.148.

da asla hoşgörülü davranmıyordu. Kaynaklarda belirtildiğine göre kendini inancına o kadar adamıştı ki bu uğurda hiçbir eziyette katlanmaktan kaçınmıyordu. Bu hoşgörüsüzlüğü cemaatin çok da hoşuna giden bir durum değildi. Bir süre sonra rüzgâr tersten esmeye başladı ve Abraham cemaatin hedef tahtası haline geldi. Ona isnad edilen suçlardan biri de gizli putperestlikti.[266] Bu suçlamalara karşı ona arka çıkan kimse yoktu. Hatta okulda Abraham'a karşı çıkan kardeşlerin bütün halk tarafından teşvik edildiği bile söylenmiştir. [267]

Erbil Vekayinamesi'ne göre bu kargaşanın sebebi okulda su yüzüne çıkmaya başlayan sorunlardır. "*Okulun dünyevi mülkünün kötü yönetilmesinden kaynaklanan bazı karışıklıklar ortaya çıkmıştı*" Büyük ihtimalle Abraham'ın kötü niyetinden ziyade, tecrübesizliğinden kaynaklanan bu finansal sorunlar, okul duvarları dışında da telaşa neden oldu. Erbil piskoposu Henana yardım için hemen Nusaybin'e geldi. "*Mor Henana bu karışıklıkları duyduğu zaman, onu Rabb'in evini koruma aşkı kapladı ve hemen Nusaybin'e gitti. Bilgeliğinin gücüyle bütün tartışmalarda huzur hüküm sürdü. Kilisenin gemisi rahatladı ve dümeni sakin sulara doğru açıldı.*"[268]

Abraham de-Bet Rabban'ın tarih kitaplarında ismi sıkça geçen ve diğerlerinden daha çok tanınmış bazı öğrencileri şunlardır: Büyük Mor Abo, Kaşkarlı Abraham, Arzunlu Yeşo-Yahb, Nusaybinli Abraham, Bar-'İto, Yawnon, Yusuf Ahvazi, Dadişo, Katalikos Sabrişo, Nusaybin Metropoliti Grigoriyos.

C. Arzunlu Yeşo-Yahb Dönemi (569-571)

---

[266] Vööbus, **a.g.e.**, s.149.
[267] Vööbus, **a.g.e.**, s.151.
[268] Zha, **a.g.e.**, s.147.

Abraham de Bet-Rabban'ın öğrencisi olduğu bilinen Arzunlu Yeşo-Yahb yalnızca iki yıl kadar akademinin müdürlüğünü yürütmüştür ve onun dönemine dair önemli bulgular elde edilememiştir.

D. Nusaybinli Abraham Bar Kardyoye (571-572)

Arzunlu Yeşo-Yahb'ın arkasından gelen Nusaybinli Abraham Bar Kardyoye hakkında da elimizde yeterli bilgi mevcut değildir.

E. Erbilli Henana Dönemi (572-?)

Nusaybinli Mor Abraham'ın ölümü üzerine okul müdürlüğüne Henana getirildi. Henana Nusaybin Akademisi'nin beşinci müdürü idi. Henana sadece görev süresinin uzunluğuyla değil aynı zamanda okul tarihinde oynağı rol ve cemaat üzerindeki etkisiyle de adından sıkça bahsedilen bir müdürdü.

Hadyablı[269] olan Henana daha sonraki dönemlerde memleketinin ismiyle yani "Hadyablı Henana"[270] olarak anılmıştır. Önceki yaşamına dair bilinenler oldukça sınırlı. Henana, Abraham de-Bet Rabban'ın okul müdürü olduğu dönemde Nusaybin Akademisi'nde idi. *Siirt Vekayinamesi*'ne göre Henana akademi öğretmenlerinden Musa'nın öğrencisi idi.[271] Okul müdürü Henana, kendisi gibi Nusaybin Akademisi mezunu olan ve aynı ismi taşıyan Erbil piskoposu Henana ile karıştırılmaktadır. Hadyablı Henana Kilise hiyerarşisinde sadece bir papaz olarak geçmektedir, daha yüksek bir ünvana sahip değildir.[272]

Henana'nın dini görüşleri okulda ve Doğu Kilisesinde uzun zaman sürecek kargaşalara sebep oldu. Bu konuda *Siirt Vekayinamesi* ayrıntılı bilgi vermektedir :" *(Henana) uzun zamandır okuldaydı. Hak yolundan sapan mezheplerin yazılı metinlerini işliyordu. Tefsirci Teodor'a zıt şeyler açıklıyordu. Sapkın*

---

269 Erbil
270 Vööbus, **a.g.e.**, s.234.
271 Şer, **Siirt Vekayinamesi**, s.313.
272 Vööbus, **a.g.e.**, s.235.

öğretilere bağlandığı için gerçekten uzaklaşıyordu. Grigor, Nusaybin piskoposu olunca, Henana hakkında söylenenleri ona bildirdiler. Onu kınadı ve tarzını reddetti. Ama Henana savlarından geri dönmek istemedi. Bunun üzerine Grigor onun yazdığı kitapları yasakladı. O an için Henana yanlışlarından vazgeçmiş gibi yaptı ve başpiskoposun iki kadın almalarını yasakladığı ve bunda direttikleri için aforoz ettiği kralın doktorlarının yardımını isteme fırsatı alana kadar da bu durumda kaldı.[273]

Pavlos'un Nusaybin piskoposu olduğu ve Abraham'ın akademi müdürlüğü görevini işgal ettiği zamanda Henana Nusaybin Okulu'nda öğretmendi.[274] Henana'nın okulda sorun yaratan biri olarak görülmeye başlaması da bu döneme rastlar. Henana fikirlerini daha açık şekilde dile getirmeye başlayınca Grigor, Katolikos Mor Sabrişo'ya bir mektup yazıp durumu anlattı. Henana da Katolikos'a kendi görüşlerinin doğru olduğunu anlatan bir mektup yazdı. Piskoposlar da Henana'nın kitaplarını yasaklayıp onu aforoz ettiler. Ancak Sabrişo, onların sözlerini dinlemedi[275] ve Henana'nın mektubunu hoşnutlukla karşıladı.

Grigor, Nusaybin ileri gelenlerinden birçoğunu Henana'yı dinledikleri için aforoz etti. Ruhbanlara karşı oldukça sert bir tutum içine girdi. Bu yüzden hakkındaki şikayetler çoğaldı. Bu sebeple İran hükümdarı Hürmüz, Grigor'dan memleketi Kaşkar'a geri dönmesini istedi. Grigor kentin kapısında ayakkabılarının tozunu silktikten sonra Nusaybin'i terk etti.[276]

Henana'nın görüşlerini benimsemedikleri için Nusaybin Akademisi'nden ayrılanların hikâyesini *Siirt Vekayinamesi* şöyle anlatıyor: "*Öğrenciler Henana'nin sözlerini kabul edip başpiskoposunkini reddeden Mor Sabrişo'nun bu kararından oldukça etkilendiler. Peygamberin sözünü ettiği çabayla dolu olarak okuldan çıkıp gittiler. Sahip oldukları eşyaları dağıttılar; ellerinde İncil kitapları ve farme/buhurluklarla siyah örtüler üzerinde haçlar vardı. Ve kentten dualarla çıktı-*

[273] Şer, **a.g.e.**, s.315.
[274] Vööbus, **a.g.e.**, s.235.
[275] Şer, **Nusaybin Akademisi**, s.70.
[276] Şer, **Siirt Vekayinamesi**, s.314.

lar, Yakarış Duası'nın ezgilerini söylüyorlardı. Yaklaşık 300 kişiydiler.Kentin sakinleri onların ayrılışına ağladılar ve sızlandılar. Bütün kötü ruhani liderler Grigor'u kovmanın sevinci içindeyken, kendilerini bekleyen ve onların üzerine yıkılacak felaketten haberleri yoktu. Böylece dindar insanlar onlardan kurtulacaktı. Okulda 20 kişi ve bir o kadar çocuktan başka kimse kalmadı.[277]

Akademiyi terk edenlerin bazıları geri döndü, bunlar Henana'nın görüşlerini benimsediler. Bu kişiler Eşayo, Arap Meskeno ve Aho ile peşlerinden gelen bir adam idi.[278]

Abraham de-Bet Rabban'ın Nusaybin Akademisi müdürü olduğu dönemde, Nusaybin piskoposu Pavlos Nasturi inançlarına aykırı olan görüşlerinden dolayı Henana'yı akademiden kovmuştu. Bu olayın ne zaman vuku bulduğu bilinmemekle birlikte Henana'nın geri dönüşünün Pavlos'un ölümüyle 571 yılında olduğu kaynaklarca belirtilmiştir.[279]

Akademiye geri dönüşünden sonra müdür olarak seçilen Henana şahsında Nusabin Okulu alışılmadık yeteneklerle donatılmış bir lider kazandı. Kendini öğrenmeye ve eğitime adamışlığı öğrencilerini büyülüyordu. Boş zamanlarını tereddütsüz bir şekilde dini ilimleri öğrenmeye adamıştı. İncil hakkında yazılmış kitaplar konusunda derin bir bilgisi vardı. Öğrencileri onun ders anlatışındaki zenginliği bir kralın softasında bulunan yiyeceklerin zenginliğiyle ifade ediyorlardı. Eserini Henana hala hayatta iken yazan Barhadbeşabba bu konuda şunları söylüyor: "*Çeşitli yiyeceklerde dekora edilmiş bir kral sofrası gibi o da bizim önümüze kitapların lezzetleriyle süslü, kutsal derslerin her çeşit eğitimiyle harmanlanıp filozofların zarif sözleriyle tuzlanmış ruhani sofralar hazırlardı.*"[280] Kendine hayran olan ve daha sonra öğretmen olarak farklı

---

[277] Şer, **a.g.e.**, s.315.
[278] Şer, **Nusaybin Akademisi**, s.73.
[279] Vööbus, **a.g.e.**, s.235.
[280] Vööbus, **a.g.e.**, s. 236.

okullara giden öğrencileri sayesinde Henana'nın ünü yakından uzağa pek çok yere yayıldı.

Mari b. Süleyman Henana'nın öğrencilerinin sayısının 800'ü bulduğunu söyler.[281] *Siirt Vekayinamesi* bu sayıyı 300 olarak belirtir.[282] Siirt Kütüphanesinde bulunan *Doğu ve Batı Koleksiyonu Yasalarının Özeti* adlı bir kitap sayılarının 500 olduğunu söyler.[283] Henana hakkında en fazla bilgiyi veren Barhadbeşabba ise bu konuda suskundur.

1. Henana Nizamnamesi

Nüfusu oldukça kalabalıklaşmış bir cemaati disiplin altında tutmak doğal olarak zordu. Buna bir de okuldaki fikir ayrılıklarından kaynaklanan sorunlar eklenince disiplini sağlamak hepten zorlaşmıştı. Nusaybin Akademisi uzun zamandır eğitim alanında gösterdiği başarılarla altın çağını yaşıyordu. Sorunların eğitimin önüne geçtiği bir dönemde bu kaliteyi devam ettirmek için bazı yeni adımların atılması kaçınılmaz olmuştu.

Okulun hali hazırdaki disiplinini sağlayan kurallar bütünü neredeyse bir asır önce yapılmıştı. Bu süre zarfında hem kemiyet hem de keyfiyet olarak değişen okul cemaati için Narsay Nizamnamesi artık yeterli değildi. Yapıldığı zamanda uygun ve yeterli olarak kabul edilen bu kurallar okulda artık neredeyse hiç uygulanmıyordu. Yeni bir nizamnamenin zamanı gelmişti.

582 yılında Henana'nın Monofizit inançlarını benimsemeyen öğrencilerin akademiden ayrılmasından sonra, okulda karışıklıklar ve fitneler hat safhaya ulaştı. Henana bu gergin ve tedirgin ortamı yeniden kontrol altına almak için 590 yılında bir nizamname hazırladı. Mor Grigor'dan sonra Nu-

281 Vööbus, **a.g.e.**, s. 236.
282 Şer, **Siirt Vekayinamesi**, s.315.
283 Şer, **Nusaybin Akademisi,** s.68.

saybin piskopos'u olan Mor Şam'un da bu nizamnameyi onayladı. Nizamname maddelerinden önceki giriş bölümünde şunlar yazılıdır:

"Tekrar, diğer yasalar merhametli ve hayırsever, kralların kralı Hürmüz'ün 12. taht yılında[284] *uyanık çoban ve bilge müdür, kutsal babamız piskopos Mor Şam'un, bilgisinde yetenekli, tevazusunda şanlı papaz Henana, maqreiānā ve badūqā Mor Qaşşa, papaz ve mehageiānā Mor Henaniş, okulun rabbaitā'sı Huh ile o dönem okulda bulunan bütün seçkin ve badūqā kardeşler ile yapılmıştır.*[285]

Hürmüz'ün hükümranlık yılları Hıristiyanların en rahat oldukları dönemdi. Bu yüzden nizamname girişinde Hürmüz "hayırsever ve merhametli" sıfatlarıyla övülmüştür.

1.1. Henana Nizamnamesi Maddeleri

1) Okulun hastanesinde bulunan *aksenādākrā*[286] hasta olan kardeşlere özen göstermeli ve onlara gereken gıda ve bakım konusunda hiçbir şey eksik olmamalıdır. Aynı şekilde kendisine emanet edilen eşyalarda hırsızlık ya da dolandırıcılık yapmamalıdır.

Aksenādākrā'nın *Malpānā*[287] olmadan okulun gelir ve giderleri konusunda düzenleme yapması yasaktır. Bu nizamnamede yazılanlardan birini bile yapmadığı anlaşılırsa, dolandırdığı ya da hasıraltı ettiği her şey ondan alınacaktır. Hastaneye ceza olarak 50 dinar vermelidir. Daha sonra okulu ve şehri utanç içinde terk etmesi gerekecektir.

2) Okula gelen öğrencilerin, okuldaki hücreler boş olduğu müddetçe kent(Nusaybin) halkıyla birlikte kalmaları yasaktır. Onlarla kalan birisi akademiye bir daha alınmayacaktır.

[284] 590 yılına tekabül ediyor.
[285] Vööbus, **The Status of the School of Nisibis**, s.92.
[286] Kayyum, veli, muhafız, vasi anlamlarına gelmektedir.
[287] Doktor. En yüksek ünvanlardan biridir. Ayrıca akademideki bütün öğretmenler için kullanılan bir terimdir.

3) *Rabbaitā*[288] *rabban'*ın[289] emirlerini yerine getirmek zorundadır. İhtiyacı olan kardeşlere bakmak için dolaşırken yemeğe ihtiyacı olanlara yemek verir, sorunları olanların sorunlarını çözer. Kardeşlerden herhangi biri bir başkası için yiyecek sağlayamaz. İşini savsaklayamaz ve şehirde başıboş dolaşamaz.

4) Hiçbir öğrenci hiçbir bahaneyle kardeşleriyle kaldığı yeri terk edip gidemez ve kendine şehir dışında ya da şehir kenarında kalacak bir yer inşa edemez. Meşru ikametgahında kalmak zorundadırlar. Bundan daha yüce bir şey isteyen olursa manastıra ya da çöle gidebilir.

5) Akşam denetiminde veya yorum dersi ya da toplu ilahiler sırasında hazır olmayan öğrenci, ders için ayrılmış bu zaman diliminde neden hazır olmadığını bir delille açıklamadığı sürece buna hoşgörü gösterilemez. Onlar oda başkanları, oda başkanlarına itaat etmediklerin de *rabbaitā* tarafından aranırlar.

6) Eğitimini bitirmeden ya da onun içindeyken kardeşleriyle paylaştığı yasal hayatı bırakıp okulu terk eden kişi öldüğünde, bu kişi için cemaat kuralları uygulanmaz.(Bu durumda ölen bir kişinin cenaze masrafları ve defin işlemleri okul tarafından karşılanmaz). Ancak yönetim bu dini yükümlülükleri yerine getirmeyi tercih ederlerse bu daha onurlu bir davranış olur.

7) Normal zamandan önce eğitim programını terk edenler, eğer başkalarına eğitim verecek seviyede görünürlerse *malpānā'*nın izniyle bunu yapabilirler. Ancak şehirde kaldıkları uzun süre göz önüne alındığında bu ortamdan ayrılmaları zor olacağı için tekrar okula dönmelerine izin yoktur, hatta şehirde dahi kalamazlar.

8) Cemaatten birinin ölümünden sonra okula bıraktığı kitaplar öğrencilerden ya da yöneticilerden biri tarafından çalınır, değiştirilir veya üstündeki

[288] Vekilharç
[289] Okul müdürü

ithaf yazısı bulanıklaştırılırsa, bunu yapan kişinin okulda kalmasına artık izin yoktur. Hatta bu kişi şehirde dahi kalacak bir yere sahip olamaz.

9) Beraber kalan kardeşlerden hiç biri kendi başına bir şey yiyemez. Onların hayatları tıpkı eğitimleri gibi ortak olmalıdır.

10) Hasat mevsiminde [290]ya da işçilerin çalıştığı zamanda[291] hiç kimsenin işini ve ya zorunluluklarını başkasının sırtına yüklemesi doğru değildir. Hiç kimse başlangıçta iş konusunda kardeşleriyle yaptıkları anlaşmayı değiştiremez ve ya bu anlaşmaya sırt çeviremez.

11) Hastalık ya da apaçık bir mazereti olanların dışında hiç kimsenin ölen birinin cenaze törenine katılmaması ve ya gece uyanık kalıp nöbet tutmaması mümkün değildir. Bu görevleri yerine getirmekten kaçınanlar bütün cemaatin önünde uyarılırlar.

12) Okula eğitim almak için gelen kardeşlerin, başka şeylerle tuzağa düşürülmemeleri için, şehirde kendilerine erkek öğrencilerin olduğu bir okul bulup ders vermeleri yasaktır. Ancak yaşlılıktan ya da herhangi bir zayıflıktan dolayı çalışamayanların iki veya üç erkek çocuğa ders vermelerinde sakınca yoktur. Onların bu sayıdan daha çok çocuğa ders verdikleri ortaya çıkarsa okuldan kovulurlar ve ellerindeki öğrenciler alınır.

13) Okuldaki kardeşlerden hiç biri vekilharcın izni olmadan şehirdeki bir anma törenine veya yortuya katılıp yemek yiyemez. Vekilharcın izni olmadan bunu yaptığı ortaya çıkan kardeşler geçici bir süre okuldan uzaklaştırılırlar.

14) Akademide bedeni bir sakatlığından ve ya herhangi bir hastalığından dolayı çalışamayacak olan kardeşler ihtiyaçları konusunda *rabbaitā*yı bilgilendirmelidirler ki *rabbaitā* onlara mümkün olduğu ölçüde yardım ede-

---

[290] Mısır ve meyve hasatları, Okul bu iki hasat mevsiminden sonra başlıyordu.
[291] Geçimini kendi sağlayan öğrencilerin çalıştığı yaz sezonu.

bilsin. Ancak bu kişilerin okul müdürü, vekilharç ve ya seçkin kardeşlerin adını kullanarak inananlardan dilenmesi, zenginlerin ve kadınların kapılarına gidip bir şeyler istemesine izin yoktur. Eğer onların *malpānā* ve kardeşler adına dilendikleri anlaşılırsa cemaatten ve şehirden kovulurlar.

15) Okula eğitim için, belirtilmiş zamandan önce gelen kardeşler okuma ve yorum dersinde herhangi bir tasarruf yetkisine sahip değillerdir, kendilerini derslere kaptırmamalıdırlar. Bu öğrenciler öncelikle *rabbaitā* ve seçkin kardeşler tarafından okul kanunlarıyla test edileceklerdir.

16) Okuldaki kardeşler, okulda oldukları müddetçe taverna ve restoranlarda yemek yiyemez, bahçe ve parklarda piknik ve şarap partileri düzenleyemezler. Onlar hücrelerinde ahitlerine[292] uygun şekilde yaşamalıdırlar.

17) Okul öğrencileri ilimle geçen yaşantılarında kıyafet ve saçlarına özen göstermelidirler. Onlar, saçlarını ne tamamen traş etmeli nede laikler gibi uzatmalıdırlar. Traşları basit, gösterişsiz, temiz ve büyüklenmeden uzak olmalıdır. Bu öğrenciler okulun dışına çıktıklarında ya da kente gittiklerinde kıyafet ve saç traşlarından akademinin öğrencisi oldukları anlaşılmalıdır.

18) Okuldaki öğrencilerden hiçbiri şehirdeki rahibelere ya da şehir dışındaki kadınlara doğruyu gösterme bahanesiyle ders anlatamaz. Onlarla uzun ve sürekli sohbetlerde bulunamaz, ta ki haklarında yanlış bir sanı ve kuşku olmasın. Bunun dışında davrandığı belirlenen kişi hem okuldan hem de şehirden kovulur.

19) Okula ilahiyat eğitimi için gelen öğrencilerin doktorlarla (tıp öğrencileriyle) birlikte yaşamasına izin yoktur, çünkü dünya ilimlerine ait kitaplar kutsal kitaplarla aynı ışık altında okunamaz.

---

[292] *Qeiāmā*: Ahit, söz, anlaşma.

20) İlahiyat eğitimini tıp eğitimi almak için terk eden kardeşlerin, eğer haklarında iyi bir şehadet yoksa tekrar okula gelip ders dinlemelerine izin verilmeyecektir. Ancak Nusaybin'in yerlisi olanlar bunun dışındadır.

21) Akademi cemaatinden hiç biri esirlere koruma sağlayamaz ve ya kölelere efendilerinden kaçmaları için yardım edemez. Bu tür davranışlar kutsal cemaatin zarar görmesine sebep olabileceğinden dolayı yasaktır.[293]

2. Nusaybin Akademisi'nde Tıp Eğitimi

Narsay Nizamnamesi'nde görmediğimiz, ilk defa Henana Nizamnamesi'nde karşımıza çıkan yeniliklerden biri akademideki tıp eğitimidir. Daha önce de bahsedildiği gibi okuldaki ilk hastane müdür Abraham de-Bet Rabban'ın görev yaptığı yıllarda açılmıştı. Bu hastanenin açılış amacı okulda ilahiyatın yanında bir de tıp eğitimi vermek değil, hasta olan cemaat mensuplarının tıbbi bakımlarını yapmaktı. Okuldaki yatacak yer sayısı öğrenci sayısında az olduğu için bazı öğrencilerin Nusaybin'de kalmalarına geçici şekilde izin verilmiş bu da doğal olarak okuldaki hastalıklarda ve hasta sayısında bir artışa sebep olmuştu. Yarı manastır düzeninde bir hayat tarzının hâkim olduğu akademide, öğrencilerin şehre gitmeleri ve şehir halkıyla temasta bulunmaları pek de hoş karşılanan bir durum değildi. İşte bu hasta öğrencilerin tedavi için şehre indiklerinde yaşayabilecekleri herhangi bir tatsız durum düşünülerek Abraham tarafından okulun hemen yanında bir hastane yaptırıldı. Dönemin Sasani hükümdarı I.Hüsrev (531-579)tarafından da desteklenen bu hastanenin yeri yine aynı hükümdar tarafından okula tahsis edilmiştir. Hüsrev bu hastaneye aynı zamanda on iki tane de işini iyi bilen doktor göndermişti.[294]

---

[293] Henana Nizamnamesi maddeleri için bkz: Vööbus,**The Status of the School of Nisibis**, s.92-102.

[294] A.A McDonald, Gerrit J.Reinink, M.W. Twomey, **Learned Antiquity: Scholarship and Learning in the NE, Greco-Roman World and the Early Mediavel West: Groningen Studies in Cultural Change,** Leuven- Peeters, 2003, s. 166.

Henana Nizamnamesi bize eğitim müfredatında bir genişleme olduğunu açıkça gösteriyor. Tıp eğitimi de müfredata dâhil edilmişti. Bu bölümün ne zaman açıldığı belli değildir ancak Narsay değil de Henana Nizamnamesi'nin bu konuyla ilgiler bilgiler içeriyor olması bize tıp eğitimin Nusaybin Akademisin'de 6.yy'dan önce başlamadığını göstermektedir.[295] Abraham de-Bet Rabban döneminde İran hükümdarının doktoru olan aynı zamanda Nusaybin Akademisi'nin hamiliğini de yapan Kaşvi'nin okulda tıp eğitiminin verilmesinde rolü olması da mümkündür.[296]

Bu dönemde tıp eğitimi her ne kadar okulun bir parçası olarak gözükse de okuldaki hayatın ve işleyişin içine tam olarak kabul edilmediği aşikârdır.[297]

Zengin bir Hıristiyan ailenin üyesi olan ve sonradan bir keşiş olarak üne kavuşan Mor Babay'ın hayatını anlatan kaybolan bir Süryani eserin Arapça tercümesinde Nusaybin Akademisinde ki tıp eğitimini 6.yy'ın ikinci yarısında var olduğuna dair deliller mevcuttur: *"Farsça kitapları okuduktan sonra Nusaybin'deki hastaneye gidip orada tıp kitaplarını okudu. Okulda on beş yıl kaldı ve (yunan) biliminde oldukça yetenekli hale geldi. Hastanede kitap okuduğu bir gün uykuya daldı. Uykusunda ona Mor Abraham'a yakın biri olan, keşişlerin lideri İzla'ya gitmesinini emreden korkunç bir ses duydu..."*[298] 8.yy'a ait bir başka kaynakta Mor Babay'ın Nusaybin'de ki hastanede bir doktor olduğundan bahsediyor.[299]

Okuldaki yaşam birlikte sürdürülen bir yaşamdı. Yemek yemek, uyumak, ders dinlemek gibi faaliyetlerin hepsi beraber yapılan işlerdi. Bu ortak hayattan uzak tutulan tek grup tıp öğrencileriydi. "Okula ilahiyat eğitimi için gelen öğrencilerin doktorlarla (tıp öğrencileriyle) birlikte yaşamasına

---

[295] Prioreschi, **a.g.e.**, s.123.
[296] Becker, **a.g.e.**, s.95.
[297] Vööbus, **History of the School of Nisibis**, s.283.
[298] Prioreschi, **a.g.e.**, s.123.
[299] Prioreschi, **a.g.e.**, s.124

izin yoktur, çünkü dünya ilimlerine ait kitaplar kutsal kitaplarla aynı ışık altında okunamaz."[300] Bu madde bize aynı zamanda okulda tıp eğitiminin yüksek bir değere sahip olmadığını da gösteriyor.

Tıp öğrencileriyle ilahiyat öğrencilerinin bir araya gelmesi mümkün mertebe engellenmeye çalışılıyordu. Saygın ve kazançlı bir meslek olan doktorluğun ilahiyat öğrencilerinin aklını çelip onlara teoloji eğitimlerini bıraktırması riski bu ihtiyatın en önemli sebeplerinden biri olsa gerek.[301] Unutulmamalıdır ki Nusaybin Akademisi başından sonuna kadar, amacı ilahiyat eğitimi vermek olan bir okuldu. Her ne kadar 6.yy'da burada bir tıp eğitiminden bahsedilse bile asıl amaç her zaman için ilahiyat ilmi olmuştur.

Akademide tıp öğrencileri için farklı standartlar uygulanıyordu. Onlar eğitimlerini diğerleri gibi okulda değil ya doktorların evinde ya da akademinin hemen dışında bulunan hastanede alıyorlardı. İlahiyat öğrencileri tıp eğitimi almaya karar verirlerse ilk önce tıp eğitimlerini bitirip yetkililere bu eğitimi başarıyla bitirdiklerini ispatlamak zorundaydılar. Ancak bundan sonra ilahiyat derslerine devam edebilirlerdi. [302]Nusaybin Akademisi'ndeki tıp eğitiminin ayrıntıları hakkında kaynaklarda pek bilgiye rastlanmıyor. Ancak bu eğitimin sadece insan bedeninin iyileştirme kapsamlı olmadığı felsefeyi de içine aldığı bilinmektedir.

Doğu Süryani okullarındaki tıp eğitimi antik çağ ile İslami dönem tıp eğitimi arasında bir aracı vazifesi görmüştü. İslami dönemdeki tıp eğitiminin kökeni hakkındaki tartışmada Nusaybin Okulu her zaman mevcut bulunmuştur.

---

300 Bkz.Henana Nizamnamesi, 19. madde.
301 Prioreschi, **a.g.e.**, s.123.
302 Prioreschi, **a.g.e.**, s.122.

3. Henana Döneminde Okuldaki Yaşam ve Disiplin

Akademinin hemen yanında bulunan hastanenin, yapılışından Henana dönemine kadar olan süre zarfında nasıl işlediğe, hangi kurallarla yönetildiğine dair bir bilgimiz yok. Hastanenin durumu ve yönetimiyle ilgili ilk bilgilere Henana Nizamnamesinde rastlıyoruz. Ya daha önceki nizamnamede yer almadığından ya da acilen düzene sokulması gereken bir konu olduğundan Henana Nizamnamesi'nin ilk maddesi doktorun yani hastane yöneticisinin işlerini düzenlemeye ayrılmıştır.

"Okulun hastanesinde bulunan *aksenādākrā*[303] hasta olan kardeşlere özen göstermeli ve onlara gereken gıda ve bakım konusunda hiçbir şey eksik olmamalıdır. Aynı şekilde kendisine emanet edilen eşyalarda hırsızlık ya da dolandırıcılık yapmamalıdır"

Bu maddenin devamında güvenilir bir yönetim oluşturmak için hastane yöneticisinin *(aksenādākrā)* yetki alanı sınırlandırılmış hastanenin gelir ve giderleri konusunda yalnız karar vermesi engellenmiştir. Bütün bu önlemlere rağmen hırsızlığı, dolandırıcılığı açığa çıkan ya da nizamnamede yazılanları yapmayan yöneticinin elindekiler alınır ve hastaneye ceza olarak nizamnamede belirtilen para cezasını ödemesi gerekir ki, bu ceza Henana Nizamnamesi'ndeki tek para cezasıdır. Okul yönetimi bu konudaki ciddiyetini liyakatsiz yöneticiyi para cezasından sonra bir de okul ve şehirden kovarak göstermiştir. "*Malpānā*[304] olmadan okulun gelir ve giderleri konusunda düzenleme yapması yasaktır. Bu nizamnamede yazılanlardan birini bile yapmadığı anlaşılırsa, dolandırdığı ya da hasıraltı ettiği her şey ondan alınacaktır. Hastaneye ceza olarak 50 dinar vermelidir. Daha sonra okulu ve şehri utanç içinde terk etmesi gerekecektir."[305]

---

[303] Kayyum, veli, muhafız.

[304] Doktor. En yüksek ünvanlardan biridir. Ayrıca akademideki bütün öğretmenler için kullanılan bir terimdir.

[305] Bkz. Henana Nizamnamesi, 1. Madde.

Akademi bu dönemde de Abraham döneminde olduğu gibi öğrenci akınına uğramış bu da gelen adaylar arasından okula kabul edilecekleri eleme yoluyla almayı zorunlu kılmıştır. Bu adayların okul kanunlarıyla test edilmesi ve uygun olanların okula öğrenci olarak kabul edilmesi görevi *rabbaitā* ve seçkin kardeşler tarafından yürütülüyordu. "Okula eğitim için, belirtilmiş zamandan önce gelen kardeşler okuma ve yorum dersinde herhangi bir tasarruf yetkisine sahip değillerdir, kendilerini derslere kaptırmamalıdırlar. Bu öğrenciler öncelikle *rabbaitā* ve seçkin kardeşler tarafından okul kanunlarıyla test edileceklerdir."[306] Okula kabulden önce yapılan bu elemede adaylar okul yönetimini tatmin edecek bir performans göstermek zorundaydılar. Ancak bundan sonra okula kabul olunup dersleri dinlemeye başlayabilirlerdi.

Henana Nizamnamesinin ele aldığı ve bu dönemde okul için gerçekten büyük bir problem teşkil eden bir mesele de yatacak yer konusu idi. Nusaybin Akademisi yatılı bir okuldu ve öğrencilerin şehirde şehir halkıyla birlikte kalmaları kesinlikle yasaktı. Ancak Abraham de-Bet Rabban döneminde öğrencilerin sayısı yatacak yer sayısından daha fazla olduğu için, okulda kalamayacak öğrencilerin geçici bir süre şehirde kalmalarına izin verilmişti. Okulda boş yer açılır açılmaz bu öğrencilerin geri gelmesi zorunlu idi. Abraham'ın yaptırdığı seksen hücrelik bina da ihtiyacı karşılamaya yetmedi ve o zamandan bu zamana değişik sayıda ki öğrenci grupları şehirde ikamet etmek zorunda kaldılar. Okulda boş yer oldu halde şehirde kalan kişi okula kabul edilmiyordu. "Okula gelen öğrencilerin, okuldaki hücreler boş olduğu müddetçe kent(Nusaybin) halkıyla birlikte kalmaları yasaktır. Onlarla kalan birisi akademiye bir daha alınmayacaktır."[307]

Şehirde yaşamanın yasak olması gibi kardeşlerden ayrı bir yaşam sürmeye çalışmakta yasaktı. Bu hem okulun "hayat ortaktır" prensibine göre

[306] Bkz. Henana Nizamnamesi, 15. Madde.
[307] Bkz. Henana Nizamnamesi, 2. Madde.

böyle olmalıydı hem de öğrencileri disiplin altında tutmak için en ideal yoldu. Yarı manastır özelliği taşıyan Nusaybin Okulunda keşiş hayatı övülen bir yaşam tarzı olsa da öğrenciler için uygun görülmemişti. Bu yüzden yalnız yaşamasına dini gerekçeler bulan bir kişinin önü de nizamnamenin 4. maddesiyle kesilmiş oluyordu. "Hiçbir öğrenci hiçbir bahaneyle kardeşleriyle kaldığı yeri terk edip gidemez ve kendine şehir dışında ya da şehir kenarında kalacak bir yer inşa edemez. Meşru ikametgâhında kalmak zorundadırlar. Bundan daha yüce bir şey isteyen olursa manastıra ya da çöle gidebilir."

Okuldaki yaşamın ortak bir yaşam olduğunu vurgulayan diğer bir madde de şöyledir. "Beraber kalan kardeşlerden hiç biri kendi başına bir şey yiyemez. Onların hayatları tıpkı eğitimleri gibi ortak olmalıdır."[308] Her odada 8 ya da 10 öğrenci hücre başkanının gözetiminde yaşardı. Aynı hücrede kalan öğrenciler yemeklerini bir tür yemekhanede beraber yerlerdi.[309]

Narsay Nizamnamesinde de gördüğümüz gibi okulun idari işleri *rabbaitā* tarafından yürütülüyordu. *Rabbaitā* okul müdürünün emri altında bulunuyordu ve herhangi bir olumsuz durumda hesap vermesi gereken kişi o idi. Narsay döneminde okulda disiplinin sağlanması için öğrencilerde aktif rol oynarken bu dönemde bütün ipler *rabbaitā*'nın elinde toplamıştır. "*Rabbaitā rabban*'ın emirlerini yerine getirmek zorundadır. İhtiyacı olan kardeşlere bakmak için dolaşırken yemeğe ihtiyacı olanlara yemek verir, sorunları olanların sorunlarını çözer. Kardeşlerden herhangi biri bir başkası için yiyecek sağlayamaz. İşini savsaklayamaz ve şehirde başıboş dolaşamaz."[310]

Daha önce de belirtildiği gibi Nusaybin Okulu paralı bir okul değildi, öğrenciler aldıkları eğitime karşı herhangi bir ücret ödemiyorlardı. Bununla birlikte okul, fakir öğrenciler için bir ödenekte ayırmıyordu. Yaşamını sür-

---

308 Bkz. Henana Nizamnamesi, 9. Madde.
309 Hayes, **Urfa Akademisi**, s.177.
310 Bkz. Henana Nizamnamesi, 3. Madde.

dürmek için gereken desteği ailelerinden alamayan fakir öğrenciler okulun tatil olduğu yaz aylarında çalışarak okulun açık olduğu dönem için para biriktiriyorlardı. Bedeni bir sakatlığı bulunduğundan ya da çalışamayacak kadar güçsüz olan öğrencilerin bakımı ise akademi tarafından karşılanıyordu. Burada da karşımıza *rabbaitā*'nın diğer bir görevi çıkıyor. " Akademide bedeni bir sakatlığından ve ya herhangi bir hastalığından dolayı çalışamayacak olan kardeşler ihtiyaçları konusunda *rabbaitā*'yı bilgilendirmelidirler ki *rabbaitā* onlara mümkün olduğu ölçüde yardım edebilsin…"[311] Aynı maddenin devamı bu kişilerin dilenmelerini yasaklamış ve dilendikleri takdirde alacakları cezayı da açıkça dile getirmiştir. "Ancak bu kişilerin okul müdürü, vekilharç ve ya seçkin kardeşlerin adını kullanarak inananlardan dilenmesi, zenginlerin ve kadınların kapılarına gidip bir şeyler istemesine izin yoktur. Eğer onların *malpānā* ve kardeşler adına dilendikleri anlaşılırsa cemaatten ve şehirden kovulurlar."

Fiziki bir rahatsızlıktan dolayı ağır bir işte çalışamayan öğrencilere diğerlerine tanınmayan bir ayrıcalık verilmiştir. Şehir hayatına karışmaları yasak olan öğrencilerin şehir okullarında ders verip para kazanmaları da aynı şekilde yasaktı. Bu onların doğru yoldan sapmasını önlemek için konulmuş bir madde idi ve tek istisnası fiziki yetersizliği olan fakir öğrencilerdi. Bu tür öğrenciler şehirde sayıları üçü geçmeyen erkek çocuklara ders verebilirdi. Öğrenci sayısı üçü geçerse bu kişi akademiden kovulma cezasına çarptırılırdı. "Okula eğitim almak için gelen kardeşlerin, başka şeylerle tuzağa düşürülmemeleri için, şehirde kendilerine erkek öğrencilerin olduğu bir okul bulup ders vermeleri yasaktır. Ancak yaşlılıktan ya da herhangi bir zayıflıktan dolayı çalışamayanların iki ve ya üç erkek çocuğa ders vermelerinde sakınca yoktur. Onların bu sayıdan daha çok çocuğa ders verdikleri ortaya çıkarsa okuldan kovulurlar ve elindeki öğrenciler alınır."[312]

---

[311] Bkz. Henana Nizamnamesi, 14. Madde.
[312] Bkz. Henana Nizamnamesi, 12. Madde.

Narsay Nizamnamesi'yle ayrı bir madde oluşturulmadan diğer şeylerin yanında düzene sokulan ama geçen sürede unutulup yine yanlış uygulamaların boy gösterdiği bir alanda kütüphane ve kitaplar idi. Narsay Nizamnamesi'ne göre *rabbaitā*'dan okumak yada kopyasını çıkarmak için bir kitap alıp bunu iade etmeyen kişi şehirden uzaklaştırılır.[313] Geçen süre içinde kütüphanede bulunan kitaplar tamamen kanunsuz yollarla hakkı olmayanların malı haline gelmişti.[314] Bu haksız kitap ediniminin ne sıklıkla yaşandığı belli olmasa da yönetimi önlem almaya zorlayacak kadar sık rastlanan bir durum olduğunu tahmin etmek güç değil. Kitapların el yazısıyla çoğaltıldığı bir dönemde kütüphaneye ait olması gerek kitapların ortadan kaybolması okul yönetimini bu suçu işleyenlere karşı en ağır cezayı vermeye zorlamıştır. "Cemaatten birinin ölümünden sonra okula bıraktığı kitaplar öğrencilerden ya da yöneticilerden biri tarafından çalınır, değiştirilir veya üstündeki ithaf yazısı bulanıklaştırılırsa, bunu yapan kişinin okulda kalmasına artık izin yoktur. Hatta bu kişi şehirde dahi kalacak bir yere sahip olamaz."[315]

Akademi öğrencilerinin bir manastırın rahipleri gibi sade ve lüksten uzak yaşamaları gerektiği nizamnamenin değişik yerlerinde vurgulanmıştır. Eğlence nevinden sayılan aktiviteler, dışarıdan biri katılmaksınız sadece öğrenciler arasında yapılsa bile hoş karşılanmıyordu. "Okuldaki kardeşler, okulda oldukları müddetçe taverna ve restoranlarda yemek yiyemez, bahçe ve parklarda piknik ve şarap partileri düzenleyemezler. Onlar hücrelerinde ahitlerine uygun şekilde yaşamalıdırlar."[316]

Öğrenciler kıyafet ve dış görünüşlerine de dikkat etmek zorundadırlar. Kıyafet konusuna kesin çizgilerle sınırlar çizilmemiş olsa da kıyafetlerini gösterişten mutlaka uzak tutmalıydılar. Nizamnamede öğrencilerin saç kesimleri kıyafetlerine göre daha detaylı şekilde anlatılmıştır. Saçlar tamamen

---

313 Bkz. Narsay Nizamnamesi, 14. Madde.
314 Vööbus, **a.g.e.**, s.273.
315 Bkz. Henana Nizamnamesi, 8. Madde.
316 Bkz. Henana Nizamnamesi, 16. Madde.

traş edilemez ama laik kişiler gibi uzunda bırakılamaz. Saç kesimi basit, gösterişten uzak ve temiz olmalı. Akademi öğrencileri şehirde dolaşırken sadece dış görünüşleriyle bile nereye ait olduklarını diğer insanlara anlatabilmeliydiler.[317]

Okul öğrencilerinden birinin bir kadınla uzun süreli sohbeti okulun ve cemaatin adına sürülmüş bir leke olduğundan cezası hem okuldan hem de şehirden kovulmaktı. Bu sohbetin amacı kadınlara doğru yolu göstermek olsa bile sonuç değişmiyordu. Kadınlarla temas her ne bahaneyle olursa olsun yasaktı. "Okuldaki öğrencilerden hiçbiri şehirdeki rahibelere ya da şehir dışındaki kadınlara doğruyu gösterme bahanesiyle ders anlatamaz. Onlarla uzun ve sürekli sohbetlerde bulunamaz, ta ki haklarında yanlış bir sanı ve kuşku olmasın. Bunun dışında davrandığı belirlenen kişi hem okuldan hem de şehirden kovulur."[318]

Akademideki eğitim yönetimin gözetimi altında yapılıyordu. Öğrencilerin derslerdeki durumu ya da derste hazır olup olmadıkları yönetim tarafından takip ediliyordu. Az sayıda olmayan bu öğrencilerin gözetimi tabidir ki yeni elemanların göreve alınmasını gerektiriyordu. İşte "hücre başkanı" olarak isimlendirilen ve bir nevi asistanlık olan bu yeni rütbe böylece ortaya çıkmış oldu. Hücre başkanları eğitim elemanları olmayıp öğrencilerin arasından seçilen ve rütbe terazisinde en alt sırada bulunan kişilerdi. Maddelerden biri bize bu elemanların görev sahaları hakkında bilgi veriyor. "Akşam denetiminde veya yorum dersi ya da toplu ilahiler sırasında hazır olmayan öğrenci, ders için ayrılmış bu zaman diliminde neden hazır olmadığını bir delille açıklamadığı sürece buna hoşgörü gösterilemez. Onlar oda başkanları, oda başkanlarına itaat etmediklerin de *rabbaitā* tarafından aranırlar."[319]

---

[317] Bkz. Henana Nizamnamesi, 17. Madde.
[318] Bkz. Henana Nizamnamesi, 18. Madde.
[319] Bkz. Henana Nizamnamesi, 5. Madde.

Henana Nizamnamesi'de Narsay Nizamnamesi gibi öğrencilerin yalnızca okulda oldukları dönemi değil, okul tatil olduğu dönemdeki davranışlarını da kontrol ediyordu. Narsay dönemi yasalarının öğrencilerin yaz tatillerinde hangi işi yaptıklarına ve bu işi hangi topraklarda yaptıklarına oldukça önem verip bu konuda sınırlamalar getirmesine rağmen, Henana Nizamnamesi bu konuda hiç bir şey söylemez. Burada yazın çalışmak zorunda olan öğrenciler için konulan tek kural, çalışmaya başlamadan önce kardeşleriyle yaptıkları ahit neyse ona uymaları, sorumluluklarını aldıkları işleri başkalarının sırtına yıkmamalarıydı." Hasat mevsiminde ya da işçilerin çalıştığı zamanda hiç kimsenin işini ve ya zorunluluklarını başkasının sırtına yüklemesi doğru değildir. Hiç kimse başlangıçta iş konusunda kardeşleriyle yaptıkları anlaşmayı değiştiremez ve ya bu anlaşmaya sırt çeviremez."[320]

Nizamnamenin son maddesinde yine okulu herhangi bir baskı ya da müdahaleye karşı koruma çabalarını görüyoruz. Bu maddenin herhangi bir olay sonrası mı yoksa tamamen tedbir amaçlı mı yazıldığı konusunda bugüne ulaşan bir bilgi yoktur. Okul üyelerinden birinin doğru olduğuna inanılmakla birlikte okulun varlığını dış dünyaya karşı zora sokacak herhangi bir davranışı gerçekleştirmesi bu maddeyle önlenilmeye çalışılmıştır. "Akademi cemaatinden hiç biri esirlere koruma sağlayamaz ve ya kölelere efendilerinden kaçmaları için yardım edemez. Bu tür davranışlar kutsal cemaatin zarar görmesine sebep olabileceğinden dolayı yasaktır."[321]

4. Henana'nın Son Dönemlerinde Nusaybin Okulu

Diyofizit görüşü benimseyenlerin okulu terk etmesinden sonra akademide nerdeyse 20 kişi kalmıştı.[322] Okul, öğretmenlerinden pek çoğunu kaybetmişti. Akademi, bir zamanlar "eğitimin merkezi" diye anıldığı günlerin gölgesinde yaşıyordu artık. Bununla beraber okul artık Monofizit görüşlerin

[320] Bkz. Henana Nizamnamesi, 10. Madde.
[321] Bkz. Henana Nizamnamesi, 21. Madde.
[322] Şer, **Siirt Vekayinamesi**, s.315.

hüküm sürdüğü bir yerdi ve bu da kilise kademelerindeki Yakubilerin okula yardım etmelerine vesile oluyordu. Kilise saflarından gelen bu yardımla akademi bazı yaralarını sarıp yeniden güç bulduysa da o eski parlak dönemler çoktan geride kalmıştı.

Akademideki durum o kadar karışıktı ki bazı öğrenciler Henana Nizamnamesi metnini çalıp saklamaya bile cüret ettiler. Daha sonra zorlukla bulunduğunu öğrendiğimiz metin, tekrar gözden geçirilip yürürlüğe kondu.[323] II. Hüsrev'in (589/90-628) 13. taht yılında yani 602'de bulunan akademi nizamnamesi kopya edildi ve dönemin Nusaybin piskoposuna onaylatıldı.

Bu metnin yılda bir defa bütün cemaatin önünde iyi öğrencileri kötülerden ayırt etmek, iyileri yüreklendirip kötülerin kalbine korku salmak ve böylece davranışlarını değiştirmelerini sağlamak için okunmasına karar verildi.[324] Henana ve arkadaşları Yakubilerden aldıkları destekle okuldaki faaliyetlere en az hasarla devam etmeye çalışıyorlardı. Kilisedeki Monofizit Diyofizit çatışması doğal olarak okula ve de eğitime yansıyordu. Henana'nın bazı öğrencileri fikirlerini Pers ülkesinin değişik yerlerinde kurdukları okullarla yaymaya çalıştılar. Bunlardan bazıları oldukça başarılı oldu ancak hiç biri Nusaybin Akademisi'nin ayarında bir okul olamadı.[325]

Henana'nın okulu bu sancılı durumda ne kadar daha idare ettiği kesin olarak bilinmiyor. Kaynaklardan onun 609'da hala hayatta, 612'de ise çoktan ölmüş olduğunu öğreniyoruz.[326] Nusaybin Akademisi'nin Henana'dan sonraki müdürünün kim olduğu bilinmiyor. Ancak Yusuf Huzoyo'nun *Sorular ve Yanıtları* adlı kitabından Soriyon'un 7. yy.'ın ortalarında Nusaybin Aka-

---

323 Vööbus, **a.g.e.**, s.313.
324 Vööbus, **a.g.e.**, s.314.
325 Şer, **Nusaybin Akademisi**, s.98.
326 Vööbus, **a.g.e.**, s.317.

demi'nde yorumcu olduğunu öğreniyoruz.[327] Akademi parlak günlerini çoktan geride bırakmış bir halde 8.yy'a kadar varlığını sürdürmüştür.

Henana'nın bazı öğrencileri şunlardır: büyük Baboy, Gdololu Yeşo-Yahb, Sahdona, Erbilli Yeşo-Yahb, öğretmen Mihail, Barhadbeşabba Arboyo, Rabban Ukomo, yorumcu Pavlos.

---

327 Şer, **a.g.e.**, s.98.

– SONUÇ –

Nusaybin Akademisi'ni farklı yönleriyle bir bütün halinde ele almaya çalıştık. Şüphesiz akademinin en dikkat çeken tarafı hem kendi yakın çevresindeki hem de Roma İmparatorluğu içindeki dini tartışmalarla olan ilişkisidir. Akademi Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlık üzerindeki baskıları azalttığı yıllarda ortaya çıkan kurumlardan biri olmasına karşın, kısa sayılabilecek bir süre içerisinde İmparatorluk merkezi otoritesinin desteklediği konsillerde ortaya çıkan görüşlerle uyuşma gösteremeyen diyofizitçi akımın en önemli kurumlarından biri haline gelmiştir. Kısacası her ne kadar İmparatorluğun, önce Roma sonra Doğu Roma-Bizans İmparatorluğunun, doğu sınırı bölgesinde bulunsa da İmparatorluğun dini tercihleri akademi üzerinde çokça etkili olmuştur. Kuruluşuna dair gözlemlediğimiz bu gerçeklik, siyasal zemin ile kurum arasındaki ilişki akademinin geleceği üzerinde belirleyici bir unsur olmuştur.

Akademinin ilk kuruluşundan sonra Nusaybin şehrinin Pers İmparatorluğu tarafından ele geçirilmesi ile birlikte Urfa'ya taşınmak durumunda kalan akademi üyeleri Urfa Akademisi'ni canlandırmışlardır. Bu durumla beraber Urfa Akademisi'nde Mor Nastur'un öncülerinden olduğu diyofizitçilik, bir başka deyişle Nasturilik baskınlığını göstermeye başlamıştır. Ancak Efes Konsili'nde bu görüşlerin reddi ve Mor Nastur'un aforoz edilmesi ile beraber diyofizitçiler üzerindeki baskılar ciddi şekilde artmıştır. Akademinin Nusaybin'de yeniden kurulması böyle bir ahvalde gerçekleşmiştir. Batı bölgelerinde rahata ulaşamayan Nasturiler artık Pers topraklarında bulunan Nusaybin'de faaliyetlerini sürdürmeyi seçmişlerdir. Roma İmparatorluğu ile

araya mesafe girmesi akademinin doğuya yakınlaşması ile sonuçlanmıştır. Bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan en önemli etkilerden biri ise Orta Asya'dan Arabistan'a ve hatta Hindistan'a ve Çin'e uzanan bir coğrafyanın Hıristiyanlığı Nasturilik olarak ortaya çıkan şarklılaşmış formu ile tanımaları olmuştur. Bugün Çin toprakları içerisinde Nasturi sembolleri taşıyan anıtlara rastlamak mümkündür.

Hıristiyanlığın doğulu formu denilen Nasturiliğin gelişiminde farklı siyasi ve felsefi farklı unsurlar etkilidir. Öncelikle dönem Hıristiyanlarının Hz. İsa'nın doğasına dair tartışmalarla çokça meşgul olduklarını hatırlamak gerekir. Nasturilik de bu tartışmalar içinde doğmuş ve Nasturiler Hz. İsa'nın biri beşeri biri tanrısal olmak üzere iki doğası bulunduğunu savunmuşlardır. Hz. İsa'nın tek doğası bulunduğunu savunan monofizitçiler ve diyofizitçiler arasındaki uyuşmazlığın Nasturiliği ayrı bir mezhepsel çizgi olarak karşımıza çıkaran önemli bir etken olduğu görülmktedir. Bunun yanında Süryanice ve Helen dili arasındaki çekişme ve bunun siyasi zemindeki karşılığı önemli bir yer teşkil eder. Nasturiler dini eğitimin Süryanice dilinde sürdürülmesi konusunda bir ısrarlı bir tutum sergilemişlerdir. Görüleceği üzere farklı tartışma ve çekişmeleri bünyesinde barındıran Nusaybin Akademisinin bir sınır şehri olması ve önemli bir kültürel mirası barındırması hiç şüphesiz çizilen tablonun oluşumuda etkilidir.

Nusaybin'in bir sınır şehri oluşu onun Roma ve Pers İmparatorluklarının mücadelesinden etkilenmesine sebep olmuştur. İmparatorlukların dini tercihlerinin de akademi için önemli olduğu bir devirde savaşların bu eğitim kurumunu doğrudan etkilediğini, sınır şehri pozisyonunun ise durumu daha hassas kıldığını gözlemlemekteyiz. Bunun yanında Akademinin Hıristiyanlığın doğuya açılan kapılarından birisi oluşu ise yine bu sınır şehri olma durumuyla doğrudan alakalıdır. Ayrıca Mezopotamya gibi bir coğrafyada iki büyük imparatorluk arasındaki bir sınır şehri olmak demek kültürel geçişliliğe kuvvetli bir şekilde maruz kalmak anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda Nusaybin'in milattan önce 2000'lere dayanan tarihini ve dünya tarihinde önemli izler bırakmış pek çok kavme ev sahipliği yapmış olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir. Sümerlerden Helen-Makedon İmparatorluğuna, Romalılara ve Perslere kadar pek çok farklı kültürün izleri Nusaybin'de gözlemlenebilmektedir. Şüphesiz bu kentin kültürel hafıza ve mirasını kuvvetlendirmekteydi. Söz konusu durumun sembolik bir ifadesini ise Nusaybin Akademisinin üzerine kurulu olduğu yapının daha önce Yahudi ve Süryani dindarlar tarafından kullanılmış oluşunda görmekteyiz.

Tüm bunların yanında Akademide yöneticilik yapmış farklı dini isimlerin eğitim ve disipline dair ortaya koydukları kurallar ve nizamnameler tarihi olarak değer taşımaktadır. O yıllarda uygulanan dini eğitimin nasıl bir anlayış ve disiplin içerisinde ortaya konduğunu bize göstermektedir. Bunun yanında okulun iç işleyişinin, genel tablosunu çizmeye çalıştığımız sosyal ve siyasi durumlarla da ilintili boyutları göze çarpmaktadır.

Araştırmamız ortaya koymaya çalıştığımız bağlamları ile Nusaybin Akademisini ele almaya çalışmış ve hem günün Hıristiyanlık içi tartışmalarına hem dini, sosyal, siyasal ve kültürel durumların birbiriyle etkileşim biçimlerine odaklanmıştır. Çalışmamızın Mezopotamya havzasına, Hıristiyanlığın kurumsal oluşumuna ve doğulu Hıristiyanlık formlarına dair tartışmalara, derlemeye ve ortaya koymaya çalıştığı tarihsel verilerle bir katkı sunabileceğini düşünüyoruz.

– KAYNAKÇA –

Abat, Ruhi, “İslam Düşüncesi ve Medeniyetinin Gelişiminde Tercüme Hareketleri ve Nusaybin Medresesinin Etkisi”, **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri Nusaybin-Mardin: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti., 2009, s.205-212.

Abu'l Farac, Gregory **Abu'l Farac Tarihi**, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Cilt 1, Ankara, TTK, 1987.

Akyüz, Gabriel, **Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu,** Mardin, Resim Matbaacılık, 1998.

Anonim, The School of Nisibis”, (çevrimiçi) http://www.nestorian.org/the_school_of_nisibis.html

Anonim,“Shapur-I,”(Çevrimiçi), http://www.iranicaonline.org/articles/shapur-i, 19 Haziran 2013.

Azimli, Mehmet, “İslamın İlk Fetih Yıllarında Nusaybin ve Klasik İslam Kaynaklarına Göre Nusaybin'in Fethi”, **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Prof. Dr. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti. 2009, s.77-82.

Baum, Wilhelm, **The Church of the East : a concise history,** London, Routledge Curzon, 2003.

Baumer, Cristoph, **The church of the East : an illustrated history of Assyrian Christianity,** London ; New York , I.B. Tauris, 2006.

Becker, Adam H., **Fear of God and the Beginning of Wisdom**, University of Pennsylvania Press, 2013.

Bozkurt, Abdülbaki, **El Cezire Fatihi İyaz Bin Ğanem ve Mardin'in İslamlaşması,** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Hasan Bahar, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006)

Cöhce, Salim, "İslam hakimiyeti Dönemine Kadar Ana Hatlarıyla Nusaybin ve Çevresi**", Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri Nusaybin-Mardin 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti., 2009, s.93-98.

Çelik, Mehmet, "Süryanilerin Etnik ve Dinsel Kimlikleri", (çevrimiçi) http://www.gizlimabet.com/archive/index.php/t-12089.html, 21 Mart 2013

Çevik, Adnan: "Ortaçağ İslam Çoğrafyacılarına Göre Nusaybin", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Prof. Dr.Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti. 2009, s.65-76.

Doru, Nesim, "Nsibin/Nusaybin Akademisi", **Makalelerle Mardin III Eğitim- Kültür Edebiyat**, Derleyen İbrahim Özcoşar, İstanbul, 2007, s.29-42.

Doru, Nesim, "Nusaybin Akademisi Bağlamında Süryaniler'de Felsefe", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri Nusaybin-Mardin: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti, 2009, s.185-196.

Dupre, Adrien, **Voyage en Perse, faint dans les annees 1807-1808 et 1809, en traversant la Natolie et La Mezopotamie**, I. [Aktaran:Mehtap Nasıroğlu, "**Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi**"]

Ebu Yusuf, **Kitâb'l-Harac**, Çev. İ.Karayaya, Ankara, Hisar Yayınları 1982.

Erdoğan, Nihat, Şehmus Tekin, "Kültür İnanç Parkı Projesi Mor Yakup Kilisesi Kazısı", **22. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempoyumu**, Adana, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2013, s.23.

Erkanal, Hayat, “Mezopotamya’ya Açılan Kapı: Nusaybin”, **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri Nusaybin-Mardin 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti.,2009, s.5-16.

Grosfoguel, Ramon, “The Structure of Knowledge in Westernizde Universities Human Architecture”, **Journal of the Sociology of Self-Knowledge**, vol XI, Issue 1, Fall 2013, pp. 73-90.

Gündüz, Şinasi, **Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2011.

Günel, Aziz, **Türk Süryaniler Tarihi**, Diyarbakır, 1970.

Honigmann, Ernest, “Nasibin” **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 9, Eskişehir, 1997, s.99-103.

Işıltan, Fikret: **Urfa Bölgesi Tarihi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1960.

Kappes, Marcia A., “The Voice of Many Waters: The Baptismal Homilies of Narsai of Nisibis”, **Studia Patristica**, vol.XXXIII, Peeters-Leuven, 1997, S.534-547.

Keser Kayaalp, Elif, Nihat Erdoğan, “The Cathedral Complex at Nsibis” Anatolian Studies, Vol. 63, 2013, s.137-154.

Kütük, Ahmet, **Ortaçağda Nusaybin Bölgesinin Siyasi, Sosyal, İktisadi ve Kültürel Durumu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006)

Laflı,Ergün, “Hellenistik,Roma İmparatorluk ve Geç Roma Erken Bizans Dönemlerinde Nusaybin ve Çevresi Arkeolojisi: Şavi Höyük VI Roma ve Geç Roma Erken Bizans Çağları Pişmiş Toprak Buluntuları”, **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri Nusay-**

bin-Mardin 27-28 Mayıs 2004, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti., 2009, s.17-40.

Lieu, Samuel, "Nisibis",(çevrimiçi) http://www.iranicaonline.org/ articles/nisibis-city-in-northern-mesopotamia, 15 Kasım 2006.

Maden,Ahmet Mümtaz, **Olivier'e Göre Anadolu (Birecik, Şanlıurfa, Mardin, Nusaybin)** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman:Yrd.Doç.Dr. İlhan Yaşar Hacısalihoğlu, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı,2001]

McDonald, A.A., Reinink, Gerrit J. ve Twomey, M.W., **Learned Antiquity: Scholarship and Learning in the NE, Greco-Roman World and the Early Mediavel West: Groningen Studies in Cultural Change**, Leuven-Peeters, 2003.

Nasıroğlu, Mehtap, **Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi (Mardin, Nusaybin ve Hasankeyf)** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç.Dr. Abdullah Ekinci, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010)

Özdemir, Şuayip, "Tarihi Süreç İçerisinde Nusaybin Medresesinin Bölge Kültürüne Katkıları," **Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür Edebiyat**, Derleyen İbrahim Özcoşar, İstanbul, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, 2007, s. 75-84.

Prioreschi, Plinio, **A History of Medicine: Byzantine and İslamic Medicine. Vol.IV**, Omaha, Horatius Press, 2001.

Saint-Martin, M.J., **Memories Historiques Et Geographiques Sur L'armenie**, Paris 1818, s.160-162. [Aktaran: Mehtap Nasıroğlu, "Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi"].

Saliba, George, **İslam Bilimi ve Avrupa Rönesansının Doğuşu**, Çev. Güneli Aksoy İstanbul, Butik Yayınları, 2008.

Sestini, Domenico, **Viaggio Da Constantinapoli A Bassora**,.[Aktaran:Mehtap Nasıroğlu, "**Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi**"].

Şer, Adday, **Nusaybin Akademisi**, Çev. Nesim Doru, İstanbul, Yaba Yayınları, 2006.

Şer, Adday, **Siirt Vekayinamesi**, Çev. Celal Kabadayı, İstanbul, Yaba Yayınları, 2002.

Şimşek, Mehmet, "Nusaybinli Mor Afrem" , **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri: Nusaybin-Mardin: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara: Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti, 2009, s.247-256.

Tanrıverdi, Eyüp, "Yunan Felsefe Kültürünün Arapçaya Çevrilmesinde Nusaybin Okulu'nun Yeri", **Geçmişten Günümüze Nusaybin Sempozyum Bildirileri Nusaybin-Mardin: 27-28 Mayıs 2004**, Ed. Kenan Ziya Taş, Ankara, Nobel Yay.Dağ.Tic.Ltd.Şti, 2009, s.197-204

Tanrıverdi, Eyüp, "Yunanca-Arapça Çeviri Sürecinde Nusaybin Okulu," **Makalelerle Mardin III Eğitim-Kültür Edebiyat**, Derleyen İbrahim Özçoşar, İstanbul, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi 2007, s.43-64.

Tavernieri, Jean, **XVII. Asır Ortalarından Türkiye Üzerinden İran'a Seyahat**, Çev. E. Gültekin, İstanbul, Tercüman 1001 Temel Eser, 1980.

Tekin, Ferhat, **Sınırın Sosyolojisi**, İstanbul, Açılım Kitap Yayınları, 2014.

Tuncel, Metin, "Nusaybin", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 33, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s.269-270.

Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)** Çev.Hrant D. Andreasyan, Ankara, TTK, 2000.

Vööbus,Arthur, **History of the School of Nisibis**, Vol.266, CorpusSCO Louvain: 1965.

Vööbus,Arthur, **The Status of the School of Nisibis**, Stockholm, Estonian Theological Society in Exile, 1961.

Zha, Mşiha, **Erbil Vekayinamesi**, Çev. Erol Sever, İstanbul, Yaba Yayınları, 2002.

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER

KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi

SAMER